आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः ।

ग्रन्थाङ्कः ६९ ।

ज्ञानार्णवतन्त्रम् ।

मूल्य् रूपक द्वयम् रू (२)

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः ।

ग्रन्थाङ्कः ६९ ।

ईश्वरप्रोक्तं

ज्ञानार्णवतन्त्रम् ।

एतत्पुस्तकं

वे० शा० रा० रा० गोखले इत्युपाह्वैर्गणेशशास्त्रिभिः

संशोधितम् ।

तच्च

रावबहादुर इत्युपपदधारिभिः

‘ गंगाधर बापूराव काळे ’

जे. पी.

इत्येतैः

पुण्याख्यपत्तने

श्रीमन् ‘ महादेव चिमणाजी आपटे ’

इत्यभिधेयमहाभागप्रतिष्ठापिते

आनन्दाश्रममुद्रणालये

आयसाक्षरैर्मुद्रयित्वा

प्रकाशितम् ।

द्वितीयेयमङ्कनावृत्तिः ।

शालिवाहनशकाब्दाः १८७३ ।

खिस्ताब्दाः १९५२ ।

मूल्यं रूपकद्वयम् (२) ।

अस्मिञ्श्रीमज्ज्ञानार्णवतन्त्रे प्रतिपटलान्तर्गत-विषयाणामनुक्रमः ।

पटलानि	विषयाः	पृष्ठाङ्काः
तत्र १ प्रथमपटले–	स्वरूपज्ञेयमात्रम्	१––३
२ द्वितीयपटले–	प्रातःकृत्यमारभ्य स्नानादिसंध्यामण्डपपूजाभूशुद्धिभूतशुद्धिप्राणप्रतिष्ठयादिषडङ्गमातृकान्यासषडङ्गमुद्राः ...	३––८
३ तृतीयपटले–	अन्तर्यागः	८–११
४ चतुर्थपटले–	पीठशक्तिप्रेतसिंहासनपूजासिंहासनमन्त्रावाहिन्यादिमुद्रायुधमुद्रादि ...	११–१७
५ पञ्चमपटले–	आरात्रिकपञ्चरत्ननवरत्नेश्वरीनीराजनमन्त्रचक्रमुद्रानैवेद्यधूपदीपमन्त्रनित्यहोमबलिदानानि	१७–२०
६ षष्ठपटले–	पूर्वसिंहासनम्	२०–२३
७ सप्तमपटले–	दक्षिणसिंहासनम्	२३–२४
८ अष्टमपटले–	पश्चिमसिंहासनम्	२५-२६
९ नवमपटले–	उत्तरसिंहासनमाम्नायाश्च	२६–३१
१० दशमपटले–	करशुद्धिविद्याचतुरासनविद्यावाहनविद्यायजनविद्यामेरुस्वरूपश्रीचक्रोद्धारषडध्वनिरूपणानि	३१–३८
११ एकादशपटले–	पञ्चदश्युद्धारकादिविद्यानिरूपणम् ...	३८–३९
१२ द्वादशपटले–	त्रिपुरसुन्दरीद्वादशभेदानिरूपणम् ...	३९–४१
१३ त्रयोदशपटले–	षोडश्युद्धारः	४१–४५
१४ चतुर्दशपटले–	पात्रासादनादिश्रीचक्रन्यासपर्यन्तम्	४५–५६
१५ पञ्चदशपटले–	नित्यामण्डलोद्धाराद्यन्तर्यागविधिः...	५६–६१
१६ षोडशपटले–	अन्तर्यागादिबलिदानान्तपूजा ...	६१–७७
१७ सप्तदशपटले –	जपमालापुरश्चरणकाम्यप्रयोगाः ...	७७–८१

१८ अष्टादशपटले–	नवरत्नपूजाविधानम्	८५-८७
१९ एकोनविंशपटले–	वीजत्रयसाधनम्	८७-९०
२० विंशपटले–	एकलक्षादिजयफलकुण्डलक्षणकूर्मचक्र-होमविधितत्तद्द्रव्यहोमफलहविर्द्रव्य-मानादि	९१-१०३
२१ एकविंशपटले–	ज्ञानहोमविधिः	१०३-१०६
२२ द्वाविंशपटले–	कुमारीपूजनदूतीयागसविकल्पनिर्विक-ल्पभेदकथनयोगपीठन्यासदूतीलक्षणत-द्यजनविध्यादि	१०६-१११
२३ त्रयोविंशपटले–	ज्ञानदूतीयागः	१११-११४
२४ चतुर्विंशपटले–	दीक्षाविधिः	११४-१२१
२५ पञ्चविंशपटले–	पवित्रारोपणम्	१२१-१२३
२६ षड्विंशपटले–	दमनारोपः	१२३-१२५

समाप्तोऽयं ज्ञानार्णवतन्त्रस्य विषयानुक्रमः।

———

ईश्वरप्रोक्तं ज्ञानार्णवतन्त्रम् ।

तत्र प्रथमः पटलः ।

देव्युवाच—

गणेशनन्दिचण्डेशसुरेन्द्रैःपरिवारित ।
सर्ववन्द्य गणाधीश किं त्वया जप्यते सदा ॥ १ ॥
अक्षमालेति किं नाम संशयो मे हृदि स्थितः ।
शब्दातीतं परं ब्रह्म त्वमेव परमार्थवित् ॥ २ ॥
कथयाऽऽनन्दनिष्प(स्प)न्दसान्द्रमानस निश्चयात् ।

ईश्वर उवाच—

कथयामि वरारोहे यन्मया जप्यते सदा ॥ ३ ॥
अकारादिक्षकारान्ता मातृका पीठरूपिणी ।
चतुर्दशस्वरोपेता बिन्दुत्रयविभूषिता ॥ ४ ॥
अनुस्वारेण देवेशि बिन्दुनैकेन मण्डिता ।
विसर्गेणं च बिन्दुभ्यां संलग्नाभ्यां विराजिता ॥ ५ ॥
कलामण्डलमाख्यातं शक्तिरूपं महेश्वरि ।
ककारादिक्षकारान्ता वर्णास्तु शिवरूपिणः ॥ ६ ॥
व्यञ्जनत्वात्सदाऽऽनन्देनोच्चारसहिता यतः ।
उच्चरेत्स्वरसंभिन्नांस्तदा देवि न संशयः ॥ ७ ॥
पञ्चाशद्वर्णरूपेण शब्दाख्यं वस्तु सुव्रते ।
अकारः प्रथमो देवि क्षकारोऽन्तिम इष्यते ॥ ८ ॥
अक्षमालेति विख्याता मातृका वर्णरूपिणी ।
शब्दब्रह्मस्वरूपेयं शब्दातीतं तु जप्यते ॥ ९ ॥
शब्दातीतं परं धाम गणनारहितं सदा ।
आत्मस्वरूपं जानीहि हंसस्तु परमेश्वरः ॥ १० ॥
अस्मिन्नेव परे तत्त्वे बिन्दुत्रयविभूषिते ।
मातृकासंपुटत्वेन संस्थितं व्यक्तिमागतम् ॥ ११ ॥
बिन्दुत्रयं प्रवक्ष्यामि बीजरूपं वरानने ।
हकारं बिन्दुरूपेण ब्रह्माणं विद्धि पार्वति ॥ १२ ॥

---

१ ख. जगद्वन्द्य । २ क. हका° । ३ क. °दिसका° । ४ ख. °का वर्णरू° । ५ ख. ब्रह्म ।

सकारः सर्गंबिन्दुभ्यां हरिश्चाहं सुरेश्वरि ।
अविनाभावसंस्थानाल्लोके हरिहराविति ॥ १३ ॥
ब्रह्मबिन्दुर्महेशानि वामा शक्तिर्निगद्यते ।
विश्वं वमति यस्मात्तद्वामेयं परिकीर्तिता ॥ १४ ॥
ज्येष्ठा तु वैष्णवी शक्तिः पालयन्ती जगत्त्रयम् ।
ततो रौद्री ग्रसन्ती तु क्रमेण परमेश्वरी ॥ १५ ॥
एवं बिन्दुत्रयं विद्धि गुणत्रयविभूषितम् ।
बिन्दुशब्देन शून्यं तु तथाऽपि गुणसूचकम् ॥ १६ ॥
इच्छाज्ञानक्रियारूपं भूर्भुवःस्वःस्वरूपकम् ।
पुरत्रयात्मकं विद्धि तत्त्वत्रयमयं प्रिये ॥ १७ ॥
बिन्दुत्रये महेशानि सर्वमेतत्प्रतिष्ठितम् ।
अम्बिकाबिन्दुभिर्देवि गुणत्रयपरम्परा ॥ १८ ॥
जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिश्च बिन्दुत्रयभवा शिवे ।
जाग्रत्सत्त्वगुणा ज्ञेया केवलं शक्तिरूपिणी ॥ १९ ॥
मनोव्यावृत्तिविस्तारा दुःखदोषाभिलाषिणी ।
शिवरूपा सुषुप्तिस्तु सर्वव्यावृत्तिहारिणी ॥ २० ॥
देहधर्मपरित्यक्ता शिवतत्त्वस्वरूपिणी ।
तमोगुणमयी कर्म ग्रसन्ती मोक्षरूपिणी ॥ २१ ॥
सुषुप्त्यन्ते जागरादौ स्वप्नावस्था रजोमयी ।
उभयैर्लक्षणैर्युक्ता तृष्णालक्षणलक्षिता ॥ २२ ॥
अवस्थात्रयमेतत्तु कथितं बिन्दुसंभवम् ।
एतस्मिन्बैन्दवे ज्ञाते तुर्यावस्थां शृणु प्रिये ॥ २३ ॥
निद्रादौ जागरस्यान्ते स्फु[illegible]मात्रलक्षणा ।
अवस्था पूर्णतां प्राप्ता तुर्यावस्था परा कला ॥ २४ ॥
भावाभावपरित्यक्ता गुणातीता सुनिश्चला ।
इयमेव यदा देवि मनसा प्राप्यते सदा ॥ २५ ॥

---

१ ख. पुस्तके बिन्दुशक्तिभ्यामिति पाठान्तरम् । २ ख. ग. °संबन्धाल्लो° । ३ ख. °न्ती तत्क° । ४ क. °ज्ञानक्रि° । ५ ख. °पराप° । ६ ख. °क्ता निश्चला शिवलक्षिनी ७ ख. °न्तीसर्वमुपेक्षिणी । ८ क. °का सूक्ष्या क° ।

उन्मनी नाम सद्रूपा ज्ञानवल्ली चिदात्मिका ।
बिन्दुत्रयेण नादेन प्रसूताऽऽनन्दरूपिणी ॥ २६ ॥
बिन्दुत्रयसमायोगात्त्रिपुरानामरूपिणा ।
वर्णातीता सवर्णाऽपि केवलं ज्ञानचित्कला ॥ २७ ॥
एनां विद्यां समाराध्य सर्वज्ञत्वं मयि प्रिये ।
उपास्यते मया देवि त्रिपुरा चाक्षमालया ॥ २८ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे स्वरूपज्ञेयमात्रं नाम प्रथमः पटलः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच--

त्रिपुरा परमेशान ज्ञानमार्गेण सूचिता ।
तत्त्वरूपेण कथय यद्यहं तव वल्लभा ॥ १ ॥
त्रिपुरायाः प्रकारस्तु मन्त्रभेदश्च किंविधः ।
सर्वं तच्छ्रोतुमिच्छामि येन सौभाग्यमाप्नुयाम् ॥ २ ॥

ईश्वर उवाच--

त्रिपुरा त्रिविधा देवि बालां तु प्रथमं शृणु ।
यया विज्ञातया देवि साक्षात्सुरगुरुर्भवेत् ॥ ३ ॥
सूर्यस्वरं समुच्चार्य बिन्दुनादकलान्वितम् ।
स्वरान्तं पृथिवीयुक्तं तुर्यस्वरविभूषितम् ॥ ४ ॥
बिन्दुनादकलाक्रान्तं सर्गवान्भृगुरव्ययः ।
शक्रस्वरसमोपेतो विद्येयं त्र्यक्षरी मता ॥ ५ ॥
गङ्गातरङ्गकल्लोलवाक्पटुत्वप्रदायिनी ।
महासौभाग्यजननी महासारस्वतप्रदा ॥ ६ ॥
महासौन्दर्यसुभगा महामृत्युविनाशिनी ।
ब्रह्मविष्णसुरेन्द्रादिवन्दिता पापहारिणी ॥ ७ ॥
सर्वतीर्थमयी देवी स्वर्णरत्नादिदायिनी ।
सर्वलोकमयी देवी सर्वलोकवशंकरी ॥ ८ ॥

---

१ ख. °सुता कन्द° । २ ख. °मंधारिका व° । ३ ख. तन्त्ररू° । ४ क. °विधिः । ५ ख. °रुप्रभः । ६ ख. °वीसंस्थं तु° । ७ क. °वाग्गुम्फपददा° । ८ ख. पुस्तके °दिमहता॰ मिति पाठान्तरम् । ९ ख. °वंक्षेत्रम° । १० ख. °वराजव° ।

सर्वक्षेत्रमयी देवी सर्वकार्यार्थसाधिका ।
महामोक्षप्रदा शान्ता महामुक्तिप्रदायिनी ॥ ९ ॥
वक्त्रकोटिसहस्रैस्तु जिह्वाकोटिशतैरपि ।
वर्णितुं नैव शक्येयं विद्येयं त्र्यक्षरी परा ॥ १० ॥
पञ्चवक्त्रेण जिह्वाभिः पञ्चभिर्नैव शक्यते ।
वाग्भवेनेन्दुमहसा वागीशत्वप्रदायिनी ॥ ११ ॥
कामराजेन बीजेन शक्रगोपस्फुरत्त्विषा ।
त्रैलोक्यं मोहयन्तीयं शक्तिबीजेन सुव्रते ॥ १२ ॥
स्फुरत्सुवर्णवर्णेन सौभाग्यं तस्य मन्दिरे ।
एतस्याः साधनं देवि कथयामि समासतः ॥ १३ ॥
प्रातरुत्थाय देवेशि ब्रह्मरन्ध्रे निजं गुरुम् ।
स्मृत्वा देवीमयो भूत्वा तत्प्रभापटलामलः ॥ १४ ॥
स्नानकर्म ततः कुर्यान्मूलमन्त्रं स्मरन्बुधः ।
त्रिवारमञ्जलौ वारि मन्त्रयित्वा तु मूर्धनि ॥ १५ ॥
निक्षिपेत्परमेशानि त्रिधा चाऽऽचम्य तर्पयेत् ।
त्रिधा च प्रोक्षयेद्देहं सूर्यायार्घ्यं निवेदयेत् ॥ १६ ॥
मूलमन्त्रेण देवेशि सूर्यमन्त्रेण वा प्रिये ।
शिवबीजं वह्निसंस्थं वामनेत्रविभूषितम् ॥ १७ ॥
बिन्दुनादसमायुक्तं हंसःपदमथोच्चरेत् ।
अनेन मनुना देवि सूर्यायार्घ्यं निवेदयेत् ॥ १८ ॥
यथाशक्त्या जपेन्मन्त्रं गायत्रीं परमेश्वरीम् ।
मूलविद्याद्यमुच्चार्य वागीश्वरि च विद्महे ॥ १९ ॥
द्वितीयं बीजमुच्चार्य कामेश्वरि च धीमहि ।
तृतीयं बीजमुच्चार्य तन्नः शक्तिः प्रचोदयात् ॥ २० ॥
यथाशक्त्या जपेत्पश्चाद्यागमण्डपमाविशेत् ।
धातारं च विधातारं गङ्गां च यमुनां तथा ॥ २१ ॥
द्वारश्रियं देहलीं च पुरुषं वास्तुसंज्ञकम् ।
संपूज्य परमेशानि पूजयेदासनं बुधः ॥ २२ ॥

---

१ ख. सर्वानन्दम° । २ ख. °दा नित्यं म° । ३ ख. °हा भोगप्र° । ४ ख. °प्रदा सताम् । ५ ख. मत्ता । ६ ख. श्राव्यते° । ७ ख. वाग्बीजेने° । ८ ख. °क्षपद्मे नि° । ९ क. °नामस° । १० ख. °थो लिखेत् । ११ ख. °पेत्पश्चाद्व्राय° । १२ ख. °रमाक्षरीम् ।

पराबीजं समुच्चार्य ततश्चाऽऽधारपूर्वकम् ।
शक्तीतिपदमालिख्य कमलासनमालिखेत् ॥ २३ ॥
ङेन्तं नमःपदं कृत्वा चाऽऽसनस्य मनुः प्रिये ।
उपविश्य ततो देवि भूतान्त्संत्रासयेद्बुधः ॥ २४ ॥
भूतशुद्धिविधिं कुर्यात्प्राणायामक्रमेण तु ।
वायुबीजं समुच्चार्य षट्कोणादागतं महत् ॥ २५ ॥
कृष्णवर्णं महेशानि शोषयेत्तेन वै तनुम् ।
आसने सम्यगासीनो वामेनाऽऽपूर्य चोदरम् ॥ २६ ॥
कुम्भकेन त्रिरावृत्त्या दक्षिणेन च रेचयेत् ।
कनिष्ठानामिकाङ्गुष्ठैर्यन्नासापुटधारणम् ॥ २७ ॥
प्राणायामः स विज्ञेयस्तर्जनीमध्यमे विना ।
वामकुक्षिस्थितं पापपुरुषं कज्जलप्रभम् ॥ २८ ॥
ब्रह्महत्या शिरो यस्य स्वर्णस्तेयं भुजद्वयम् ।
सुरापानहृदा युक्तं गुरुतल्पकटिद्वयम् ॥ २९ ॥
*तत्संसर्गिपदद्वंद्वमङ्गप्रत्यङ्गपातकम् ।
उपपातकरोमाणं कृष्णश्मश्रुविलोचनम् ॥ ३० ॥
खड्गचर्मधरं क्रुद्धं कुक्षौ पापं विचिन्तयेत् ।
शोषयेद्वायुबीजेन देहं च परमेश्वरि ॥ ३१ ॥
पापेन सहितं शुष्कं कृत्वा तेन क्रमेण हि ।
वह्निबीजेन संदग्धं पापेन सहितं शिवे ॥ ३२ ॥
पापेन रहितं पश्चात्प्लावयेदमृताम्बुना ।
प्राणप्रतिष्ठामन्त्रेण जीवं देहे निधापयेत् ॥ ३३ ॥
मुखवृत्तं समुच्चार्य हंसस्तु विपरीततः ।
उच्चरेत्परमेशानि विद्येयं त्र्यक्षरी भवेत् ॥ ३४ ॥
प्राणप्रतिष्ठामन्त्रोऽयं सर्वकर्माणि साधयेत् ।
तेनैव विधिना देवि स्थिरी कुर्यान्निजां तनुम् ॥ ३५ ॥
विशुद्धदेहो देवेशि न्यासं कुर्यात्समाहितः ।
ऋषिरस्य महेशानि दक्षिणामूर्तिरव्ययः ॥ ३६ ॥

---

* इदमर्धं ख. पुस्तके नास्ति.

---

१ ख. °माणमङ्गप्रत्यङ्गपातकम् । २ क. °येत्तेन वी° । ३ ख. °तात्मना । ४ क. °कर्माणि । ५ ख. चैव ।

न्यसेच्छिरसि पूज्यत्वात्पाङ्क्तिश्छन्दो मुखे प्रिये ।
देवता हृदये बाला त्रिपुरा परमेश्वरी ॥ ३७ ॥
बीजं तु वाग्भवं शक्तिस्तार्तीयं कीलकं तथा ।
कामराजं महेशानि छन्दोन्यास उदाहृतः ॥ ३८ ॥
नाभ्यादिपादपर्यन्तं गलादानाभि चापरम् ।
मूर्धादिगलपर्यन्तं त्र्यक्षरीं विन्यसेत्क्रमात् ॥ ३९ ॥
वामपाणितले चैकं दक्षपाणितले तथा ।
उभयोः संपुटे विद्यां त्रिबीजां विन्यसेत्प्रिये ॥ ४० ॥
पञ्च बाणान्क्रमेणैव कराङ्गुलिषु विन्यसेत् ।
अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं क्रमेण परमेश्वरि ॥ ४१ ॥
थान्तद्वयं समालिख्य वह्निसंस्थं क्रमेण हि ।
मुखवृत्तेन नेत्रेण वामेन परिमण्डितम् ॥ ४२ ॥
बाणद्वयमिदं प्रोक्तं मादनं भूमिसंस्थितम् ।
चतुर्थस्वरबिन्द्वाढ्यं नादरूपं वरानने ॥ ४३ ॥
फान्तं क्रमसमायुक्तं वामकर्णविभूषितम् ।
बिन्दुनादसमायुक्तं सर्गवांश्चन्द्रमाः प्रिये ॥ ४४ ॥
पञ्च बाणा महेशानि नामानि शृणु पार्वति ।
क्षोभणद्रावणौ देवि तथा कर्षणसंज्ञकः ॥ ४५ ॥
वश्योन्मादौ क्रमेणैव नामानि परमेश्वरि ।
कामास्तत्रैव विज्ञेयास्तेषां बीजानि संशृणु ॥ ४६ ॥
पराबीजं मध्यबाणं वाग्भवं परमेश्वरि ।
तुर्यबाणं ततश्चैव स्त्रीबीजं च क्रमात्प्रिये ॥ ४७ ॥
पञ्च कामा इमे देवि नामानि शृणु वल्लभे ।
काममन्मथकन्दर्पमकरध्वजसंज्ञकाः ॥ ४८ ॥
मीनकेतुर्महेशानि पञ्चमः परिकीर्तितः ।
एतान्विन्यस्य देवेशि करन्यासं ततः परम् ॥ ४९ ॥
मूलविद्यां द्विरावृत्त्या सर्वाङ्गुलितलेषु च ।
षडङ्गक्रमयोगेण मातृकां विन्यसेत्ततः ॥ ५० ॥

---

१ ख. चैव । २ ख. विद्याबीजानि वि° । ३ ख. बाण इमे विद्धि ना° । ४ क. °नि मे शृ° । ५ ख. °णं च तुर्थं स्यात्स्त्री° । ६ क. °मान्महेशानि ना° ।

मातृकां शृणु देवेशि न्यासात्पापनिकृन्तनीम् ।
ऋषिर्ब्रह्माऽस्य मन्त्रस्य गायत्रं छन्द उच्यते ॥ ५१ ॥
देवता मातृका देवि बीजं व्यञ्जनसंचयः ।
शक्तयस्तु स्वरा देवि षडङ्गन्यासमाचरेत् ॥ ५२ ॥
अंआंमध्ये कवर्गं च इंईंमध्ये चवर्गकम् ।
उंऊंमध्ये टवर्गं च एंऐंमध्ये तवर्गकम् ॥ ५३ ॥
ओंऔंमध्ये पवर्गं च क्रमेण परमेश्वरि ।
अनुस्वारविसर्गान्ते यशवर्गौ सलक्षकौ ॥ ५४ ॥
हृदयं च शिरो देवि शिखां च कवचं ततः ।
नेत्रमस्त्रं न्यसेन्ङेन्तं नमःस्वाहाक्रमेण तु ॥ ५५ ॥
वषड्ढुंवौषडन्तं च फडन्तं योजयेत्प्रिये ।
षडङ्गोऽयं मातृकायाः सर्वपापहरः स्मृतः ॥ ५६ ॥
ह्यष्टपत्राम्बुजे कण्ठे स्वरान्षोडश विन्यसेत् ।
द्वादशच्छदहृत्पद्मे कादीन्द्वादश विन्यसेत् ॥ ५७ ॥
दशपत्राम्बुजे नाभौ डकारादीन्न्यसेद्दश ।
षट्पत्रे लिङ्गसंस्थे च बकारादीन्न्यसेच्च षट् ॥ ५८ ॥
आधारे चतुरो वर्णान्न्यसेद्वार्दीश्चतुर्दले[1] ।
हक्षौ भ्रूमध्यगे पद्मे द्विदले विन्यसेत्प्रिये ॥ ५९ ॥
इत्यन्तर्मातृकां न्यस्य सर्वाङ्गन्यासमाचरेत् ।
मूर्धनि मुखवृत्ते च नेत्रकर्णेषु पार्वति ॥ ६० ॥
नासागण्डोष्ठदन्तेषु मूर्धास्येषु च विन्यसेत् ।
पाणिपादयुगस्यान्ते संध्यग्रेषु क्रमात्प्रिये ॥ ६१ ॥
पार्श्वद्वये पृष्ठनाभिजठरेषु क्रमान्न्यसेत्[3] ।
यादीन्सधातुकान्देवि क्रमेणैव ततो न्यसेत् ॥ ६२ ॥
त्वगसृग्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्राणि धातवः ।
प्राणात्मा चैव जीवात्मा परमात्मा च विन्यसेत् ॥ ६३ ॥
हृदये बाहुमूले च तथाऽपरगले प्रिये ।
कक्षयोर्हृदयप्रान्ते पाणिपादयुगे तथा ॥ ६४ ॥
जठराननयोर्देवि व्यापकं च क्रमान्न्यसेत् ।
पञ्चाशद्वर्णरूपां च कन्दर्पशशिभूषणाम् ॥ ६५ ॥

---

१ ख. सताम् । २ ख. °ले । हंक्षौं । ३ ख. °माम्न्यसेत् । ४ ख. °त्मानं जी° । ५ ख. °त्मानं तथा च क्रमतो न्य° ।

शुद्धस्फटिकसंकाशां शुद्धक्षौमविराजिताम् ।
मुक्तावज्रस्फुरद्भूषां जपमालां कमण्डलुम् ॥ ६६ ॥
पुस्तकं वरदानं च बिभ्रतीं परमेश्वरीम् ।
एवं ध्यात्वा न्यसेत्पश्चाद्विद्यान्यासं सुरेश्वरि ॥ ६७ ॥
कुर्वीत देहसंग्राहं त्रिभिर्बीजैः क्रमात्प्रिये ।
करयोर्विन्यसेदादौ मणिबन्धे तले नखे ॥ ६८ ॥
दक्षे वामे च विन्यस्य कक्षकर्पूरपाणिषु ।
पुनर्दक्षे च वामे च पादयोश्च तथा न्यसेत् ॥ ६९ ॥
नादान्ते हृदये लिङ्गे न्यसेद्देवि ततः परम् ।
एतेष्वङ्गेषु देवेशि संहारक्रमतो न्यसेत् ॥ ७० ॥
विद्यां सृष्टिक्रमेणैव जानीहि परमेश्वरि ।
ततो न्यसेन्महादेवि नवयोन्यङ्किताभिधम् ॥ ७१ ॥
कर्णयोश्चुबुके भूयः शङ्खयोर्मुखमण्डले ।
नेत्रयोर्नासिकायां च बाहुयुग्मे हृदि प्रिये ॥ ७२ ॥
तथा कूर्परयोर्नाभौ जान्वोरन्धुनि विन्यसेत् ।
पादयोर्देवि गुह्ये च पार्श्वयोर्हृत्स्तनद्वये ॥ ७३ ॥
कण्ठे च नवयोन्याख्यं न्यसेद्बीजत्रयात्मकम् ।
षडङ्गमाचरेद्देवि द्विरावृत्त्या क्रमेण तु ॥ ७४ ॥
त्रिद्व्येकदशकैस्त्रिद्विसंख्यया शैलसंभवे ।
अङ्गुलीनां पुनर्देवि बाणान्कामांश्च विन्यसेत् ॥ ७५ ॥
ललाटगलहृन्नाभिमूलाधारेषु वै क्रमात् ।
मूलेन व्यापकं कृत्वा प्राणायामं समाचरेत् ॥ ७६ ॥

इति श्रीवामकेश्वरार्णवे नित्यातन्त्रे बालान्यासविधिर्नाम
द्वितीयः पटलः ॥ २ ॥

अथ तृतीयः पटलः ।

ईश्वर उवाच—

एवं विन्यस्तदेहः सन्समाहितमनास्ततः ।
अन्तर्यागविधिं कुर्यात्साक्षाद्ब्रह्ममयं प्रिये ॥ १ ॥

---

१ क. °द्देवि पश्चा° । २ क. °षा सु° । ३ क. तथाङ्के । ४ ख. कद्वित्रिकं° । ५ °तं सन्नतादे° ।

मूलाधारे मूलविद्यां विद्युत्कोटिसमप्रभाम् ।
सूर्यकोटिप्रतीकाशां चन्द्रकोटिद्रवां प्रिये ॥ २ ॥
विसतन्तुस्वरूपां तां बिन्दुत्रिवलयां प्रिये ।
ऊर्ध्वशक्तिनिपातेन सहजेन वरानने ॥ ३ ॥
मूलशक्तिदृढत्वेन मध्यबीजप्रबोधतः ।
परमानन्दसंदोहसानन्दं चिन्तयेत्पराम् ॥ ४ ॥
इत्यन्तर्यजनं कृत्वा बाह्यपूजां समाचरेत् ।
तत्र प्राङ्मुख आसीनश्चक्रोद्धारं समाचरेत् ॥ ५ ॥
सुस्थले श्रीभवे पट्टे लिखेद्यन्त्रमनुत्तमम् ।
ईशानादग्निपर्यन्तमृजुरेखां समालिखेत् ॥ ६ ॥
ईशादग्नेस्तदग्राभ्यां रेखे आकृष्य देशिकः ।
एकीकृत्य च वारुण्यां शक्तिरेखा परा प्रिये ॥ ७ ॥
त्रिकोणाकाररूपेयं तस्या उपरि संलिखेत् ।
त्रिकोणाकाररूपात्तु शक्तिद्वयमुदाहृतम् ॥ ८ ॥
पूर्वशक्त्यग्रभागे तु मानयष्टिवदालिखेत् ।
रेखां तु परमेशानि वायुराक्षसकोणगाम् ॥ ९ ॥
संधिभेदक्रमेणैव तयोः शक्त्योस्ततः परम् ।
रेखे आकृष्य कोणाभ्यां तदग्रात्पूर्वगे कुरु ॥ १० ॥
वह्निमण्डलमेतत्तु पूर्वाग्रं वीरवन्दिते ।
एकेन वह्निना शक्तिद्वयेनैतद्भवेत्प्रिये ॥ ११ ॥
नवयोनिविशोभाढ्यं चक्रराजमिदं प्रिये ।
सर्वसौभाग्यजनकं सर्वैश्वर्यप्रदायकम् ॥ १२ ॥
सर्वसिद्धिप्रदं रोगहरणं धनदायकम् ।
एतद्बाह्ये तु संलेख्यं वृत्तं पूर्णेन्दुसंनिभम् ॥ १३ ॥
तद्बाह्यमष्टपत्रं च ग्रन्थिभिश्चाष्टभिर्युतम् ।
ग्रन्थयः प्रणवाभ्यां च संपुटत्वेन कारयेत् ॥ १४ ॥
ग्रन्थयः कुलिशा ज्ञेयाः प्रणवैरेव सुव्रते ।
त्रिशूलाष्टकमालिख्य चतुरस्रं लिखेत्प्रिये ॥ १५ ॥

१ ख. °ध्यशक्तिप्र° । २ ख. °त् । श्रीखण्डसंभवे पट्टे स्थापयेद्यन्त्रमुत्त° । ३ ख. तस्योपरि च सं° । ४ ख. °रूपं तु श° ।

चतुर्द्वारविशोभाढ्यं सर्वानन्दकरं तथा ।
हसौःकारं त्रिकोणान्तः संलिख्य वरवर्णिनि ॥ १६ ॥
कामबीजं मध्यमं यदष्टकोणेषु संलिखेत् ।
स्वरान्षोडश देवेशि युग्मयुग्मप्रभेदतः ॥ १७ ॥
दलाष्टकेषु संलिख्य पश्चिमादिप्रदक्षिणम् ।
ग्रन्थिस्थानेषु वर्गाणां कादीनां परमेश्वरि ॥ १८ ॥
विलिखेत्सप्तसंख्यानामाद्यार्णं क्रमतः प्रिये ।
क्षकारमष्टमे योज्यं शेषान्वर्णान्क्रमेण तु ॥ १९ ॥
त्रिशूलाग्रेषु संलिख्य पश्चिमादिक्रमेण तु ।
तद्बाह्ये मातृकावृत्तं विलिख्य परमेश्वरि ॥ २० ॥
चतुरस्रे महेशानि मातृकां कामगर्भिताम् ।
विलिख्य पूजयेद्यन्त्रं हेमरौप्यादिपट्टके ॥ २१ ॥
ताम्रे वा दर्पले तांणे काश्मीरप्रभवेऽपि वा ।
चन्दनाद्यन्विते भूमौ[4] कुङ्कुमेनाथ वा पुनः ॥ २२ ॥
सिन्दूररजसा वाऽपि कस्तूरीघुसृणेन्दुभिः ।
भूर्जे गोरोचनाद्रव्यैः कल्पितं मानसेऽथ वा ॥ २३ ॥
सुवर्णरत्नलेखिन्या सर्वकार्यार्थसाधकः ।
विलिख्य यन्त्रं देवेशि पूजाद्रव्यैः प्रपूजयेत् ॥ २४ ॥
कुलागमक्रमेणैव ध्यात्वा ब्रह्मविकाशिनीम् ।
मूलादिब्रह्मरन्ध्रान्तं बिसतन्तुतनीयसीम् ॥ २५ ॥
*उद्यदादित्यरुचिरां स्मरेदशुभशान्तये ।
भ्रमद्भ्रमरनीलाभधम्मिल्लामलपुष्पिणीम् ॥ २६ ॥
ब्रह्मरन्ध्रस्फुरद्भृङ्गमुक्तारेखाविराजिताम् ।
मुक्तारेखालसद्रत्नतिलकां मुकुटोज्ज्वलाम् ॥ २७ ॥
विशुद्धमुक्तारत्नाढ्यां चन्द्ररेखाकिरीटिनीम् ।
भ्रमद्भ्रमरनीलाभनयनत्रयराजिनीम् ॥ २८ ॥
सूर्यभास्वन्महारत्नकुण्डलालंकृतां पराम् ।
शुक्राकारस्फुरन्मुक्ताहारभूषणभूषिताम् ॥ २९ ॥

* इदमर्धं ख. पुस्तके नास्ति ।

१ ख. ग्रन्थि स्था° । २ क स्थाने । ३ ख. वा । चारुपीठेऽथ वा भू° । ४ ख. कुङ्कुमागरुचन्दनैः । ५ ख. °धकम् । वि° ।

ग्रैवेयाङ्गदमुक्ताभिः स्फुरत्कान्तिविराजिताम् ।
गङ्गातरङ्गकर्पूरक्षौमाम्बरविराजिताम् ॥ ३० ॥
श्रीखण्डवल्लीसदृशबाहुवल्लीविराजिताम् ।
कङ्कणादिलसद्भूषां मणिबन्धलसत्प्रभाम् ॥ ३१ ॥
प्रवालपल्लवाकारपाणिपल्लवराजिताम् ।
वज्रवैडूर्यमुक्तालिमेखलां विमलप्रभाम् ॥ ३२ ॥
रक्तोत्पलदलाकारपादपल्लवभूषिताम् ।
नक्षत्रमालासंकाशमुक्तामञ्जीरमण्डिताम् ॥ ३३ ॥
वामेन पाणिनैकेन पुस्तकं चापरेण तु ।
अभयं च प्रयच्छन्तीं साधकाय वरानने ॥ ३४ ॥
अक्षमालां च वरदं दक्षपाणिद्वयेन हि ।
दधतीं चिन्तयेद्देवीं वश्यसौभाग्यवाक्प्रदाम् ॥ ३५ ॥
क्षीरकुन्देन्दुधवलां प्रसन्नां संस्मरेत्प्रिये ॥ ३६ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे त्रिपुरेश्वरीध्यानं नाम तृतीयः पटलः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच--

चक्रमण्डलमाख्यातं न पूजा तत्र मण्डले ।
कथिता परमेशान श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ १ ॥
ईश्वर उवाच--
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि पूजामण्डलमुत्तमम् ।
पीठपूजां विधायाऽऽदौ रविदेवीविराजिताम् ॥ २ ॥
वामा ज्येष्ठा च रौद्री च अम्बिकेच्छा ततः परम् ।
ज्ञाना क्रिया कुब्जिका च ऋद्धिश्चैव विषघ्निका ॥३॥
दूतरी चैव आनन्दा देवि द्वादश शक्तयः ।
मुक्ताफलामलमणिस्फुरच्छत्रं शशिप्रभम् ॥ ४ ॥
गङ्गातरङ्गधवलं चामरद्वयमाद्रिजे ।
नवरत्नस्फुरद्दीप्ति ताम्बूलस्य करण्डकम् ॥ ५ ॥

---

१ ख. °दपत्रालिस्फु° । २ क. °न्तिजितामृता° । ३ ख. °न्धमणिप्र° । ४ ख. °र्यर-त्नालि° । ५ ख. °शमञ्जुम° । ६ ख. °विवेदवि° ।

मल्लिकामालतीजातीशतपत्रादिदामभिः ।
पूर्णं रत्नमयं भाण्डं तथाऽलंकारपूरितम् ॥ ६ ॥
पेटिकां व्यजनद्वंद्वं नवरत्नाभिभूषितम् ।
नीलकण्ठस्य पिच्छैस्तु तथोशीरविराजितम् ॥ ७ ॥
कर्पूरमृगनाभ्याढ्यं कुङ्कुमक्षोदमण्डितम् ।
चषकं स्वर्णरचितं कङ्कतीं हीरराजिताम् ॥ ८ ॥
कज्जलस्य शलाकां च करण्डं चन्द्रपूरितम् ।
दधानाः परमेशानि शक्तयः पीठसंस्थिताः ॥ ९ ॥
पूर्वादिपरितः पूज्या रविसंख्या वरानने ।
संपूज्य मध्ये देवेशि प्रेतसिंहासनं यजेत् ॥ १० ॥
रत्नस्वर्णाकृति स्फारं दीप्तिमच्छुद्धमव्ययम् ।
पञ्चप्रेतासनं साक्षान्मोक्षदायि न संशयः ॥ ११ ॥

श्रीदेव्युवाच--

पञ्च प्रेतान्महेशान ब्रूहि तेषां तु कारणम् ।
निर्जीवा अविनाशास्ते नित्यरूपाः कथं विभो ॥ १२ ॥
निर्जीवे नाश एवास्ति ते कथं नित्यतां गताः ।

ईश्वर उवाच--

साधु पृष्टं त्वया भद्रे पञ्चप्रेतमयं कथम् ॥ १३ ॥
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च ईश्वरश्च सदाशिवः ।
पञ्च प्रेता वरारोहे निश्चला एव सर्वदा ॥ १४ ॥
ब्रह्मणः परमेशानि मातृत्वं सृष्टिरूपकम् ।
वामाशक्तेस्तु विज्ञेयं ब्रह्मा प्रेतो न संशयः ॥ १५ ॥
शिवस्य करणं नास्ति शक्तेस्तु करणं सदा ।
ब्रह्माण्डलक्षनिर्माणं जायते शक्तितः प्रिये ॥ १६ ॥
अत एव महेशानि ब्रह्मा प्रेतो न संशयः ।
विष्णौ च पालनं नास्ति पालयन्ती परा शिवा ॥ १७ ॥
ज्येष्ठाभिधा महेशानि सैव विष्णुरितीरिता ।
विष्णुस्तु निश्चलो देवि वैष्णवी व्याप्तिकारिणी ॥
*पालयन्ती जगत्सर्वं विश्वनाटककारिणी ॥ १८ ॥

* इदमर्धं ख. पुस्तके ।

१ ख. °दिकैः शुभैः । २ क. °पूर्णम्° । ३ क. °र्णादिभिः स्फा° । ४ ख. °नि कर्तृत्वं । ५ ख. °नि विष्णुशक्तिरि° ।

अत एव महेशानि विष्णुः प्रेतो न संशयः ।
रुद्रस्तु परमं तत्त्वं शिवो निश्चल एव हि ॥ १९ ॥
ग्रसन्ती रुद्रशक्तिस्तु तमोरूपा वरानने ।
गुणत्रयं शिवे नास्ति गुणातीतः परेश्वरः ॥ २० ॥
निर्गुणस्य कथं ग्रासो निश्चलस्य वरानने ।
ग्रसन्ती रुद्रशक्तिस्तु त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ २१ ॥
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च गुणातीताः सदा प्रिये ।
सगुणाः परमेशानि सृष्टिस्थितिलयात्मकाः ॥ २२ ॥
ईश्वरोऽपि वरारोहे महाप्रेतः सदाऽनघे ।
शिवे निश्चलता कस्मादीश्वरत्वं भवेत्प्रिये ॥ २३ ॥
यः कर्ता च स्वयं हर्ता स ईशो नान्यथा भवेत् ।
कर्तृहर्तृत्वयुगुलं निश्चले न हि सुन्दरि ॥ २४ ॥
ईश्वरत्वं शिवायां तु न शिवे परमेश्वरि ।
अत एव महाप्रेत ईश्वरो नान्यथा भवेत् ॥ २५ ॥
सदाशिवो महाप्रेतः केवलं निश्चलः प्रिये ।
अव्यक्तः परमानन्दो ब्रह्मानन्दमयी शिवा ॥ २६ ॥
शक्त्या विना शिवे देवि वासना न प्रवर्तते ।
अत एव महेशानि महाप्रेतासनं यजेत् ॥ २७ ॥
चक्रमध्ये स्थितं बीजं सदाशिवमहापदम् ।
प्रेतपद्मासनं ङेन्तं हृन्मनुर्भनुरीरितः ॥ २८ ॥
महासनस्य मन्त्रोऽयं कलार्णः परमेश्वरि ।
सिंहासनं समभ्यर्च्य ततश्चाऽऽवाहनं कुरु ॥ २९ ॥
वह्नाडीक्रमेणैव मूलादिब्रह्मरन्ध्रगाम् ।
संवित्कलां परेशानि सर्वज्ञां कुलसुन्दरीम् ॥ ३० ॥
आवाह्य चक्रमध्ये तु तर्पयेत्कुलसुन्दरीम् ।
आवाहनादिमुद्रास्तु कथयामि तवानघे ॥ ३१ ॥
ऊर्ध्वाञ्जलिमधः कुर्यादियमावाहनी भवेत् ।
इयं तु विपरीता स्यात्तदा वै स्थापनी मता ॥ ३२ ॥

---

१ ख. शिवे नि° । २ ख. °त्वं प्रपेदिरे । ३ ख. निर्मलं भवेत् । अ° । ४ ख. °मयः शिवे श° । ५ क. शिवा । ६ ख. °वि न किंचिदपि व° । ७ ख. भवेत् । ८ ख. °तः । महाप्रेतस्य म° । ९ क. °र्ध्वाङ्गुलि° ।

मिलितं मुष्टियुगलं संनिधापनरूपिणी ।
अन्तरङ्गुष्ठमुष्टिभ्यां संनिरोधनरूपिणी ॥ ३३ ॥
एतस्या एव मुद्रायास्तर्जन्यौ सरले यदा ।
सव्यापसव्यभ्रमणान्मुद्रेयमवगुण्ठनी ॥ ३४ ॥
अङ्गमन्त्रैर्न्यसेद्देवि देव्यङ्गे साधकोत्तमः ।
संकलीकरणं नाम मुद्रेयं व्याप्तिकारिणी ॥ ३५ ॥
करावेकत्र संयोज्यावङ्गुष्ठौ बन्धयेत्प्रिये ।
परमीकरणं नाम मुद्रेयं तु ततः परम् ॥ ३६ ॥
परिवर्त्य करौ पश्चात्तर्जनीमध्यमायुगम् ।
कनिष्ठानामिकायुग्मं परस्परयुतं कुरु ॥ ३७ ॥
धेनुमुद्रेयमाख्याता अमृतीकरणं भवेत् ।
एताः साधारणा मुद्रा दर्शयित्वा ततः परम् ॥ ३८ ॥
वरदाभयमुद्रे च वरदाभयवत्प्रिये ।
पुस्तकवद्वामकरं कुर्यात्समतलं प्रिये ॥ ३९ ॥
पुस्तकं नाम मुद्रेयं वाग्विलासं प्रयच्छति ।
तर्जन्यङ्गुष्ठयोगे तु दक्षहस्ते तु पार्वति ॥ ४० ॥
अक्षमालेति मुद्रेयं ज्ञानमुद्रा च वै भवेत् ।
मुष्टिं बध्वा दक्षकरे तर्जन्यङ्कुशरूपिणी ॥ ४१ ॥
अङ्कुशाख्या महामुद्रा त्रैलोक्याकर्षिणी भवेत् ।
तर्जनीयुगुलं देवि वामांसे शृङ्खलाकृति ॥ ४२ ॥
पाशमुद्रा समाख्याता त्रैलोक्याकर्षणक्षमा ।
यथा हस्तगतं चापं तथा हस्तं कुरु प्रिये ॥ ४३ ॥
चापमुद्रेयमाख्याता वामहस्ते व्यवस्थिता ।
यथा हस्तगतो बाणस्तथा हस्तं कुरु प्रिये ॥ ४४ ॥
बाणमुद्रेयमाख्याता रिपुवर्गनिकृन्तनी ।
वामहस्ततलं देवि कपालाकृति कारयेत् ॥ ४५ ॥
कपालमुद्रा देवेशि देव्यानन्दकरी सदा ।
हस्ताभ्यां कमलाकारो यदा तत्कमलं भवेत् ॥ ४६ ॥

---

१ क. ङ्गुलमु° । २ ख. °दा । अवगुण्ठनमुद्रेयं परितो भ्रमतो यदा । अ° । ३ ख. योज्य चाऽऽरार्तिकमिदं प्रिये । प° । ४ क. °रणे भ° । ५ क. वामाङ्गे शु° ।

एषा कमलमुद्रा च लक्ष्मीवृद्धिकरी मता ।
इति चाऽऽयुधमुद्रास्तु दर्शयित्वा वरानने ॥ ४७ ॥
गन्धपुष्पाक्षतादीनि दद्यात्स्त्रीसहितः सदा ।
उपचारैरलंकारैस्तोषयेत्परमेश्वरीम् ॥ ४८ ॥
लयाङ्गं कल्पयेद्देहे सम्यक्संतर्पयेच्छिवाम् ।
परिवारार्चनं पश्चादादावङ्गाकृतिं प्रिये ॥ ४९ ॥
गुरुपूजानन्तरं तु प्रथमं गुरुमर्चयेत् ।
प्राग्योनिमध्ययोन्योस्तु मध्ये निजगुरुं यजेत् ॥ ५० ॥
विशेषमुद्रां देवेशि दर्शयेत्सर्वसिद्धये ।
परिवर्त्य करौ सम्यक्तर्जनीवाहनी समे ॥ ५१ ॥
मध्यमे कुरु तन्मध्ये योजयेत्तदनन्तरम् ।
अन्योन्यानामिके देवि कनिष्ठे तु यथास्थिते ॥ ५२ ॥
अङ्गुष्ठाभ्यां योजिताभ्यां योन्याकारं तु कल्पयेत् ।
योनिमुद्रेयमाख्याता परा त्रैलोक्यमातृका ॥ ५३ ॥
इयमेव हृदि क्षिप्ता त्रैलोक्यक्षोभिणी भवेत् ।
त्रैलोक्यद्राविणी नाम मुखस्था परमेश्वरि ॥ ५४ ॥
भ्रूमध्यस्था महादेवि त्रैलोक्याकर्षिणी भवेत् ।
ललाटस्था महादेवि त्रैलोक्यवशकारिणी ॥ ५५ ॥
ब्रह्मरन्ध्रस्थिता देवि त्रैलोक्योन्मादकारिणी ।
पञ्चमुद्रामयीं मुद्रां योनिमुद्रां च दर्शयेत् ॥ ५६ ॥
ततः षडङ्गावरणं परितः पीठमद्रिजे ।
अग्नीशासुरवायव्यमध्ये दिक्षु च पूजयेत् ॥ ५७ ॥
अग्रकोणे रतिं यष्ट्वा प्रीतिमुत्तरकोणके ।
मनोभवां दक्षकोणे ततो बाणान्समर्चयेत् ॥ ५८ ॥
उत्तरस्यां द्वयं देवि दक्षिणस्यां दिशि द्वयम् ।
अग्रे चैकं क्रमेणैव बाणान्पश्चाद्द्रिजे यजेत् ॥ ५९ ॥
पञ्च कामांस्तथा देवि बाणवत्परिपूजयेत् ।
अनङ्गकुसुमां देवि तथाऽनङ्गादिमेखलाम् ॥ ६० ॥

---

१ क. गुरुं पूज्यान° । २ ख. °र्जन्यौ वामने स° । ३ ख. °वि सर्वाल्हादकरी मता । पु° । ४ ख. °द्रां प्रद° ।

अनङ्गमदनां पश्चादनङ्गमदनातुराम् ।
सुभगां पञ्चमीं देवि भगां च भगसर्पिणीम् ॥ ६१ ॥
भगमालां महादेवि पूर्वादिक्रमतो यजेत् ।
अष्टयोनिषु देवेशि ततो ब्राह्म्यादिका यजेत् ॥ ६२ ॥
युग्मयुग्मप्रभेदेन वसुपत्रे वरानने ।
असिताङ्गं तथा ब्राह्मीं रुरुं माहेश्वरीं प्रिये ॥ ६३ ॥
चण्डं कौमारिकां चैव क्रोधं वैष्णवदेवताम् ।
उन्मत्तं चैव वाराहीं माहेन्द्रीं च कपालिनम् ॥ ६४ ॥
भीषणं चैव चामुण्डां संहारं चाष्टमं यजेत् ।
महालक्ष्मीं महादेवि युग्मानि परिपूजयेत् ॥ ६५ ॥
पश्चिमादिक्रमेणैव ततः पीठाष्टकं यजेत् ।
कामरूपं च मलयं ततः कौलगिरिं तथा ॥ ६६ ॥
कुलान्तकं च चौहारं जालंधरमतः परम् ।
उड्डीयानं देवकूटं पीठाष्टकमिदं क्रमात् ॥ ६७ ॥
ग्रन्थिस्थानेषु संपूज्य पश्चिमादिक्रमेण तु ।
त्रिशूलं परितो देवि मातृकावृत्तमण्डले ॥ ६८ ॥
भैरवा दश संपूज्याः पश्चिमादिक्रमात्प्रिये ।
हेतुकं चैव वेतालं तन्मध्ये त्रिपुरान्तकम् ॥ ६९ ॥
अग्निजिह्वं च कालान्तं तथा चैव कपालिनम् ।
एकपादं भीमरूपं मलयं हाटकेश्वरम् ॥ ७० ॥
दशाभ्यर्च्य महादेवि भैरवान्मातृमण्डले ।
चतुरस्रे महेशानि लोकपालाष्टकं यजेत् ॥ ७१ ॥
इन्द्रमग्निं यमं देवि राक्षसं वरुणं तथा ।
वायुं कुबेरमीशानं पूर्वादिक्रमतो यजेत् ॥ ७२ ॥
ब्रह्माणं चैव विष्णुं च ऊर्ध्वाधः क्रमतो यजेत् ।
वांकारं पूर्वमुच्चार्य बटुकाय नमो लिखेत् ॥ ७३ ॥
यांकारं बीजमुच्चार्य योगिनीभ्यो नमस्तथा ।
क्षांकारं बीजमुच्चार्य क्षेत्रपालाय वै नमः ॥ ७४ ॥
गांकारं बीजमुच्चार्य ततो गणपतिं लिखेत् ।
ङेन्तं नमः पश्चिमादिदिक्षु पूज्याः क्रमेण तु ॥ ७५ ॥

१ ख. °ठार्चनं य° । २ ख. च चोहा° । ३ ख. °म् । ओडिया° । ४ ख. °रूपम-
घअंहा° । ५ ख° त् । ब्लौंकारं बीजमु° । ६ ख. °मः । गंका° । ७ ख. यजेत् ।

चतुरस्रे तु संपूज्या विदिक्षु परमेश्वरि ।
वायव्यादिक्रमेणैव वक्ष्यमाणा महेश्वरि ॥ ७६ ॥
वसवो द्वादशाऽऽदित्या रुद्राश्चैव ततः प्रिये ।
सर्वे भूता वरारोहे क्रमेण परिपूजयेत् ॥ ७७ ॥
पूजां विधाय देवेशीमुपचारै[1]: प्रपूजयेत् ।
उत्तराभिमुखो भूत्वा यदा चक्रं प्रपूजयेत् ॥ ७८ ॥
उत्तराशा तदा देवि पूर्वाशैव व्यवस्थिता ।
पश्चिमाशामुखो देवि यदा चक्रं[2] प्रपूजयेत् ॥ ७९ ॥
पश्चिमाशा तदा देवि पूर्वाशैव व्यवस्थिता ।
दक्षिणाशामुखो देवि यदा चक्रं प्रपूजयेत् ॥ ८० ॥
दक्षिणाशा ततो देवि पूर्वाशैव न संशयः ॥ ८१ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे त्रिपुरेश्वरीपूजाक्रमविधिर्नाम चतुर्थः पटलः ॥४॥

अथ पञ्चमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच--

कुमारीक्रम आख्यातो मुद्रासनसमन्वितः ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामि बलिदानादिकं विभो ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच--

धूपं विस्तारयेत्सम्यङ्मूलमन्त्रं हृदि स्मरन् ।
वनस्पतिरसोत्पन्नो गन्धाढ्यो धूप उत्तमः ॥ २ ॥
आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ।
अनेन मनुना देवि देव्यै धूपं निवेदयेत् ॥ ३ ॥
सुप्रकाशो महादीपः सर्वत्रतिमिरापहः ।
सबाह्याभ्यन्तरं ज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम् ॥ ४ ॥
तथैव दीपमन्त्रोऽयं विद्यान्ते परमेश्वरि ।
आरात्रिकं ततः कुर्यात्सर्वकार्यार्थसिद्धये ॥ ५ ॥
सौवर्णे राजते कांस्ये स्थालके परमेश्वरि ।
कुङ्कुमेन लिखेत्पद्मं वसुपत्रं मनोहरम् ॥ ६ ॥

---

१ ख. °रैः । पुनर्यजेत् । २ क. °क्रं समुद्धरेत् ।

चन्द्ररूपं चरुं कृत्वा तन्मध्ये मस्तके शिवे ।
दीपमेकं विनिक्षिप्य वसुपत्रेऽष्ट दीपकान् ॥ ७ ॥
यवगोधूममुद्गादिरचिताञ्शर्करायुतान् ।
चषकान्वितमुद्राभिः शोभिताग्घृतपूरितान् ॥ ८ ॥
अभिमन्त्र्य महेशानि रत्नेश्वर्या ततः परम् ।
श्रीबीजं च पराबीजं संलिख्य वरवर्णिनि ॥ ९ ॥
गसौ च मपनाः पश्चादिन्द्रस्थाः क्रमतः प्रिये ।
वामकर्णसमायुक्ता बिन्दुनादविभूषिताः ॥ १० ॥
बीजपञ्चकमेतत्तु पञ्च रत्नानि सुन्दरि ।
पूर्वबीजे विलोमेन रत्नेशीयं नवाक्षरी ॥ ११ ॥
मूलमन्त्रेण चाभ्यर्च्य ततश्चाऽऽरात्रिकं चरेत् ।
स्थालकं तु समुद्धृत्य मस्तकान्तं पुनःपुनः ॥ १२ ॥
नववारं महेशानि ततो नीराजनं चरेत् ।
समस्तचक्रचक्रेशीयुते देवि नवात्मिके ॥ १३ ॥
आरात्रिकमिदं देवि गृहाण मम सिद्धये ।
नीराजनमनुर्देवि विद्यान्ते प्रकटीकृतः ॥ १४ ॥
आरात्रिके महेशानि चक्रमुद्रा व्यवस्थिता ।
वामहस्ताङ्गुष्ठगर्भे कनिष्ठां दक्षिणां नयेत् ॥ १५ ॥
कनिष्ठागर्भगे वामे दक्षाङ्गुष्ठं विनिक्षिपेत् ।
अन्योन्यंकरयोर्देवि चक्रमुद्रेयमीरिता ॥ १६ ॥
आरात्रिकविधिं कृत्वा नैवद्यं तु निवेदयेत् ।
शुद्धस्फटिकसंकाशश्चन्द्ररश्मिसमप्रभः ॥ १७ ॥
लसत्तण्डुलजो देवि चारुमुद्गोदनः प्रिये ।
हिङ्गुजीरमरीचाढ्यैरार्द्रकै रुचिरः प्रिये ॥ १८ ॥
वटकः कुङ्कुमाकारः पायसं हेमसंनिभम् ।
दुग्धगम्भीरसुभगं शर्करापूरपूरितम् ॥ १९ ॥
कपिलाघृतसंयुक्तं भूर्जत्वङ्मण्डकाः प्रिये ।
शर्करालेलिता देवि सूपं मुद्गोद्भवं तथा ॥ २० ॥
नानाविधानि पेयानि व्यञ्जनानि बहूनि च ।
इत्याद्यन्नरसोपेतं नैवेद्यं कल्पयेद्बुधः ॥ २१ ॥

१ ख. °न्थयोगतो दे° । २ क. °कं रचितः प्रि° ।

मनःकल्पितरूपं वा त्रिपुरायै निवेदयेत् ।
हेमपात्रगतं दिव्यं परमान्नं सुसंस्कृतम् ॥ २२ ॥
पञ्चधा षड्रसोपेतं गृहाण परमेश्वरि ।
विद्यान्ते परमेशानि नैवेद्यमनुरीरितः ॥ २३ ॥
परिषिच्य ततो देवि नित्यहोमं समाचरेत् ।
मूलमन्त्रेण देवेशि हुनेत्पञ्चाऽऽहुतीः क्रमात् ॥ २४ ॥
प्राणापानौ तथा व्यान उदानश्च समानकः ।
एतत्स्वरूपं जानीयादाहुतीनां च पञ्चकम् ॥ २५ ॥
षडाहुतीः षडङ्गेन नित्यहोमोऽयमीरितः ।
नित्यहोमविधिं कृत्वा बलिदानविधिं चरेत् ॥ २६ ॥
ईशाने च तथाऽऽग्नेये नैर्ऋत्ये च तथा प्रिये ।
वायव्ये क्रमतो देवि मण्डलानां चतुष्टयम् ॥ २७ ॥
श्रीचक्रमभितो देवि त्रिकोणं व्योम चाऽऽलिखेत् ।
पूर्वमन्त्रैः समभ्यर्च्य बटुकादिभिरद्रिजे ॥ २८ ॥
एह्येहि देवि पुत्रान्ते बटुकान्तेऽथ नाथ च ।
कपिलान्ते जटाभार भासुरान्ते त्रिनेत्र च ॥ २९ ॥
ज्वालामुख च सर्वान्ते विघ्नान्नाशय नाशय ।
सर्वोपचारसहितं बलिं गृह्ण द्विधापदम् ॥ ३० ॥
वह्निजायान्वितो मन्त्रो बटुकस्य उदाहृतः ।
अनेन विधिना देवि बटुकस्य बलिं प्रिये ॥ ३१ ॥

ऊर्ध्वं ब्रह्माण्डतो वा दिवि गगनतले भूतले निष्कले वा
पाताले वाऽनले वा सलिलपवनयोर्यत्र कुत्र स्थिता वा ॥
क्षेत्रे पीठोपपीठादिषु च कृतपदा धूपदीपादिकेन
प्रीता देव्यः सदा नः शुभबलिविधिना पान्तु वीरेन्द्रवन्द्याः ॥३२॥

एतदन्ते महेशानि यांबीजं योगिनी ततः ।
भ्यः स्वाहा सर्ववर्णान्ते योगिनीपदमालिखेत् ॥३३॥
कवचं चास्त्रमालिख्य वह्निजायां पुनर्लिखेत् ।
अनेन मनुना देवि योगिनीनां बलिं हरेत् ॥ ३४ ॥
षड्दीर्घस्वरसंभिन्नं क्षकारं विलिखेत्प्रिये ।
स्थ नक्षेत्रपदं पालधूपदीपादि चाऽऽलिखेत् ॥ ३५ ॥
सहितं बलिमालिख्य गृह्ण गृह्ण ततो वदेत् ।
वह्निजायान्वितो मन्त्रः क्षेत्रपालस्य सुन्दरि ॥ ३६ ॥

अनेन मनुना देवि क्षेत्रपालबलिः स्मृतः ।
गांगींगूंत्रयमालिख्य ङेन्तं गणपतिं ततः ॥ ३७ ॥
वरान्ते वरदान्ते च सर्वान्ते जनमालिखेत् ।
मे वशं चाऽऽनय प्रोच्य सर्वोपपदमालिखेत् ॥ ३८ ॥
चारान्ते सहितं चोक्त्वा बलिं गृह्ण द्विधापदम् ।
वह्निजायान्वितो मन्त्रो गणपस्य बलिं हरेत् ॥ ३९ ॥
वामाङ्गुष्ठानामिकाभ्यां बटुकस्य बलिं हरेत् ।
तर्जन्यनामिकां चैव मध्यमोपरि योजयेत् ॥ ४० ॥
योन्याकारेण वामेन योगिनीनां बलिर्भवेत् ।
*अङ्गुष्ठमध्यमानाम(मा) योन्याकारेण योजयेत् ॥ ४१ ॥
वाममुष्टिं विधायाऽऽदौ तर्जनीं सरलां कुरु ।
अनया मुद्रया देवि क्षेत्रपालबलिर्भवेत् ॥ ४२ ॥
तथा मुष्टेस्तु मध्यस्थामङ्गुलीं दण्डवत्कुरु ।
गजतुण्डा महामुद्रा गणपस्य बलिर्भवेत् ॥ ४३ ॥
अथ वा वामभागे तु मण्डलं चैकमालिखेत् ।
तत्रैव बलिदानं तु कुर्यात्सर्वार्थसिद्धये ॥ ४४ ॥
+आत्मविद्यां शिवैस्तत्त्वैर्गुरुं संतर्प्य देवताम् ।
संतोष्याऽऽनन्दसहितः सर्वकर्माणि साधयेत् ॥ ४५ ॥
अनेन विधिना देवि पूजयेत्परमेश्वरीम् ।
पञ्चसिंहासनोत्रद्धां परमानन्दरूपिणीम् ॥ ४६ ॥
पञ्चसिंहासनोत्रद्धां चित्कलां चिन्तयेत्सदा ।
वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेत्प्रिये ॥ ४७ ॥
तर्पणं तु तथा कुर्यात्सर्वसौभाग्यवान्भवेत् ॥ ४८ ॥
इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे त्रिपुरेश्वरीयजनविधिर्नाम पञ्चमः पटलः ॥५॥

अथ षष्ठः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच--

पञ्चसिंहासनगता कथं सा त्रिपुरा परा ।
कथयस्व महेशान कथं सिंहासनं भवेत् ॥ १ ॥

---

* इदमर्धं ख. पुस्तके नास्ति । + अयं श्लोकः ख. पुस्तके नोपलभ्यते ।

---

१ [illegible]न्त्वं । २ क. °का मध्ये म° । ३ क. राजमुण्डा । ४ ख. °सनानन्दा प°

ईश्वर उवाच--

यथा श्रीत्रिपुरा बाला तथा त्रिपुरभैरवी ।
संपत्प्रदा नाम तस्याः शृणु निर्मलमानसे ॥ २ ॥
शिवचन्द्रौ वह्निसंस्थौ वाग्भवं तदनन्तरम् ।
कामराजं तथा देवि शिवचन्द्रान्वितं ततः ॥ ३ ॥
पृथ्वीबीजान्तवह्न्याढ्यं तार्तीयं शृणु वल्लभे ।
+शक्तिबीजे महेशानि शिवं वह्निं च योजयेत् ॥ ४ ॥
व्योमादिवह्निसंस्थं तु विशेषं शृणु वल्लभे ।
कुमार्याः परमेशानि हित्वा सर्गं तु बैन्दवम् ॥ ५ ॥
त्रिपुरा भैरवी देवी महासंपत्प्रदा प्रिये ।
अनया सदृशी विद्या त्रिषु लोकेषु दुर्लभा ॥ ६ ॥
ब्रह्मानन्दमयी साक्षात्सर्वसाम्राज्यदायिनी
ध्यानमस्याः प्रवक्ष्यामि महासंपत्प्रदं प्रिये ॥ ७ ॥
आताम्रार्कसहस्राभां स्फुरच्चन्द्रजटाशिखाम् ।
किरीटरत्नविलसच्चित्रचित्रितमौक्तिकाम् ॥ ८ ॥
स्रवद्रुधिरपङ्काढ्यमुण्डमालावलीयुताम् ।
नयनत्रयशोभाढ्यां पूर्णेन्दुवदनान्विताम् ॥ ९ ॥
मुक्ताहारलताराजत्पीनोन्नतघनस्तनीम् ।
*त्रिवलीखचितालग्नां नानाभरणभूषिताम् ॥ १० ॥
रक्ताम्बरपरीधानां यौवनोन्मत्तरूपिणीम् ।
पुस्तकं चाभयं वामे दक्षिणे चाक्षमालिकाम् ॥ ११ ॥
वरदानरतां नित्यं महासंपत्प्रदां स्मरेत् ।
न्यासपूजादिकं सर्वं कुमार्या इव सुव्रते ॥ १२ ॥
त्रिपुरा भैरवी देवी पञ्चसिंहासनान्विता ।
प्रथमं शृणु देवेशि ब्रह्मा सृष्टिकरो यदा ॥ १३ ॥
निश्चेतनोऽपि देवेशि तदा त्रिपुरदेवताम् ।
समाराध्याभवत्कर्ता सृष्टेस्तु परमेश्वरि ॥ १४ ॥
ब्रह्माणं तं समाराध्य तपसा महता प्रिये ।
शक्रोऽभूद्देवराजोऽयं पूर्वस्यां दिशि पालकः ॥ १५ ॥

+ इदमर्धं ख. पुस्तके नास्ति । *इदमर्धं ख. पुस्तके नास्ति ।

---

१ ख. °ग्भवे त° । २ ख. भित्त्वा । ३ ख. °टाकुलाम् । ४ ख. °म् । स्रवद्° । ५ °क्षम हि तां स° ।

तदा प्रसन्ना त्रिपुरा पूर्वसिंहासनस्थिता ।
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि पूर्वसिंहासनस्थिताम् ॥ १६ ॥
वाग्भवं बीजमुच्चार्य जीवप्राणसमन्वितम् ।
सकला भुवनेशानी द्वितीयं बीजमुद्धृतम् ॥ १७ ॥
जीवं प्राणं वह्निसंस्थं शक्रस्वरविभूषितम् ।
विसर्गाढ्यं महेशानि विद्या त्रैलोक्यमातृका ॥ १८ ॥
त्रैलोक्यमोहनी देवि परब्रह्मचिदात्मिका ।
चैतन्यभैरवी नाम चेतना निष्कले शिवे ॥ १९ ॥
उद्यद्भास्वत्सहस्राभां नानालंकारभूषिताम् ।
मुकुटोज्ज्वलसच्चन्द्रलेखां रक्ताम्बरान्विताम् ॥ २० ॥
पाशाङ्कुशधरां नित्यां वामहस्तकपालिनीम् ।
वरदाभयशोभाढ्यां पीनोन्नतघनस्तनीम् ॥ २१ ॥
एवं ध्यात्वा यजेद्देवीं पूर्वसिंहासनस्थिताम् ।
द्विरावृत्त्या षडङ्गानि न्यसेत्सर्वाङ्गलक्षणम् ॥ २२ ॥
यन्त्रमस्याः प्रवक्ष्यामि देवि त्रैलोक्यमोहनम् ।
त्रिकोणं चैव षट्कोणं वसुपत्रं वरानने ॥ २३ ॥
चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं मण्डलमालिखेत् ।
तत्राऽऽवाह्य महादेवीं पूर्ववत्परमेश्वरीम् ॥ २४ ॥
मुद्राः प्रदर्शयेत्पश्चात्परिवारार्चनं यजेत् ।
प्रथमावरणं देवि षडङ्गानां तु पूर्ववत् ॥ २५ ॥
रत्यादिकास्ततः पूज्याः पूर्ववत्परमेश्वरि ।
अग्रे वसन्तं वामे तु कामदेवं वरानने ॥ २६ ॥
चापं दक्षिणकोणे च बाणान्पूर्ववदद्रिजे ।
डाकिनीं राकिनीं चैव लाकिनीं काकिनीं तथा ॥ २७ ॥
शाकिनीं हाकिनीं देवि पश्चिमादिक्रमाद्यजेत् ।
अनङ्गकुसुमा मुख्या वसुपत्रेषु पूर्ववत् ॥ २८ ॥
परभृत्सारसौ चैव शुकमेघाह्वयौ पुनः ।
अपाङ्गभ्रूविलासौ च हावभावौ प्रपूजयेत् ॥ २९ ॥
इन्द्राद्या लोकपालास्तु क्रमेण परिपूजयेत् ।
पूर्वसिंहासने देवि कथिता वीरवन्दिते ॥ ३० ॥

१ ख. निश्चल । २ क. °त्वा जपेद्दे° । ३ ख. मुद्रादि दर्शयन्पश्चा° ।

कामेश्वरी च रुद्राणी पूर्वसिंहासनस्थिता ।
एतस्या एव विद्याया बीजद्वयमुदाहृतम् ॥ ३१ ॥
तदन्ते परमेशानि नित्यक्लिन्ने मदद्रवे ।
एतस्या एव तार्तीयं रुद्राणी परमेश्वरि ॥ ३२ ॥
पूजाध्यानादिकं देवि चैतन्यायाश्च पूर्ववत् ।
त्रिकोणे तु विशेषोऽस्ति कथयामि तवानघे ॥ ३३ ॥
अग्रकोणक्रमेणैव नित्यां क्लिन्नां मदद्रवाम् ।
षडङ्गावरणात्पश्चात्पूजयेत्सर्वसिद्धये ॥ ३४ ॥
अनेनैव प्रकारेण पूर्वसिंहासनस्थिताम् ।
त्रिपुरां भैरवीं देवीं पूजयेत्परमेश्वरीम् ॥ ३५ ॥
इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे पूर्वसिंहासनकथनं नाम षष्ठः पटलः ॥६॥

अथ सप्तमः पटलः ।

ईश्वर उवाच—

एतामाराध्य देवेशि महात्रिपुरभैरवीम् ।
पालकोऽभून्निश्चलोऽपि प्रेतत्वात्सुरवन्दिते ॥ १ ॥
योगनिद्रांछलाद्देवि प्रेतत्वं तस्य निश्चलम् ।
तद्ध्यानेन स्वयं शक्तिरभूत्कुवलयेक्षणे ॥ २ ॥
तामाराध्य महाविष्णुरघोरेण मुखेन च ।
त्रिपुरो निर्जितो देवि त्रैलोक्यभयकारकः ॥ ३ ॥
तदा सिंहासने प्रौढा दक्षिणे परमेश्वरि ।
मन्त्रं तस्याः प्रवक्ष्यामि रिपुमारनिकृन्तनम् ॥ ४ ॥
शिवचन्द्रौ मादनान्तं पान्तं वह्निसमन्वितम् ।
शक्तिभिन्नं बिन्दुनादकलाढ्यं वाग्भवं प्रिये ॥ ५ ॥
संपत्प्रदाया भैरव्याः कामराजं तदेव हि ।
सदाशिवस्य बीजं तु सिंहासनगतस्य च ॥ ६ ॥
एषा विद्या महेशानि वर्णितुं केन शक्यते ।
ध्यानमस्याः प्रवक्ष्यामि रिपुभारनिकृन्तनम् ॥ ७ ॥
उद्यत्सूर्यसहस्राभां चन्द्रचूडां त्रिलोचनाम् ।

---

१ क. °न्या इव पू° । २ क. °रणं पश्चा° । ३ ख. °द्राछला° । ४ ख. °णे । तमा° ।
५ ख. °ष्णुमघो° ।

नानालंकारसुभगां सर्ववैरिनिकृन्तनीम् ॥ ८ ॥
स्रवद्रुधिरमुण्डालिकलितां रक्तवाससम् ।
त्रिशूलं डमरुं चैव खड्गं खेटकमेव च ॥ ९ ॥
पिनाकं च शरान्देवि पाशाङ्कुशयुगं क्रमात् ।
पुस्तकं चाक्षमालां च शिवसिंहासने स्थिताम् ॥ १० ॥
एवं ध्यात्वा महेशानि पूजामण्डलमारभेत् ।
त्रिकोणं चैव वृत्तं च वृत्ताष्टदलनीरजम् ॥ ११ ॥
वृत्तं भूसदनोपेतमेषा त्रिपुरयन्त्रिका ।
वामां ज्येष्ठां च रौद्रीं च कालीं च वरलोचने ॥ १२ ॥
कलाढ्यां च बलाढ्यां च यजेद्विकरिणीं प्रिये ।
बलप्रमथिनीं चैव सर्वभूतान्तमावदेत् ॥ १३ ॥
दमनीं च तथाऽर्चित्वा मनोन्मनीपदान्विताम् ।
एवं पीठं समभ्यर्च्य ततः सिंहासनं यजेत् ॥ १४ ॥
अघोरविद्यारूपं तु महापापनिकृन्तनम् ।
अघोरे वाग्भवं देवि घोरे तु भुवनेश्वरीम् ॥ १५ ॥
घोरघोरतरेभ्यश्च विलिख्य सुरवन्दिते ।
सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो दद्या बीजयुगं लिखेत् ।
नमस्तेऽस्तुपदं कुर्याद्रुद्ररूपे हसौं लिखेत् ॥ १६ ॥
त्रिंशद्भिश्च त्रिभिर्वर्णैर्विद्येयं कथिता प्रिये ।
अनेन मनुना देवि यजेत्सिंहासनं बुधः ॥ १७ ॥
आवाहनादिकं कुर्यात्क्रमार्चनमतः परम् ।
आदावङ्गावृत्तिर्देवि द्विरावृत्त्याऽङ्गपूजनम् ॥ १८ ॥
रत्यादित्रयमभ्यर्च्य तथाऽनङ्गादिका यजेत् ।
ब्राह्म्यादियुग्मं संपूज्य वसुपत्रेषु मातृकाः ॥ १९ ॥
भूबिम्बे लोकपालांश्च सायुधान्परमेश्वरि ।
द्वितीयसिंहासनगां पूजयेद्रुद्रभैरवीम् ॥ २० ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे द्वितीयसिंहासने रुद्रभैरवीयजनं नाम सप्तमः पटलः ॥ ७ ॥

---

१ ख. च विष्णुसिं° । २ ख. °माचरेत् । ३ ख. °लमाद्रिजे । वृ° । ४ ख. भूमण्डलाबीजमे° । ५ ख. तथा यष्ट्वा म° । ६ क. °वं चोक्त्या अघोरे भु° । ७ क. °रे रुद्रे शुर्वे सर्वरूपेभ्यो वन्दिते । न° । ८ ख. °दिसंकल्पक° ।

अथाष्टमः पटलः ।

ईश्वर उवाच--

पश्चिमे भैरवी देवी[1] षट्कूटा परमेश्वरी ।
यत्स्फूर्त्या स शिवो देवि सृष्टिसंहारणक्षमः ॥ १ ॥
डाकिनीराकिनीबीजे लाकिनीकाकिनीयुगात् ।
बीजे आहृत्य देवेशि योजयेच्चन्द्रसूर्ययोः ॥ २ ॥
आद्यमैकारसंयुक्तमन्यदीकारमण्डितम् ।
शक्रस्वर[3]समायुक्तं तार्तीयं बीजमालिखेत् ॥ ३ ॥
बिन्दुनादकलाक्रान्तं[4] तृतीयं शैलसंभवे ।
एषा विद्या महेशानि रुद्रसिंहासने स्थिता ॥ ४ ॥
ध्यानमस्याः प्रवक्ष्यामि सर्वभूतनिकृन्तनम् ।
बालसूर्यप्रभां देवीं जपाकुसुमसंनिभाम् ॥ ५ ॥
मुण्डमालावलीरम्यां बालसूर्यसमांशुकाम् ।
सुवर्णकलशाकारपीनोन्नतपयोधराम् ॥ ६ ॥
पाशाङ्कुशौ पुस्तकं च दधानां जपमालिकाम् ।
एवं ध्यात्वा यजेद्देवीं मानसैरुपचारकैः ॥ ७ ॥
द्विरावृत्त्या षडङ्गानि विधाय परमेश्वरि ।
यन्त्रमस्या वरारोहे त्रिकोणं तत्पुटं लिखेत् ॥ ८ ॥
बहिरष्टदलं पद्मं रविपत्रं[6] समालिखेत् ।
चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं मण्डलमालिखेत् ॥ ९ ॥
षडङ्गावरणं देवि पूर्ववत्पूजयेत्प्रिये ।
रत्यादित्रितयं देवि त्रिकोणे परिपूजयेत् ॥ १० ॥
डाकिन्याद्यास्तु षट्कोणे वसुपत्रे ततः परम् ।
ब्राह्म्यादियुगुलं पश्चाद्रविपत्रे ततः परम् ॥ ११ ॥
बालायाः पीठशक्तीस्तु वामाद्याः पूजयेत्प्रिये ।
चतुरस्रे लोकपालान्सायुधान्परमेश्वरि ॥ १२ ॥
एवं पूजाविधिं कुर्याद्भोगमोक्षफलाप्तये ।
अनेनैव विधानेन नित्याख्यां भैरवीं यजेत् ॥ १३ ॥

---

१ क. देवि ष° । २ ख. °युगम् । बी° । ३ ख. °रक्रमाद्देवि ता° । ४ ख. °न्तं त्रितयं शै° । ५ ख. °तघनस्तनीम् । ६ ख. °त्रं ततो लि° । ७ ख. °फलप्रदम् । अ° ।

सर्वसौभाग्यदां नित्यां सर्वसाम्राज्यदायिनीम् ।
एतस्या एव विद्यायाः षड्वर्णान्क्रमतः स्थितान् ॥ १४ ॥
विपरीतान्वदेत् प्रौढे विद्धेयं भोगमोक्षदा ।
नित्याख्या भैरवी देवि रिपुभारनिकृन्तनी ॥ १५ ॥
न्यासपूजादिकं सर्वमस्याः पूर्ववदाचरेत् ॥ १६ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे पश्चिमासिंहासनकथनं नामाष्टमः पटलः ॥८॥

अथ नवमः पटलः ।

ईश्वर उवाच--
शृणु देवि महाविद्यां चिन्तितेष्टफलप्रदाम् ।
यस्या विज्ञानमात्रेण भुवनाधिपतिर्भवेत् ॥ १ ॥
हंसाद्यं वाग्भवं चाऽऽद्यं हसकान्ते सुरेश्वरि ।
भूबीजं भुवनेशानि द्वितीयं बीजमुद्धृतम् ॥ २ ॥
शिवचन्द्रो महेशानि शक्रस्वरविभूषितम् ।
बिन्दुनादकलाक्रान्तं तृतीयं बीजमुद्धृतम् ॥ ३ ॥
एषा विद्या महेशानि भुवनेश्वरभैरवी ।
मध्यबीजेन देवेशि षड्दीर्घस्वरभेदिना ॥ ४ ॥
षडङ्गानि प्रविन्यस्य ध्यायेद्देवीं चतुर्भुजाम् ।
जपाकुसुमसंकाशां दाडिमीकुसुमप्रभाम् ॥ ५ ॥
चन्द्ररेखाजटाजूटां त्रिनेत्रां रक्तवाससम् ।
नानालंकारसुभगां पीनोन्नतघनस्तनीम् ॥ ६ ॥
पाशाङ्कुशवराभीतीर्धारयन्तीं शिवां स्मरेत् ।
एवं ध्यात्वाऽर्चयेद्देवीं यन्त्रोद्धारं च पूर्ववत् ॥ ७ ॥
चैतन्यभैरवी देवी यन्त्रवत्परमेश्वरि ।
सिंहासनं समभ्यर्च्य परिवारार्चनं यजेत् ॥ ८ ॥
षडङ्गावरणं देवि पूर्ववत्परिपूजयेत् ।
रत्याद्याः पूजयेद्देवि त्रिकोणे तदनन्तरम् ॥ ९ ॥
ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च पूज्यास्तत्रैव सुन्दरि ।
डाकिन्याद्यास्तथा पूज्या वसुपत्रे ततः परम ॥ १० ॥

---

१ ख. °सौख्यप्रदां । २ क. °न्त्ररप्रौ° । ३ क. हंसाद्यं ।

अनङ्गकुसुमाद्याश्च ब्राह्म्यादियुगुलं ततः ।
भूबिम्बे लोकपालांश्च बटुकाद्यांश्च पूजयेत् ॥ ११ ॥
योगिनीनां चतुःषष्टिं पूजयेत्सुरवन्दिते ।
सदाशिवसखा यस्मात्कुबेरः परमेश्वरि ॥ १२ ॥
येनेयं प्रार्थिता देवी राजराजस्ततो भवेत् ।
तेनैव प्रार्थिता विद्या गौरि गौरफलप्रदा ॥ १३ ॥
अन्नपूर्णेश्वरी नाम सर्वसंपत्प्रदा सताम् ।
अनया विद्यया देवि कुबेरो धननायकः ॥ १४ ॥
लोकपालेषु सर्वेषु धनरत्नादिपूर्णता ।
तथाऽन्नपूर्णता तस्मिन्सुस्थिराऽस्याः प्रसादतः ॥ १५ ॥
अन्नपूर्णा महादेवि साक्षात्कामदुघाऽद्रिजे ।
मन्त्रमस्याः प्रवक्ष्यामि सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ १६ ॥
तारं च भुवनेशानीं श्रीबीजं कामराजकम् ।
हृदन्ते भगवत्यन्नां माहेश्वरि पदं लिखेत् ॥ १७ ॥
अन्नपूर्णेऽग्निजाया च विद्येयं विंशदक्षरी ।
अनया सदृशी विद्या सिद्धिदा नास्ति भूतले ॥ १८ ॥
भुवनेशा महेशानि षड्दीर्घस्वरभिन्नया ।
षडङ्गानि महेशानि च्छन्दोन्यासादनन्तरम् ॥ १९ ॥
ऋषिर्ब्रह्माऽस्य मन्त्रस्य पङ्क्तिश्छन्दो वरानने ।
अन्नपूर्णेश्वरी [1]देवि देवता परिकीर्तिता ॥ २० ॥
बीजं च भुवनेशानि श्रीबीजं शक्तिरुच्यते ।
कीलकं कामराजं स्यात्षडङ्गानन्तरं ततः ॥ २१ ॥
×एकमेकं पुनश्चैकं पुनरेकं द्वयं चतुः ।
चतुश्चतुस्तथा द्वाभ्यां पदान्येतानि पार्वति ॥ २२ ॥
पदानि नव देवेशि नव द्वारेषु विन्यसेत् ।
मूर्धादिगुदपर्यन्तं पुनस्तेषु वरानने ॥ २३ ॥
गुदादिब्रह्मरन्ध्रान्तं पदानां नवकं न्यसेत् ।
ब्रह्मरन्ध्रास्यहृदयमूलाधारेष्वनुक्रमात् ॥ २४ ॥

× अयं श्लोकः ख. पुस्तके नास्ति ।

---

1 ख. देवी दे° ।

चतुर्बीजानि विन्यस्य स्वरेष्वन्यान्प्रविन्यसेत् ।
गोलकं च ततो देवि विन्यस्य विधिवत्प्रिये ॥ २५ ॥
प्राणायामं प्रकुर्वीत पूजामण्डलमालिखेत् ।
त्रिकोणं च चतुःपत्रं वसुपत्रं ततः परम् ॥ २६ ॥
कलापत्रं च भूबिम्बं चतुर्द्वारं समालिखेत् ।
सिंहासनस्य परितः पीठदेवीः समर्चयेत् ॥ २७ ॥
सिंहासने दक्षिणे तु कथिताः पीठनायकाः ।
ता एव पूजयेत्पीठे वामाद्याः परमेश्वरि ॥ २८ ॥
जया च विजया चैव अजिता चापराजिता ।
नित्या विलासिनी दोग्ध्री अघोरा मङ्गलात्मिका ॥२९॥
नवमी परमेशानि सिंहासनसमीपगाः।[1]
समावाह्य यजेद्देवीं ध्यानं कुर्वन्समाहितः ॥ ३० ॥
तप्तकाञ्चनवर्णाभां बालेन्दुकृतशेखराम् ।
नवरत्नप्रभादीप्तमुकुटां कुङ्कुमारुणाम् ॥ ३१ ॥
चित्रवस्त्रपरीधानां मदिराक्षीं त्रिलोचनाम् ।
सुवर्णकलशाकारपीनोन्नतघनस्तनीम् ॥ ३२ ॥
गोक्षीरधामधवलं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् ।
प्रसन्नवदनं शान्तं नीलकण्ठविराजितम् ॥ ३३ ॥
कपर्दिनं स्फुरत्सर्पभूषणं कुन्दसंनिभम् ।
नृत्यन्तमतिसंहृष्टं[2] दृष्ट्वाऽऽनन्दमयीं पराम् ॥ ३४ ॥
सानन्दमु[3]ग्धल्लोलाक्षीं मेखलाढ्यनितम्बिनीम् ।
अन्नदानरतां नित्यां भूमिश्रीभ्यामलंकृताम् ॥ ३५ ॥
एवं ध्यात्वा यजेद्देवि षडङ्गावरणं यजेत् ।
अग्नीशासुरवायव्यमध्ये दिक्ष्वङ्गपूजनम् । ३६ ॥
अथ वक्ष्ये महेशानि त्रिकोणस्य च पूजनम् ।
तारं प्रासादबीजं च हृच्छिवाय ततः परम् ॥ ३७ ॥
सप्ताक्षरी महाविद्या त्वनया देवि पूजयेत् ।
नृत्यन्तमीश्वरं देवि त्रिकोणाग्रे सुरेश्वरि ॥ ३८ ॥
ॐनमः पदमाभाष्य ततो भगवते पदम् ।
ततो वराहरूपाय भूर्भुवःस्वःपतिं तथा[4] ॥ ३९ ॥

---

१ क. °पगा। स° । २ क. °हृष्टां हृ° । ३ ख. °मुखलोला° । ४ क. °था ङमेन्तं भू°

ङेन्तं च भूपतिं च त्वं मे देहीति च दापय ।
वह्निजायान्वितो मन्त्रो वराहस्य वरानने ॥ ४० ॥
अनया विद्यया देवि वामकोणे प्रपूजयेत् ।
ॐनमःपदमाभाष्य ङेन्तं नारायणं लिखेत् ॥ ४१ ॥
नारायणं दक्षकोणे क्रमेण परिपूजयेत् ।
वामदक्षिणयोः पूज्ये भूश्रियौ परमेश्वरि ॥ ४२ ॥
एकेन मनुना देवि कथयामि तवानघे[1] ।
ॐनमो हि पदं चान्नं मे देह्यन्नाधिपान्तके ॥ ४३ ॥
तेयेममान्नं संलिख्य प्रदापय ततः परम् ।
वह्निजायान्वितो मन्त्रः संपुटीकृत्य योजयेत् ॥ ४४ ॥
ग्लौमात्मकेन रमया वामदक्षिणयोः क्रमात् ।
ततश्चतुर्दले पूज्या पश्चिमादिक्रमेण तु ॥ ४५ ॥
तारेणं परविद्यां च भुवनेशीं तदात्मना ।
कमलां रमया भद्रे कामेन सुभगां यजेत् ॥ ४६ ॥
वसुपत्रे महेशानि ब्राह्म्याद्याः पश्चिमादितः ।
षोडशारे परेशानि चन्द्रमण्डलरूपिणीः ॥ ४७ ॥
कलाः षोडश संपूज्याः पश्चिमादिक्रमेण हि ।
अमृता मानसी पुष्टिस्तुष्टिः प्रीती रतिस्तथा ॥ ४८ ॥
श्रीश्च ह्रीश्च स्वधा रात्रिर्ज्योत्स्ना हैमवती तथा ।
छाया च पूर्णिमा नित्या अमावास्या च षोडशी ॥४९॥
शेषवर्णैः प्रपूज्यास्तु अन्नपूर्णान्तशब्दकाः ।
चतुरस्रे लोकपालान्क्रमेण परिपूजयेत् ॥ ५० ॥
इत्युत्तरपतेः सम्यक्पूजितान्नसुवर्णदा ।
स्वशक्त्या या करोत्येव राजराजं धनाधिपम् ॥ ५१ ॥
सिद्धिप्रदा सिद्धिविद्या ममाप्यन्नप्रदा प्रिये ।
भुवनेश्वरभैरव्या भेदान्तरमथोच्यते ॥ ५२ ॥
सहाद्या सैव देवेशि तदा सा सकलेश्वरी ।
ध्यानपूजादिकं सर्वमेतस्या एव पार्वति ॥ ५३ ॥

---

१ क. °ये । अन्नं माहिपदं । २ क. ख. तथेम° । ३ क. °त्य पूज° । ४ ख. पूजां प° । ५ क. °ण पुर° । ६ ख. सुधा । ७ ख. °त्स्ना हेमाव° । ८ क. °र्णास्तु शब्दितः । च° । ९ क. इत्येवं पूजयेत्सम्य° ।

उत्तरस्यां वरारोहे सिंहासनमिदं दिशि ।
संपत्प्रदा भैरवी चं विद्धि कौलेशभैरवी ॥ ५४ ॥
हसराद्या भैरवी सा त्रिषु बीजेषु पार्वति ।
इयं तु सहराद्या स्यात्पूजाध्यानादिकं तथा ॥ ५५ ॥
एतस्या एव विद्याया आद्यन्ते रेफवर्जिते ।
तद्देयं परमेशानि नाम्ना सकलभैरवी ॥ ५६ ॥
संपत्प्रदा भैरवी च ध्यानपूजादिकं प्रिये ।
पञ्चसिंहासनमयी महात्रिपुरभैरवी ॥ ५७ ॥
चतुराम्नायविद्याभिर्मान्यं सिंहासनं प्रिये ।
हस्रीमात्मकमुच्चार्य सह्रीमात्मकमाद्विजे ॥ ५८ ॥
शक्तिः सकलह्रीमन्ते चतुर्बीजमुदाहृतम् ।
श्रीबीजं कुरु तार्तीयं नित्यां वेदाक्षरी भवेत् ॥ ५९ ॥
उन्मनी नाम विद्येयं भोगमोक्षफलप्रदा ।
पूर्वाम्नाये महाविद्या दक्षिणाम्नायं उच्यते ॥ ६० ॥
वाग्भवं बीजमुच्चार्य क्लिन्ने कामस्य बीजकम् ।
मदद्रवे कुले हस्रौ विद्येयं भोगिनी प्रिये ॥ ६१ ॥
दक्षिणाम्नायविद्येयं पश्चिमाम्नाय उच्यते ।
वाग्भवं च परा श्रीश्च हसखफ्रेमिति प्रिये ॥ ६२ ॥
हस्रौमन्तास्ततो देवि पञ्चैते प्रणवाः स्मृताः ।
भगवत्यम्ब आलिख्य पृथक्पदमयेश्वरि ॥ ६३ ॥
चतुर्थं प्रणवं चैव हसखफ्रेमिति प्रिये ।
कुब्जिके चैव ह्स्रां च ह्स्रीं ह्स्रौं ततः परम् ॥ ६४ ॥
अघोरे चैव घोरे च त्वघोरमुखि चाऽऽलिखेत् ।
ह्स्रां ह्स्रीं किणिद्वंद्व विच्चे द्वात्रिंशदक्षरी ॥ ६५ ॥
पूर्वोक्तैः प्रणवैर्देवि संपुटीकृत्य संस्मरेत् ।
कुब्जिकेयं महाविद्या पश्चिमाम्नायदेवता ॥ ६६ ॥
स्फ्रेमात्मकं समुच्चार्य महाचण्डपदं लिखेत् ।
योगेश्वरीपदं पश्चाद्विद्येयं कालिका प्रिये ॥ ६७ ॥

१ ख. °रवीं च । २ क. च सिद्धिं कौ° । ३ ख. क्तिः कलाभ्यामन्ते च तुर्यं वी° । ४ ख. विद्या । ५ क. °त् । ऊर्मिणी कामवि° । ६ ख. °यमुच्य° । ७ क. °श्च सहख° । ८ ख. हस्रआ च त° । ९ ख. ° । ं च स्क्लीं च कि° ।

उत्तराम्नायविद्येयं नाम्ना कालीति विश्रुता ।
एताभिः परमेशानि पूज्यं सिंहासनं सदा ॥ ६८ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे सिंहासनविद्याविधानं नाम नवमः पटलः ॥९॥

अथ दशमः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच—

त्रिपुरा द्विविधा देव भवता प्रकटी कृता ।
त्रिविधेति यदुक्तं तत्प्रकटी कुरु शंकर ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच—

परं ब्रह्मस्वरूपं यन्नादबिन्दुत्रयात्मकम् ।
शिवशक्तिमयं तत्तु कथयामि तवानघे ॥ २ ॥
व्याप्य तिष्ठति विश्वं सा शिवं च परमेश्वरि ।
पूर्वं गुणैस्तु कथिता शिवशक्त्यात्मकं शृणु ॥ ३ ॥
हकारादिसकारान्ता मातृका शक्तिरव्यया ।
हकारः परमेशानि केवलं शिव उच्यते ॥ ४ ॥
आद्यन्ताक्षरभावेन तदाऽहं सकलात्मकः ।
यदुच्यते मातृकार्णैस्तत्सर्वमहमीश्वरि ॥ ५ ॥
हकारः परमेशानि शून्यरूपी सदाऽव्ययः ।
सकारः शक्तिरूपत्वात्परावाची विसर्गवान् ॥ ६ ॥
उत्पत्तेः कारणं यस्माच्छक्तिरित्यभिधीयते ।
आत्मानं दर्शयेद्योगः सोऽहंशब्देन सुन्दरि ॥ ७ ॥
बिन्दुत्रयसमायोगान्महात्रिपुरसुन्दरी ।
नादरूपेण सा देवी हकारार्धस्वरूपिणी ॥ ८ ॥
हकारः परमेशानि शिवरूपी यतस्तदा ।
तस्यार्धाङ्गं महाशक्तिर्हकारार्धस्वरूपिणी ॥ ९ ॥
अत एव महाविद्या महात्रिपुरसुन्दरी ।
नित्येति कथ्यते देवि चित्कला परमेश्वरी ॥ १० ॥

---

१ ख. °रान्वय° । २ क. °ताभ्यः प° । ३ ख. °न्दुकलात्म° । ४ °णु । अका° ।
५ ख. °कार्णै° । ६ ख. °दाशिवः । स° । ७ ख. °ची च स° ।

श्रीगुरोः कृपया भद्रे संप्रदायकुलान्वितः ।
प्रातरुत्थाय देवेशि गुरुं नत्वा स्वनामभिः ॥ ११ ॥
संध्यास्नानादिकं देवि विधाय मनुवित्तमः ।
सर्वशृङ्गारवेषाढ्यः कर्पूरघुसृणादिभिः ॥ १२ ॥
महार्हैश्चन्दनाद्यैश्च दीपाङ्गः कुङ्कुमारुणः ।
नवरत्नविभूषाढ्यो रक्ताम्बरविराजितः ॥ १३ ॥
ताम्बूलरागवदनो मंदिरानन्दमानसः ।
यागमन्दिरमागत्य लाक्षाचित्रविचित्रितम् ॥ १४ ॥
अनेकधूपबहलं पुष्पप्रकरपूरितम् ।
गोमयेन च संलिप्तं चारुपुष्पवितानितम् ॥ १५ ॥
मनोहरे मृदुश्लक्ष्ण आसने उपविश्य तु ।
मन्त्रोद्धारं प्रकुर्वीत सर्वकार्यार्थसिद्धये ॥ १६ ॥
आद्यं वाग्भवमुच्चार्य कामराजं द्वितीयकम् ।
कुमार्यास्तु तृतीयं तु त्रिपुरा परमेश्वरि ॥ १७ ॥
करशुद्धिकरी विद्या प्रथमा *परमेश्वरि ।
कुमारी तु द्वितीया स्यात्त्रिपुरेशी महेश्वरि ॥ १८ ॥
त्रिपुरेश्यादिमं त्यक्त्वा भुवनेशीं परिक्षिपेत् ।
अनयाऽऽत्मासनं दद्यात्त्रिपुरेश्या षडङ्गकम् ॥ १९ ॥
त्रिपुरेशी महेशानि त्रिबीजा हृस्थिता यदा ।
चक्रासनगतां देवि विद्धि त्रिपुरवासिनीम् ॥ २० ॥
त्रिपुरेशी महेशानि वाग्भवे कामराजके ।
शिवचन्द्रसमायुक्ता तार्तीये शिवरूपिणी ॥ २१ ॥
सर्वमन्त्रासनगता त्रिपुरा श्रीरियं प्रिये ।
आत्मासनगतायास्तु हित्वा तार्तीयमाद्रिजे ॥ २२ ॥
बलेर्मात्मकमारोप्य साध्यसिद्धासनस्थिता ।
+त्रिपुरामालिनी प्रोक्ता सिद्धाख्यां त्रिपुरां शृणु ॥ २३ ॥

* एतस्याग्रे क. ग. पुस्तकयोः 'श्री बीजं च तृतीयं तु त्रिपुरा परमेश्वरि' इतीदमर्धं दृश्यते । +धनुश्चिह्नान्तर्गतो ग्रन्थः ख. पुस्तकस्थः ।

१ ख. °हामृगमदोद्दाम लिप्ता° । २ ख. मदनान° । ३ ख. °पूजित° । ४ क. मातृक° । ५ ख. 'त्रिपुरा मालिनीयं तु आद्या लक्ष्मी परा ततः । देवि त्रिपुरसिद्धेयं कथिता परमेश्वरि । इति पाठान्तरम् ।

भुवनेशी श्रिया युक्ता कुमारी च तथोत्तमा ।
मूर्तिविद्या समुद्दिष्टा माया लक्ष्मीः पुरःस्थिता ॥ २४ ॥
अनया विद्यया देवि यजेत्त्रिपुरसिद्धिकाम् ।)
*मायालक्ष्म्योस्तु बीजे द्वे शक्तिबीजं तृतीयकम् ॥ २५ ॥
त्रिपुराद्या त्र्यम्बिकेयमष्टमी परिकीर्तिता ।
संपत्प्रदा भैरवी या तस्यास्तार्तीयबीजके ॥ २६ ॥
बिन्दुं हित्वा तत्र सर्गं निक्षिपेत्सुरसुन्दरि ।
अनयाऽऽवाहनं देवि कारयेत्सुरवन्दिते ॥ २७ ॥
मूर्तिविद्या समुद्दिष्टा माया लक्ष्मीः परा स्थिता ।
अनया विद्यया देवि यजेत्त्रिपुरसिद्धिदा[म्] ॥ २८ ॥
सिद्धाम्बा वाहिनीमूर्तिर्विद्या च सुरसुन्दरि ।
मूलविद्यां शृणु प्रौढे सकलागमसेविताम् ॥ २९ ॥
सर्वदर्शनवन्द्यां च चित्कलामव्ययां प्रिये ।
भूमिश्चन्द्रः शिवो माया शक्तिः कृष्णाध्वमादनौ ॥ ३० ॥
अर्धचन्द्रश्च बिन्दुश्च नवार्णो मेरुरुच्यते ।
महात्रिपुरसुन्दर्या मन्त्रा मेरुसमुद्भवाः ॥ ३१ ॥
लकारात्पृथिवी देवि सशैलवनकानना ।
पञ्चाशत्पीठसंपन्ना सर्वतीर्थमयी परा ॥ ३२ ॥
सर्वगङ्गामयी सर्वक्षेत्रस्थानमयी शिवे ।
सकाराच्चन्द्रताराद्रिग्रहराशिस्वरूपिणी ॥ ३३ ॥
हकाराच्छिवसंवादव्योममण्डलसंस्थिता ।
ईकाराद्विश्वकर्त्रीयं माया तुर्यात्मिका प्रिये ॥ ३४ ॥
एकाराद्वैष्णवी शक्तिर्विश्वपालनतत्परा ।
रकारात्तेजसा युक्ता परं ज्योतिःस्वरूपिणी ॥ ३५ ॥
ककारात्कामदा कामरूपिणी स्फुरदव्यया ।
अर्धचन्द्रेण देवेशि विश्वयोनिरितीरिता ॥ ३६ ॥
बिन्दुना शिवरूपेण शून्यरूपेण साक्षिणी ।
अनया सह सर्वत्र व्याप्तिर्निश्चलताऽऽत्मना ॥ ३७ ॥

---

* अयं श्लोकः ख. पुस्तके नास्ति ।

---

१ क. °द्धाम्बा वा° । २ क. °विद्या च शृणु सु° । ३ क. मन्त्रो मे° । ४ क. °रूपः । ल° । ५ ख. व्याप्य नि° ।

एवं परब्रह्मरूषा मेरुणाऽनेन सुव्रते ।
एभिर्नवात्मकैर्वर्णैर्जायते त्रिपुरामनुः ॥ ३८ ॥
अन्यथा नैव निष्पत्तिर्नास्ति श्रीत्रिपुरामनौ ।
श्रीचक्रमपि देवेशि मेरुरूपं न संशयः ॥ ३९ ॥
लकारः पृथिवीबीजं तेन भूबिम्बमुच्यते ।
सकारश्चन्द्रमा भद्रे कलाषोडशकात्मकः ॥ ४० ॥
तस्मात्षोडशपत्रं तु हकारः शिव उच्यते ।
अष्टमूर्तिः सदा भद्रे तस्मा[1]सुदलं भवेत् ॥ ४१ ॥
ईकारस्तु[2] महामाया भुवनानि चतुर्दश ।
पालयन्ती परा तस्माच्छक्रकोणं भवेत्प्रिये ॥ ४२ ॥
शक्तिरे[3]कादशस्थाने स्थित्वा सूते जगत्त्रयम् ।
विश्वयोनिरिति ख्याता सा विष्णुर्दशरूपकम्[4] ॥ ४३ ॥
रकारात्परमेशानि चक्रं व्याप्य विजृम्भते ।
दशकोणक[5]री यस्माद्रकारो ज्योतिरव्ययः ॥ ४४ ॥
कलादशान्वितो बह्निर्दशकोणप्र[6]कारकः ।
ककारान्मदनो देवि शि[7]वश्चाष्टस्वरूपकं[8]ः ॥ ४५ ॥
योनि[9]र्विश्यं तदा च[10]क्रे वसयोन्यङ्कितं भवेत् ।
अर्धमात्रा गुणान्सूते नादरूपा यतस्ततः ॥ ४६ ॥
त्रिकोणरूपा योनिस्तु बिन्दुना बैन्दवं भवेत् ।
कामेश्वरस्वरूपं तु विश्वाकारस्वरूपकम् ॥ ४७ ॥
श्रीचक्रं तु वरारोहे श्रीविद्यावर्णसंभवम् ।
तत्र प्राङ्मुख आसीनश्चक्रराजं समालिखेत् ॥ ४८ ॥
भूप्रदेशे समे वर्ये सिन्दूररजसाऽथ वा ।
कुङ्कुमस्य रजोभिस्तु भूमौ चक्रं समालिखेत् ॥ ४९ ॥
ऋजुरेखं नेत्ररम्यं संधिभेदसमं ऋजु ।
अथवा हेमरौप्याभ्यां ताम्रेण बहुधातुभिः ॥ ५० ॥
पट्टं विरच्य श्रीखण्डरक्तचन्दनसंभवे ।
पट्टे संस्थाप्य विलिखेल्लेखन्या हेम[11]या प्रिये ॥ ५१ ॥

---

१ ख. °था सेत्र । २ ख. °स्तु सद्रा मा । ३ क. ग. °रेत्र दश° । ४ ख. म् । एका° । ५ ख. °री तस्माद्रकाराज्ज्योति° । ६ ख. °प्रवर्तकः । ७ क. शिवं चाष्ट° । ८ क. °कम् । ९ ख. °निरस्य त इति पाठान्तरम् । १० ख. चक्रं त इति पाठान्तरम् । ११ क. ग. °मतारया रो° ।

रोचनाकुङ्कुमाभ्यां तु कस्तूरीचन्दनेन्दुभिः ।
ईशानादग्निपर्यन्तमृजुरेखां समालिखेत् ॥ ५२ ॥
ईशादग्नेस्तदग्राभ्यां रेखे आकृष्य देशिकः ।
एकीकृत्य च वारुण्यां शक्तिरेखा परा प्रिये ॥ ५३ ॥
त्रिकोणाकाररूपेयं तस्या उपरि संलिखेत् ।
त्रिकोणाकाररूपं तु शक्तिद्वयमुदाहृतम् ॥ ५४ ॥
पूर्वशक्त्यग्रभागे तु मानयष्टिवदालिखेत् ।
रेखां तु परमेशानि वायुराक्षसकोणगाम् ॥ ५५ ॥
संधिभेदक्रमेणैव तयोः शक्त्योस्ततः परम् ।
रेखे आकृष्य कोणाभ्यां तदग्रात्पूर्वगे कुरु ॥ ५६ ॥
वह्निमण्डलमेतत्तु पूर्वाग्रं वीरवन्दिते ।
चक्रत्रयमभूत्तत्र ततः शृणु वरानने ॥ ५७ ॥
पूर्वशक्तीशवह्निभ्यां कोणाभ्यां सुरवन्दिते ।
पूर्वरेखां तु विस्तार्य तथा पश्चिमवह्नितः ॥ ५८ ॥
वायुराक्षसकोणाभ्यां रेखां[1] पश्चिमगां तथा ।
विस्तार्य योजयेद्देवि संधिभेदक्रमेण तु ॥ ५९ ॥
योन्यग्रगां पूर्वदेशे दक्षिणोत्तरतः क्रमात् ।
तथा रेखे[2] वह्निसंस्थे पश्चिमस्यां दिशि क्रमात् ॥ ६० ॥
कोणाग्राभ्यां[3] योजयित्वा दशकोणं तथा[4] भवेत् ।
तथैव देवदेवेशि द्वितीयं दशकोणकम् ॥ ६१ ॥
ईशानवह्निगे रेखे पूर्वयोन्यग्रयोः क्रमात् ।
विस्तार्य योजयेत्पश्चात्पश्चिमायां दिशि क्रमात् ॥ ६२ ॥
वायुराक्षसकोणाग्रे रेखे विस्तार्य सुन्दरि ।
पश्चिमाग्रे तथा देवि योजयेदिन्द्रदिग्गते ॥ ६३ ॥
एकत्र पूर्वकोणाग्रचुम्बिनी तु मनोहरा ।
योजयेद्देवदेवेशि तथा पङ्क्त्यस्रकं भवेत् ॥ ६४ ॥
दक्षकोणस्य देवेशि त्यक्त्वा कोणचतुष्टयम् ।
दशकोणान्तरे[5] देवि मध्ये रेखे प्रकाशयेत् ॥ ६५ ॥

---

१ ख. रेखाभ्यां पश्चिमां त° । २ ख. °खेयोनिसं° । ३ ख. °णाग्रगां यो° । ४ ख. यथा । ५ क. दक्षिणोत्तरयोर्देवि मध्ये रेखाः प्र° ।

द्वे दक्षिणे विभागे तु तथा चोत्तरभागके ।
षट्कोणस्य ततो देवि संधिभेदक्रमेण तु ॥ ६६ ॥
योनिं वह्निं च संयोज्य शक्रारं जायते सदा ।
कक्षामध्यगता रेखा ऋजुरूपास्तु योजयेत् ॥ ६७ ॥
ऋज्वाकृति तथा देवि जायतेऽतिमनोहरम् ।
संमुखं पञ्चशक्त्यग्रं प्राग्वक्त्रं चतुरग्निकम् ॥ ६८ ॥
बिन्दुत्रिकोणं वस्वारचक्रमेतद्वरानने ।
चक्रमध्यं तु जानीहि दशारयुगलं तथा ॥ ६९ ॥
शक्रयोन्यङ्कितं देवि बाह्यमध्यगतं भवेत् ।
एतच्चक्रं महेशानि सर्वसौभाग्यवर्धनम् ॥ ७० ॥
सर्वसाम्राज्यदं देवि सर्वोपद्रवनाशनम् ।
अनेकैरत्नमाणिक्यसुवर्णपरिपूरकम् ॥ ७१ ॥
महामोक्षप्रदं देवि वाग्विलासकरं महत् ।
एतद्बाह्ये महेशानि वृत्तं पूर्णेन्दुसंनिभम् ॥ ७२ ॥
तदूर्ध्वं कुरु मीनाक्षि वसुपत्रं मनोहरम् ।
ततः षोडशपत्रं तु विलिखेत्सुरवन्दिते ॥ ७३ ॥
तद्बाह्ये देवदेवेशि त्रिवृत्तं मातृकान्वितम् ।
चतुरस्रं चतुर्द्वारसहितं परमेश्वरि ॥ ७४ ॥
चतुःषष्टियुताः कोट्यो योगिनीनां महौजसाम् ।
चक्रेऽस्मिन्संनिविष्टास्ताः साधकं मानयन्ति हि ॥ ७५ ॥
चतुरस्रं मातृकार्णैर्मण्डितं सिद्धिहेतवे ।
मुक्तामाणिक्यघटितं समस्थलविराजितम् ॥ ७६ ॥
त्रैलोक्यमोहनं नाम कल्पद्रुमफलप्रदम् ।
षोडशारं चन्द्रबिम्बरूपं तु सकलालयम् ॥ ७७ ॥
सर्वाशापूरकं भद्रे स्रवत्पीयूषवर्षणम् ।
अष्टपत्रं महेशानि जपाकुसुमसंनिभम् ॥ ७८ ॥
सर्वसंक्षोभणं नाम सर्वकामप्रपूरकम् ।
एतत्त्रयं महेशानि सृष्टिचक्रं सुखप्रदम् ॥ ७९ ॥

---

१ ख. °ने । मध्यचक्रं तु । २ ख. सर्वापद्बन्धना° । ३ ख. °कहयमा° । ४ ख. महाप्रभे । ५ ख. °स्मिन्सामविशेषास्ताः । ६ ख. °वर्जितम् ।

पूर्वाम्नायाधिदेव्या तु मण्डितं सर्वसिद्धिदम् ।
चतुर्दशारं देवेशि दाडिमीकुसुमप्रभम् ॥ ८० ॥
अनन्तफलदं भद्रे सर्वसौभाग्यसंप्रदम् ।
दशारं तप्तहेमाभं सिन्दूरसदृशं प्रिये ॥ ८१ ॥
सर्वार्थसाधकं चक्रं मनश्चिन्तितदं सदा ।
द्वितीयमपि पङ्क्तयरुं जपाकुसुमसंनिभम् ॥ ८२ ॥
सर्वरक्षाकरं चक्रं महाज्ञानमयं शिवे ।
एतत्त्रयं महेशानि स्थितिचक्रं सुखप्रदम् ॥ ८३ ॥
दक्षिणाम्नायपूज्यं तु यथेप्सितफलप्रदम् ।
अष्टकोणं वरारोहे बालार्ककिरणारुणम् ॥ ८४ ॥
पद्मरागसमप्रख्यं सर्वरोगहरं सदा ।
उद्यत्सूर्यसहस्राभं बन्धूककुसुमप्रभम् ॥ ८५ ॥
सर्वसिद्धिप्रदं चक्रं सकलालयमीश्वरि ।
त्रिकोणं सर्वसंभूतिकारणं भूतिदं सदा ॥ ८६ ॥
बिन्दुचक्रं वरारोहे सर्वानन्दमयं परम् ।
सदाशिवमयं चक्रनायकं परमेश्वरि ॥ ८७ ॥
एतच्चक्रं तु संहाररूपं ब्रह्ममयं सदा ।
पश्चिमाम्नायसंसेव्यं त्रयमुत्तरसेवितम् ॥ ८८ ॥
अस्मिंश्चक्रे षडध्वानो वर्तन्ते वीरवन्दिते ।
चक्रपत्रेषु देवेशि पदाध्वा तु निगद्यते ॥ ८९ ॥
चक्रत्रिसंधिभागेषु भुवनाध्वा व्यवस्थितः ।
वर्णाध्वा मातृकारूपी कथयामि तवानघे ॥ ९० ॥
वर्गाष्टकं मातृकाया दिक्षु सिद्धं यतः क्रमात् ।
पार्थिवं तन्मयं विद्धि षोडशारं कलात्मकम् ॥ ९१ ॥
अष्टपत्रं कादिवर्णैः क्षान्तैर्दिक्षु विदिक्षु च ।
कादिढान्ताः शक्रवर्णाः शक्रकोणेषु संस्थिताः ॥ ९२ ॥
णकारादिभकारान्ता दशवर्णा दशारके ।
मकारादिशकारान्ता द्वितीयेऽपि दशारके ॥ ९३ ॥
वर्णाष्टकं चाष्टकोणे त्रिकोणे कथयामि ते ।
अकथादित्रिकोणान्तं हक्षयुग्मं तु मध्यगम् ॥ ९४ ॥

१ ख. सिद्धीयतः प्रिये । पा° । २ क. °लास्रक° । ३ ख. °वर्गैः । ४ क. °दिक्षका° ।

वर्णाध्वा कथितो देवि मातृकापीठरूपकः ।
षट्त्रिंशत्तत्त्वभरिते चक्रं मूलानुसारतः ॥ ९५ ॥
तत्त्वाध्वा कथितो देवि तत्त्वरूपो वरानने ।
पञ्चसिंहासनोन्नद्धक*लाध्वा चक्रशासनात् ॥ ९६ ॥
सबाला भैरवीयुक्ता महात्रिपुरसुन्दरी ।
त्रिपुरा त्र्यम्बिकान्ताढ्या चक्रं प्राप्य विजृम्भते ॥ ९७ ॥
मन्त्राध्वाऽयं समाख्यातो निश्चयेन सदाऽनघे ।
+एवं षडध्वविमलं श्रीचक्रं परिचिन्तयेत् ॥ ९८ ॥
उत्तराशामुखो देवि यदा चक्रं समुद्धरेत् ।
उत्तराशा तदा देवि पूर्वाशैव निगद्यते ॥ ९९ ॥
ईशानकोणं देवेशि तदाऽऽग्नेयं न संशयः ।
पश्चिमादिङ्मुखो मन्त्री यदा चक्रं समुद्धरेत् ॥ १०० ॥
पश्चिमाशा तदा ज्ञेया पूर्वाशैव न संशयः ।
वायुकोणं तदाग्नेयमैशानं राक्षसं भवेत् ॥ १०१ ॥
दक्षिणाभिमुखो मन्त्री यदा चक्रं समुद्धरेत् ।
पूर्वाशैव तदा सा दिग्रक्षःकोणं तु वह्निवत् ॥ १०२ ॥
एतच्चक्रं मेरुरूपं श्रीविद्यार्णैः समुद्धृतम् ।
सर्वागममयं देवि कथितं वीरवन्दिते ॥ १०३ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे दशमः पटलः ॥ १० ॥

अथैकादशः पटलः ।

ईश्वर उवाच--

एभिर्वर्णैस्तु देवेशि त्रिपुरा कथ्यतेऽधुना ।
नवाक्षरो महामेरुरयं ब्रह्माण्डगोलकः ॥ १ ॥
चतुरस्रं च कोदण्डं त्रिकोणं तत्पुटं मुखम् ।
निरालम्बं तवाऽऽख्यातमेतद्ब्रह्माण्डमण्डलम् ॥ २ ॥

+ ख. पुस्तके निवृत्तिः, प्रतिष्ठा, विद्या, शान्तिः, शान्त्यतीता, एतत्कलापञ्चकमयः ।

+ ख. पुस्तके—क्रमस्त्वम्यत्रेत्थम्—कलाध्वा, तत्त्वाध्वा, भुवनाध्वा, वर्णाध्वा, पदाध्वा, मन्त्राध्वेति । इह तु यथायथं स्थानविशेषानुगुणः क्रमो द्रष्टव्यः ।

---

१ ख. °नुरूपतः । २ क. ग. °रूपं व° । ३ क. ग. °श्वलेन ।

लकारश्चतुरस्रं स्यात्पृथ्वीबीजंतया प्रिये ।
अर्धमात्रा तु कोदण्डं स्रवत्पीयूषवर्षिणी ॥ ३ ॥
त्रिकोणरूपी वह्निः स्यात्त्रिकोणत्वात्परा शिवा ।
एकारश्च रकारश्चं ईकारश्च त्रयं भवेत् ॥ ४ ॥
मायाविकाररूपेण षट्कोणाश्रयरूपिणी ।
हकारो व्योमरूपत्वाद्बिन्दुश्च मुखमण्डले ॥ ५ ॥
इच्छारूपेण कामस्तु सर्वत्र परमेश्वरि ।
तस्मान्मादनमाख्यातमेतद्वै मेरुमण्डलम् ॥ ६ ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि बीजं कामेश्वरीमतम् ।
सकला भुवनेशानि कामेशीबीजमुत्तमम् ॥ ७ ॥
अनेन सकला विद्याः कथयामि विशेषतः ।
शक्त्यंर्णस्तुर्यवर्णोऽयं कलमध्ये सुलोचने ॥ ८ ॥
वाग्भवं पञ्चवर्णं तु कामराजमथोच्यते ।
मादनं शिवचन्द्राद्यं शिवान्तं मीनलोचने ॥ ९ ॥
कामराजमिदं भद्रे षड्वर्णं सर्वमोहनम् ।
शक्तिबीजं वरारोहे चन्द्राद्यं सर्वसिद्धिदम् ॥ १० ॥
चतुरक्षररूपं तु त्र्यक्षरी त्रिपुरा परा ।
सर्वतीर्थमयी देवि सर्वदेवस्वरूपिणी ॥ ११ ॥
सर्वशास्त्रमयी विद्या सर्वयोगमयी परा ।
सर्वयज्ञमयी संवित्सर्वज्ञानस्वरूपिणी ॥ १२ ॥
सर्वदेवमयी साक्षात्सर्वसौभाग्यसुन्दरी ।
एनामुपास्य देवेशि कामः सर्वाङ्गसुन्दरः ॥ १३ ॥
कामराजो भवेद्देवि नित्येयं ब्रह्मरूपिणी ॥ १४ ॥
इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्र एकादशः पटलः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच—

एतस्या देवदेवेश भेदान्कथय सुन्दर ।
केन केनोपासितेयं विशदी कुरु तत्त्वतः ॥ १ ॥

---

१ ख. °जभवं प्रि° । २ ख. °श्च सका° । ३ ख. °क्त्यन्तस्तु° ।

ईश्वर उवाच--

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि लोपामुद्राभिधां वेराम् ।
कामराजाख्यविद्यायाः शक्तिं तुर्यां च सुन्दरि ॥ २ ॥
हित्वा मुखे शिवेन्द्वाढ्या लोपामुद्राप्रकाशिता ।
अगस्त्योपासिता विद्या त्रैलोक्यक्षोभकारिणी ॥ ३ ॥
एषा विद्या कामराजपूजितैव न संशयः ।
विद्याद्वयमिदं भद्रे दुर्लभं भुवनत्रये ॥ ४ ॥
कामराजाख्यविद्याया वाग्भवेन वरातने ।
विद्योद्धारं प्रवक्ष्यामि शक्तिमादनमध्यगम् ॥ ५ ॥
शिवं कुर्या॒ाग्भवे तु शिवाद्यं कामराजकम् ।
चन्द्राद्यं तु तृतीयं स्याद्विद्येयं मनुपूजिता ॥ ६ ॥
सहाद्यं वाग्भवं देवि चन्द्राद्यं शिवमध्यगम् ।
मादनं कामराजे तु शक्तिबीजं सहाननम् ॥ ७ ॥
चन्द्राराधितविद्येयं भोगमोक्षफलप्रदा ।
हसाद्यं वाग्भवं विद्धि शिवाद्यं सहमध्यगम् ॥ ८ ॥
मादनं कामराजे तु तार्तीयं शृणु पार्वति ।
हसाद्यं शक्तिबीजं तु कुबेरेण प्रपूजिता ॥ ९ ॥
कामराजाख्यविद्यायास्तार्तीयं सुरवन्दिते ।
शक्तिबीजं सहाद्यं स्याद्विद्याऽगस्त्यप्रपूजिता ॥ १० ॥
लोपामुद्रा प्रभावेन साक्षाद्ब्रह्मस्वरूपिणी ।
कामराजाख्यविद्याया वाग्भवे मादनं त्यज ॥ ११ ॥
चन्द्रं तत्रैव संयोज्य कामराजे ततः परम् ।
हित्वा चन्द्रं मुखे कुर्याद्विद्येयं नन्दिपूजिता ॥ १२ ॥
कामराजाख्यविद्याया हित्वा भूमिं तृतीयके ।
शक्तिं ॰ण्ठे स्थितां देवि चन्द्राधः कुरु तत्र च ॥ १३ ॥
इन्द्राराधितविद्येयं भुक्तिमुक्तिफलप्रदा ।
लोपामुद्राख्यविद्याया द्वितीयाया महेश्वरि ॥ १४ ॥
कामराजे भृगुं हित्वा तार्तीये[4] शक्रगः शिवः ।
एषा विद्या वरारोहे त्रिपुरा सूर्यपूजिता ॥ १५ ॥

१ ख. पराम् । २ क. ग. °जं हसान° । ३ ख. °क्तिकूटे स्थि° । ४ ख. °मे सक्रगः शि°,

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि चतुष्कूटां च शांकरीम् ।
लोपामुद्रां द्वितीयां तु विलिख्य सुरवन्दिते ॥ १६ ॥
पुनर्विलिख्य तामेव चतुर्थे पञ्चमे स्थिताम् ।
हित्वा तु भुवनेशानीमेकोच्चारेण चोच्चरेत् ॥ १७ ॥
चतुष्कूटा महाविद्या शंकरेण प्रपूजिता ।
लोपामुद्रां पुनर्देवि विलिख्य तदनन्तरम् ॥ १८ ॥
नन्दिकेश्वरविद्यां च षट्कूटा वैष्णवी भवेत् ।
दुर्वाससा पुरा देवी निष्करा[निष्कूटा] पूजिता परा ॥१९॥
कामराजाख्यविद्यायास्त्रिकूटेषु वरानने ।
या स्थिता भुवनेशानि द्विधा कुरु महेश्वरि ॥ २० ॥
बिन्दुहीना नादहीना दुर्वासःपूजिता भवेत् ।
एतैर्द्वादशसंख्याकैर्मन्त्रैस्तु सुरवन्दिते ॥ २१ ॥
द्वादशान्ता स्थिता देवि परब्रह्मस्वरूपिणी ।
राज्ञीयं सर्वविद्यानां सर्वाम्नायैस्तु सेविता ॥ २२ ॥
सर्वागममहामन्त्रवन्दिता देववन्दिता ।
सर्वयोगैर्नता नित्या केवलं ब्रह्मरूपिणी ॥ २३ ॥
एवं[1] त्रिधा महाविद्या विद्या त्रिपुरसुन्दरी ।
इयमेव महादेवी त्रिकूटा परमेश्वरी ॥ २४ ॥
वक्तुं न शक्यते सर्वैर्ब्रह्मविष्ण्वादिभिः सदा ।
नो वाचा मनसा बुद्ध्या तुर्या वक्तुं न शक्यते ॥ २५ ॥
साक्षाद्ब्रह्ममयी देवी षोडशार्णस्वरूपिणी ।
मनसैव महेशानि स्मृत्वाऽहं तु सदाशिवः ॥ २६ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे त्रिपुरसुन्दरी (विद्याविवरणं नाम)
द्वादशः पटलः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच--

परब्रह्मतया साक्षाच्छ्रीविद्या षोडशाक्षरी ।
कथय त्वं महादेव यद्यहं तव वल्लभा ॥ १ ॥

---

१ क. °वंविधा ।

त्रिकूटाः कथिताः सर्वाश्चतुष्कूटा च शांकरी ।
षट्कूटा वैष्णवी चैव मनवः कथिता विभो ॥ २ ॥
एतास्तु सकला विद्यास्त्रिविधास्तु श्रुता मया ।
इदानीं श्रोतुमिच्छामि श्रीविद्यां षोडशाक्षरीम् ॥ ३ ॥

ईश्वर उवाच--

शठत्वेन वरारोहे श्रीविद्यामन्त्रविद्बुधः ।
योगिनीनां भवेद्भक्ष्यः श्रीगुरोः शासनात्प्रिये ॥ ४ ॥
षोडशार्णां महाविद्यां न दद्यात्कस्यचित्प्रिये ।
राज्ञे राज्यप्रदायापि पुत्राय प्राणदाय वा ॥ ५ ॥
देयं तु सकलं भद्रे साम्राज्यमपि पार्वति ।
शिरोऽपि प्राणसहितं न देया षोडशाक्षरी ॥ ६ ॥
उच्चार्यमाणा ये मन्त्रास्ते सर्वे वाचिकाः प्रिये ।
उच्चाररहितं वस्तु श्रीविद्या षोडशाक्षरी ॥ ७ ॥
सवर्णाऽपि वरारोहे वस्तु साक्षान्निरक्षरम् ।
भृङ्गोपभुक्तपुष्पं तु शिवे योग्यं यथा भवेत् ॥ ८ ॥
तथा निरक्षरं वस्तु ह्यक्षरैरपि संयुतम् ।
उदके लिखितं यद्वन्मन्त्रोच्चारस्तथा भवेत् ॥ ९ ॥
भोगमोक्षप्रदा विद्या श्रीविद्या षोडशाक्षरी ।
विना गुरूपदेशेन शापो भवति निश्चयात् ॥ १० ॥
चन्द्रान्तं वारुणान्तं च शक्रादिसहितं पृथक् ।
वामाक्षि बिन्दुनादाढ्यं विश्वमातृकलात्मकम् ॥ ११ ॥
चतुर्विधप्रकारेण शृणु देवि प्रकथ्यते ।
त्वं मनोहारिणी यस्मात्कथ्यते भुवि दुर्लभम् ॥ १२ ॥
विद्यादौ योजयेद्देवि साक्षाज्जाग्रत्स्वरूपिणी ।
उत्पत्तिर्जागरो बोधो व्यावृत्तिर्मनसः सदा ॥ १३ ॥
कलाचतुष्टयं जाग्रदवस्थायां व्यवस्थितम् ।
जाग्रत्सत्त्वगुणा प्रोक्ता केवलं शक्तिरूपिणी ॥ १४ ॥
त्रिकूटा सकला भेदाः पञ्चकूटा भवन्ति हि ।
वैष्णवी वसुकूटा स्यात्षट्कूटा शांकरी भवेत् ॥ १५ ॥
द्वितीयोऽयं प्रकारः स्याद्दुर्लभो भुवनत्रये ।
एषैव शिवरूपा तु व्यापकत्वात्सुरेश्वरि ॥ १६ ॥

निश्चला सर्वभूतेषु सदाशिवमयी परा ।
सुषुप्तिरूपिणी साक्षाद्ब्रह्मरूपा यतः प्रिये ॥ १७ ॥
मरणं विस्मृतिर्मूर्छा निद्रा च तमसा वृता ।
सुषुप्तिस्तु कला ज्ञेया सुषुप्तिः शिवरूपिणी ॥ १८ ॥
केवलत्वेन जाग्रत्स्यात्पञ्चकूटा च शांभवी ।
सुषुप्त्यन्ते जागरादौ स्वप्नावस्था रजोमयी ॥ १९ ॥
अभिलापो भ्रमश्चिन्ता विषयेषु पुनः स्मृतिः ।
कलाचतुष्टयं स्वप्नावस्थायां तु विधीयते ॥ २० ॥
शिवरूपा शक्तिरूपा महात्रिपुरदेवता ।
वेदादिमण्डिता देवि शिवशक्तिमयी सदा ॥ २१ ॥
तदा भेदास्तु सकलाः षट्कूटाः परमेश्वरि ।
वैष्णवी नवकूटा स्यात्सप्तकूटा च शांकरी ॥ २२ ॥
अस्याः स्मरणमात्रेण गजदानं शतं भवेत् ।
भेदत्रयं तु कथितं तुर्यां विद्यां शृणु प्रिये ॥ २३ ॥
यस्या विज्ञानमात्रेण ब्रह्म साक्षान्न संशयः ।
सुषुप्त्यादौ जागरान्ते स्फुरत्तामात्रलक्षणा ॥ २४ ॥
अवस्थाशेषतां प्राप्ता तुर्या तु परमा कला ।
भावाभावविनिर्मुक्ता गुणातीता निगद्यते ॥ २५ ॥
वैराग्यं च मुमुक्षुत्वं शमादि विमलं मनः ।
सदसद्वस्तुनिर्धारस्तुर्यायास्तु कला इमाः ॥ २६ ॥
आद्यबीजद्वयं भद्रे विपरीतक्रमेण हि ।
विलिख्य परमेशानि ततोऽन्यानि समुद्धरेत् ॥ २७ ॥
अन्तर्मुखा वरारोहे कुमारी त्रिपुरेश्वरी ।
एभिस्तु पञ्चसंख्याकैर्बीजैः संपुटितां यजेत् ॥ २८ ॥
षट्कूटां परमेशानि विद्येयं षोडशाक्षरी ।
त्रिकूटाः सकला भद्रे षोडशार्णा भवन्ति हि ॥ २९ ॥
वैष्णव्येकोनविंशार्णा शैवी सप्तदशाक्षरी ।
वक्त्रकोटिसहस्रैस्तु जिह्वाकोटिशतैरपि ॥ ३० ॥
वर्णितुं नैव शक्येयं श्रीविद्या षोडशाक्षरी ।
वैखरी वाच्यभावत्वादशक्ता गुणवर्णने ॥ ३१ ॥

---
१ क. °त्वं समाधिवि° ।

यतो निरक्षरं वस्तु परा तत्र तु कारणम् ।
मूकीभूता हि पश्यन्ति मध्यमा मध्यमा भवेत् ॥ ३२ ॥
ब्रह्मविद्यास्वरूपेण भुक्तिमुक्तिफलप्रदा ।
एकोच्चारेण देवेशि वाजपेयस्य कोटयः ॥ ३३ ॥
अश्वमेधसहस्राणि प्रादक्षिण्यं भुवस्तथा ।
काश्यादितीर्थयात्राश्च सार्धकोटित्रयान्विताः ॥ ३४ ॥
तुलां नार्हन्ति देवेशि नात्र कार्या विचारणा ।
एकोच्चारेण गिरिजे किं पुनर्ब्रह्म केवलम् ॥ ३५ ॥
षोडशार्णा महाविद्या न प्रकाश्या कदाचन ।
गोपितव्या त्वया भद्रे स्वयोनिरिव पार्वति ॥ ३६ ॥
शिवशक्तिसमायोगाद्यद्यत्कर्म प्रजायते ।
वेद्यं तन्न भवेत्तद्वच्छ्रीविद्यां षोडशाक्षरीम् ॥ ३७ ॥
विना गुरूपदेशेन श्रीविद्या षोडशाक्षरी ।
दृष्ट्वा प्रजपते यस्तु स भक्ष्यो योगिनीगणैः ॥ ३८ ॥
श्रीगुरोः कृपया लब्धा सर्वसाम्राज्यदायिनी ।
भुवनत्रयसौभाग्यं ददाति विपुलां श्रियम् ॥ ३९ ॥
साक्षान्मदनसौभाग्यं त्रैलोक्याकर्षणक्षमम् ।
सुधातरङ्गिणीवेमशब्दचातुर्यदायिनी ॥ ४० ॥
सौभाग्यभाग्यसंपन्नकलापटलदायिनी ।
परब्रह्मणि लीनत्वं ददाति यश उत्तमम् ॥ ४१ ॥
प्रपञ्चसागरे लीनानुद्धरेद्वेदमातृका ।
यस्याः सामर्थ्यतो देवि भुवनानि चतुर्दश ॥ ४२ ॥
अभूवन्परमेशानि तेषां कारणरूपिणी ।
चतुःसागरसामर्थ्यं कृपालोकनतो भवेत् ॥ ४३ ॥
ब्रह्माण्डकोटिजननी महामोक्षप्रदायिनी ।
निःसरन्ति महामन्त्रा विस्फुलिङ्गा यथा प्रिये ॥ ४४ ॥
वह्नेः सकाशाद्बहवो विद्यास्तु बहवस्तथा ।
वाग्भवात्तु समुत्पन्नास्तस्माद्वाग्भवमुच्यते ॥ ४५ ॥
मातृकार्णास्तथा भद्रे वाग्भवान्निसृताः क्रमात् ।
अत एव महेशानि शब्दब्रह्ममयी प्रिये ॥ ४६ ॥

१ ख. °स्वरूपाऽपि भु° । २ ख. °न्महेन्द्रसौ° ।

पालयन्ती जगत्सर्वं तथा त्रैलोक्यमोहिनी ।
मोहयन्ती कामकला पुत्रपौत्रप्रवर्धिनी ॥ ४७ ॥
स्त्रीपुंभावेन सकलं ग्रथितं कामसूत्रके ।
तदा सौभाग्यसंपन्ना ब्रह्मस्थाननिवासिनी ॥ ४८ ॥
सौभाग्यगर्वगहना विश्वयोनिरितीरिता ।
चतुर्वाङ्मयनिष्ठेयं त्रैलोक्यवशकारिणी ॥ ४९ ॥
साक्षात्संविन्मयी ज्ञानरूपिणी भोगदायिनी ।
महासंपत्प्रदा नित्या साक्षादक्षररूपिणी ॥ ५० ॥
षोडशार्णा मया भद्रे श्रीविद्या कथिता परा ।
निधानमिव चोरेभ्यो रक्षणीया तथा प्रिये ॥ ५१ ॥
न देया यस्य कस्यापि देया प्राणप्रदायिने ।
निर्मलाय स्वभक्ताय प्राणेभ्योऽप्यधिकाय च ॥ ५२ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे षोडशीविद्याविवरणं नाम
त्रयोदशः पटलः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच—

चक्रमण्डलमाख्यातं न पूजा तत्र मण्डले ।
कथिता परमेशान श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच—

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि पूजाविधिमनुत्तमम् ।
तदङ्गकलशादीनां स्थापनं प्रथमं भवेत् ॥ २ ॥
तद्विधानं शृणु प्राज्ञे यथाविधि समासतः ।
मण्डलं वामतः कृत्वा जलेन चतुरस्रकम् ॥ ३ ॥
वहत्कराभ्यां देवेशि तत्राऽऽधारं मनोहरम् ।
सौवर्णरौप्यताम्रादिरचितं पूजयेत्प्रिये ॥ ४ ॥
वह्निमण्डलरूपं तु कलादशकमर्चयेत् ।
धूम्रा च नीलवर्णा च कपिला विस्फुलिङ्गिनी ॥ ५ ॥
ज्वाला हैमवती कव्यवाहिनी हव्यवाहिनी ।
रौद्री संकर्षिणी चैव वैश्वानरकला दश ॥ ६ ॥

---

१ ख. तदा । २ ख. °ग्यवर्गा° । ३ ख. °ला हेमावती ।

आभिः कलाभिः सहितं वह्निं तत्र प्रपूजयेत् ।
कलशं हेमजं वाऽन्ये स्थापयेत्तत्र सुन्दरि ॥ ७ ॥
पूजयेत्सूर्यरूपं[1] तु कलाभिः परमेश्वरि ।
तपिनी तापिनी चैव विबुधा बोधिनी तथा ॥ ८ ॥
कलिनी शोषणी चैवं वारुण्याकर्षिणी तथा ।
माया विश्वावती हेमा प्रभा सौरकला इमाः ॥ ९ ॥
कलशं तु समापूर्य[3] जलेन कमलेक्षणे ।
तत्रस्थममृतं साक्षाच्चन्द्ररूपं विचिन्तयेत् ॥ १० ॥
चन्द्रमण्डलमभ्यर्च्य कलाभिः सुरवन्दिते ।
अमृता मानसी तुष्टिः पुष्टिः प्रीती रतिस्तथा ॥ ११ ॥
श्रीश्च ह्रीश्च स्वधा रात्रिर्ज्योत्स्ना[4] हैमवती तथा ।
छाया च पूर्णिमा नित्या अमावास्या च षोडशी ॥ १२ ॥
एभिः समभ्यर्च्य मन्त्रैर्यजेदानन्दभैरवम् ।
शिवचन्द्रौ मातृकान्तं कालशक्राम्बुवह्नयः ॥ १३ ॥
वायुश्च वामकर्णेन योजितो बिन्दुलाञ्छितः ।
बीजमेतत्समुच्चार्य तथा चाऽऽनन्दभैरवम् ॥ १४ ॥
ङेन्तं शिखामन्त्रयुक्तं पुनर्बीजं तु संलिखेत् ।
चन्द्रं हित्वाऽऽदिमं कुर्यात्कर्णे वामाक्षि योजयेत् ॥ १५ ॥
सुरादेव्यै ततो वौषडियमानन्दभैरवी ।
अनेन चन्द्रं संपूज्य पूजार्हः कलशो भवेत् ॥ १६ ॥
विधाय वामभागे तु चतुरस्रं तु मण्डलम् ।
यन्त्रिकां तत्र संस्थाप्य शङ्खं तत्र विनिक्षिपेत् ॥ १७ ॥
शुद्धोदकेन संपूर्य पूजयेत्कारणान्वितम् ।
षडङ्गं तत्र संपूज्य सामान्यार्घ्यमिदं प्रिये ॥ १८ ॥
अथ वक्ष्ये महेशानि विशेषार्घ्यस्य लक्षणम् ।
आत्मश्रीचक्रयोर्मध्ये चतुरस्रं तु मण्डलम् ॥ १९ ॥
सामान्यार्घ्यस्य तोयेन देशिको भूमिजानुकः ।
वहत्करोर्ध्वपुटतो यन्त्रिकां तत्र योजयेत् ॥ २० ॥

---

१ ख. पं तं क° । २ ख. °व वरेण्या कर्षगी । ३ क. °र्य विशेषेण वरानने । त° ।
४ क. °त्स्ना हेमाव° । ५ क. ग. शिवाम° । ६ ख. सुधा । ७ ख. °येत्तत्कलान्वि° ।

त्रिकोणवृत्तषट्कोणं चतुरस्रं तु मण्डलम् ।
वह्निं तत्र विचिन्त्याथ पूजयेद्यन्त्रिकामयम् ॥ २१ ॥
पूर्ववत्परमेशानि त्रिकूटां मध्यगां यजेत् ।
व्यस्तकूटैर्यजेत्तत्र त्रिकोणे परमेश्वरि ॥ २२ ॥
द्विरावृत्त्या षडङ्गानि षट्कोणेषु प्रपूजयेत् ।
सौवर्णं राजतं वाऽपि पात्रं संस्थापयेत्प्रिये ॥ २३ ॥
सूर्यरूपं[3] प्रपूज्याथ यन्त्रं पूर्ववदालिखेत् ।
समस्तव्यस्तकूटैस्तु पूजयेत्पूर्ववत्क्रमात् ॥ २४ ॥
विशेषेण[4] समापूर्य चन्द्रं[5] द्रवमयं[6] प्रिये ।
पूर्ववद्यन्त्रमालिख्य त्रिकूटां यन्त्रमध्यगाम् ॥ २५ ॥
त्रिकोणं चिन्तयेत्तत्तु त्रिकूटैः पूजितं प्रिये ।
अकथादित्रिरेखाढ्यं हक्षाभ्यन्तरमुत्तमम् ॥ २६ ॥
द्विरावृत्त्या षडङ्गानि षट्कोणेषु प्रपूजयेत् ।
आत्मानं हंसमनुना आनन्देन च पूजयेत् ॥ २७ ॥
मूलविद्यां यजेत्तत्र षोडशार्णां जपेत्ततः ।
धूपदीपौ निवेद्याथ नमस्कृत्यार्घ्यकं बुधः ॥ २८ ॥
मुद्राः संदर्शयेत्तत्र साक्षाद्ब्रह्ममयं भवेत् ।
प्रोक्षयेत्तेन चाऽऽत्मानं पूजोपकरणानि च ॥ २९ ॥
सर्वत्र प्रोक्षणं कुर्यात्सर्वं ब्रह्ममयं भवेत् ।
आत्मानं तु समभ्यर्च्य भूतान्संत्रासयेत्ततः ॥ ३० ॥
मूलविद्यास्त्रमुच्चार्य दिग्बन्धं स्फोटनादिभिः ।
तन्मुखैः संनतो देवि भूतशुद्धिं तु पूर्ववत् ॥ ३१ ॥
ततो न्यासादिकं कुर्यात्संनाहं तु शरीरके ।
करशुद्धिकरीं विद्यां मध्यमादितलान्तकम् ॥ ३२ ॥
अङ्गुलीषु द्विरावृत्त्या करशुद्धिरियं प्रिये ।
अत आत्मासनं दद्यात्तच्चक्रासनं प्रिये ॥ ३३ ॥

---

१ ख. °णं यजेत्तत्र तु । २ क. म. °कोणं प° । ३ ख. °पं पूर्ववुद्धृत्रा य° । ४ ख. पुस्तके जलेन च स° इति पाठान्तरम् । ५ ख. चन्द्रद्र° । ६ ख. पुस्तके °मये शुभे । पू° इति पाठान्तरम् । ७ ख. यजन° । ८ ख. °दिसुवर्णाढ्यं । ९ ख. °त्मानन्दं स° । १० क. ग. उत्मु° । ११ क. ग. °खः स ततो । १२ ख. अथ ।

सर्वमन्त्रासनं दद्यात्साध्यसिद्धासनं यजेत् ।
पादयोर्जङ्घयोर्जान्वोर्लिङ्गे न्यस्य चतुष्टयम् ॥ ३४ ॥
कुमार्यास्त्रिपुरेशान्याः षडङ्गानि च पूर्ववत् ।
अथ वक्ष्ये महेशानि श्रीविद्यान्यासमुत्तमम् ॥ ३५ ॥
संपूर्णां चिन्तयेद्विद्यां ब्रह्मरन्ध्रेऽरुणप्रभाम् ।
स्रावत्सुधां षोडशार्णां महासौभाग्यदां स्मरेत् ॥ ३६ ॥
वामांसदेशे सौभाग्यदण्डिनीं भ्रामयेत्ततः ।
रिपुजिह्वाग्रहां मुद्रां पादमूले न्यसेत्प्रिये ॥ ३७ ॥
त्रैलोक्यस्य त्वहं कर्ता ध्यात्वैवं तिलके न्यसेत् ।
संपूर्णामेव वदने वेष्टनत्वेन विन्यसेत् ॥ ३८ ॥
पुनः संपूर्णया देहे गलोर्ध्वे विन्यसेत्ततः ।
पुनः संपूर्णया देहे व्यापकत्वेन विन्यसेत् ॥ ३९ ॥
व्यापकान्ते योनिमुद्रां मुखे क्षिप्त्वाऽभिवन्द्य च ।
श्रीविद्यापूर्णरूपोऽयं न्यासः सौभाग्यवर्धनः ॥ ४० ॥
परिभ्राम्यानामिकां तु मूर्धानं परितः प्रिये ।
ब्रह्मरन्ध्रे क्षिपेद्देवि मणिबन्धे न्यसेत्ततः ॥ ४१ ॥
ललाटेऽनामिकां कुर्यात्षोडशार्णां स्मरन्बुधः ।
संमोहनाख्यो देवेशि न्यासोऽयं क्षोभकारकः ॥ ४२ ॥
त्रैलोक्यमरुणं ध्यायेच्छ्रीविद्यां मनसि स्मरेत् ।
पादयोर्जङ्घयोर्जान्वोः कट्योरन्धुनि पृष्ठके ॥ ४३ ॥
नाभौ पार्श्वद्वये चैव स्तनयोरंसयोस्तथा ।
कर्णयोर्ब्रह्मरन्ध्रे च वदनेऽक्षिणि पार्वति ॥ ४४ ॥
ततः कण्ठप्रदेशे तु करवेष्टनयोः क्रमात् ।
संहारोऽयं महान्यासो बीजैः षोडशभिः क्रमात् ॥ ४५ ॥
श्रीविद्यायाः षोडशार्णैर्न्यासैर्विश्वेश्वरो भवेत् ।
सृष्ट्यन्तां विन्यसेद्देवि मातृकां पूर्ववत्प्रिये ॥ ४६ ॥
मातृकार्णस्वरूपां च वर्गाष्टकसमन्विताम् ।
वशिनीं मातृकां न्यस्येद्बीजाष्टकसमन्विताम् ॥ ४७ ॥

१ ख. °लोर्ध्वं न्यस्य साधकः। पु°। २ ख. °दने भ्रुवि पा°। ३ क. ग. कर्णप्रदेशेषु क°। ४ ख. °ष्वर्थं वि°।

अवर्गान्ते लिखेद्बीजं वह्निफान्तं क्षमान्वितम् ।
वामकर्णविशोभाढ्यं बिन्दुनादाङ्कितं प्रिये ॥ ४८ ॥
वशिनीं पूजयेद्वाचां देवतां देवि सुव्रते ।
कवर्गान्ते महेशानि कामेशीबीजमुत्तमम् ॥ ४९ ॥
मेरूद्धृतं समुच्चार्य वाग्देवीं पूजयेत्ततः ।
चवर्गान्ते धान्तलान्तं क्षमातुर्यस्वरान्वितम् ॥ ५० ॥
मोदिनीं पूजयेद्वाचां देवतां तदनन्तरम् ।
टवर्गान्ते वायुतोयं मुखसंस्थं महेश्वरि ॥ ५१ ॥
वामकर्णेन्दुबिन्द्वाढ्यं विमलां वागधीश्वरीम् ।
तवर्गान्ते जमक्षमाद्यं वामनेत्रविभूषितम् ॥ ५२ ॥
बिन्दुनादाङ्कितं बीजं वाग्देवीमरुणां यजेत् ।
पवर्गान्ते व्योमचन्द्रं क्षमातोयाग्निमुख्यकम् ॥ ५३ ॥
ऊकारस्वरसंयक्तं बिन्दुनादकलाङ्कितम् ।
जयिनीं पूजयेद्वाचां देवतां वीरवन्दिते ॥ ५४ ॥
यवर्गान्ते जान्तकालरेफवायुसमन्वितम् ।
ऊमाढ्यं देवतां वाचां सर्वेशीं परिपूजयेत् ॥ ५५ ॥
क्षमोवह्निगतं तुर्यं बीजेन परिमण्डितम् ।
बिन्दुनादकलाक्रान्तं कौलिनीं वाचमर्चयेत् ॥ ५६ ॥
शवर्गान्ते महेशानि न्यसेत्सर्वार्थसिद्धये ।
शिरोललाटभ्रूमध्यकण्ठहृन्नाभिगोचरे ॥ ५७ ॥
आधारे व्यूहकं यावन्न्यसेद्देवीः क्रमात्प्रिये ।
षोढा न्यासं ततः कुर्याद्येन ब्रह्माण्डरूपकः ॥ ५८ ॥
विराट्स्वरूपी वर्णात्मा शिवः साक्षान्न संशयः ।
गणेशः प्रथमो न्यासः सर्वविघ्नविनाशनः ॥ ५९ ॥
अरुणादित्यसंकाशान्गजवक्त्रांस्त्रिलोचनान् ।
पाशाङ्कुशवराभीतिकराञ्शक्तिसमन्वितान् ॥ ६० ॥
ध्यात्वा प्रविन्यसेद्देवि मातृकान्यासवत्ततः ।
विघ्नेश्वरस्तथा श्रीश्च विघ्नराजस्तथा ह्रिया ॥ ६१ ॥
विनायकस्तथा तुष्टिः शान्तियुक्तः शिवोत्तमः ।
विघ्नकृत्पुष्टियुक्तस्तु विघ्नहृच्च सरस्वती ॥ ६२ ॥

---

१ ख. °न्तनीरक्ष° । २ क. °द्देवी क° । ३ ख. °न् । एतांस्तु वि° ।

विघ्नराड्रतियुक्तस्तु मेधावाग्गणनायकः ।
एकदन्तश्च कान्तिश्च द्विदन्तः कामिनीयुतः ॥ ६३ ॥
गजवक्त्रो मोहिनी च निरञ्जनजटा ततः ।
कपर्दी तु तथा तीव्रा दीर्घवक्त्रस्ततः प्रिये ॥ ६४ ॥
ज्वालिनीसहितः पश्चान्नन्दाभंकषणौ ततः ।
वृषध्वजश्च शुभगा गणनाथेन संयुता ॥ ६५ ॥
कामरूपिणिका पश्चाद्गजेन्द्रः शुभ्रया युतः ।
शूर्पकर्णस्तु जयिनी त्रिनेत्रः सत्ययाऽन्वितः ॥ ६६ ॥
लम्बोदरश्च विघ्नेशी महानादस्वरूपिणी ।
चतुर्मूर्तिः कामदा च सदाशिवयुता ततः ॥ ६७ ॥
मदविह्वलनाम्नी च आमोदविकटे ततः ।
दुर्मुखश्च तथा घूर्णा सुमुखो भूतिमांस्ततः ॥ ६८ ॥
प्रमोदश्च तथा भूमीरेकपादस्तथा सती ।
द्विजिह्वश्च रमायुक्तः शूरश्चैव तु मानुषी ॥ ६९ ॥
वीरेण सहिता पश्चाच्छैलजे मकरध्वजः ।
षण्मुखश्च विकर्णा च वरदो मुकुटी तथा ॥ ७० ॥
वामदेवस्तथा लज्जा वक्रतुण्डस्ततः परम् ।
दीर्घघोणान्वितः पश्चाद्द्विरण्डकधनुर्धरा ॥ ७१ ॥
सेनानीर्यामिनीयुक्तो ग्रामणी रात्रिसंयुतः ।
मत्तश्च चण्डिकायुक्तो विमत्तश्च शशिप्रभा ॥ ७२ ॥
मत्तवाहनलोले च जटी च चपलेक्षणा ।
मुण्डि ऋज्वीयुतः पश्चात्खड्गी दुर्भगयाऽन्वितः ॥ ७३ ॥
वरेण्यश्चैव सुभगा वृषकेतुस्तथा शिवा ।
भक्ष्यप्रियश्च दुर्गा च मेघनादश्च कालिका ॥ ७४ ॥
गणेशः कालकुब्जा च गणपो विघ्नहारिणी ।
मातृवर्णैर्न्यसेद्देवि ग्रहन्यासं ततो न्यसेत् ॥ ७५ ॥
पद्मरागं सितरक्तं श्यामं पीतं च पाण्डुरम् ।
धूम्रकृष्णं कृष्णधूम्रं धूम्रधूम्रं विचिन्तयेत् ॥ ७६ ॥

१ क. ग. °धा च गण° । २ ख. °नीपतिः । ३ ख. °जटे त° । ४ ख. °सुरसा । ५ ख. पुस्तके सूर्यकोटिस्तु इति पाठान्तरम् । ६ क. ग. °ध्वजा । ष° । ७ ख. °कुटीयुता । वा° । ८ ख. °घेरे । से° । ९ ख. मुण्डी रुद्रीयु° । १० क. ग. °न्यासस्ततो भवेत् । ११ ख. रक्तं श्वेतं त° ।

रविमुख्यान्कामरूपान्सर्वाभरणभूषितान् ।
वामोरुन्यस्तहस्तांश्च दक्षहस्ताभयप्रदान् ॥ ७७ ॥
स्वरैरर्कं हृदि न्यस्य यवर्गेण शशी ततः ।
भ्रूमध्येऽथ कवर्गेण भौमं नेत्रत्रये न्यसेत् ॥ ७८ ॥
चवर्गेण बुधो हृत्स्थष्टवर्गेण बृहस्पतिः ।
हृदयोपरि देवेशि तवर्गेण गले भृगुः ॥ ७९ ॥
पवर्गेण शनिर्नाभौ राहुर्वक्त्रे शवर्गतः ।
लक्षाभ्यां तु गुदे केतुर्न्यसेदेवं वरानने ॥ ८० ॥
अथ नक्षत्रवृन्दस्य न्यासं कुर्यात्सुखप्रदम् ।
ज्वलत्कालाग्निसंकाशाः सर्वाभरणभूषिताः ॥ ८१ ॥
नतिपाण्योऽश्विनीमुख्या वरदाभयपाणयः ।
युग्मंयुग्मं तथा युग्मं युग्मयुग्मेन रोहिणीम् ॥ ८२ ॥
एकमेकं तथा द्वन्द्वमेकं पुष्पान्तमुच्यते ।
ललाटे चक्षुषोः पश्चाद्वामदक्षिणकर्णयोः ॥ ८३ ॥
नासाद्वये च देवेशि तथा कण्ठे क्रमान्न्यसेत् ।
पुष्पान्तं च प्रविन्यस्य खगार्णाभ्यां तु सार्पकम् ॥ ८४ ॥
दक्षस्कन्धे घङाभ्यां तु मघां स्कन्धे द्वितीयके ।
चपूर्वाफाल्गुनीं दक्षे कूर्परे छजसंयुताम् ॥ ८५ ॥
उत्तराफाल्गुनीं वामे कूर्परे विन्यसेत्प्रिये ।
झञवर्णास्थितो हस्तो मणिबन्धेऽथ दक्षिणे ॥ ८६ ॥
चित्रां टठस्थां वामे च मणिबन्धे न्यसेत्प्रिये ।
डकारेण युतां स्वातीं दक्षहस्ते प्रविन्यसेत् ॥ ८७ ॥
ढणयुक्तां विशाखां तु वामहस्ते प्रविन्यसेत् ।
तथदस्थानुराधां तु नाभौ विन्यस्य पार्वति ॥ ८८ ॥
धकारेण युतां ज्येष्ठां न्यसेद्दक्षकटौ प्रिये ।
नपफस्थं तथा मूलं न्यसेद्वामकटौ प्रिये ॥ ८९ ॥
पूर्वाषाढां बकारेण दक्षोरौ विन्यसेत्प्रिये ।
भकारेणोत्तराषाढां वामोरौ तदनन्तरम् ॥ ९० ॥

---

१ क. ग. °स्य थत्र° । २ क. ग °तः । पक्षा° । ३ ख. °र्यात्सलक्षणम् । ४ ख. °णी ए । ५ ख. °योः असद्व° । ६ ख. °ये वामकण्ठे दक्षकण्ठे क्र° ।

मकारयुक्तं श्रवणं दक्षजानुनि विन्यसेत् ।
परस्थितां धनिष्ठां तु वामजानुनि विन्यसेत् ॥ ९१ ॥
लकारेण ततो देवि शतभि[1]षं न्यसेत्प्रिये ।
दक्षजङ्घागतां पश्चात्पूर्वाभाद्रपदां ततः ॥ ९२ ॥
वशवर्णस्थितां न्यस्य वामजङ्घागतां क्रमात् ।
षसहस्थोत्तराभाद्रपदां दक्षिणपादके ॥ ९३ ॥
क्षकारेण ततो बिन्दुविसर्गाभ्यां च रेवती ।
वामपादे प्रविन्यस्य योगिनीन्यासमाचरेत् ॥ ९४ ॥
सिबासितारुणा बभ्रुचित्रापीताश्च चिन्तयेत् ।
चतुर्भुजाः समैर्वक्त्रैः सर्वाभरणभूषिताः ॥ ९५ ॥
डांडींबीजद्वयं चोक्त्वा डमला वरयाः प्रिये ।
वामकर्णेन्दुनादाढ्यं डाकिन्यै नम इत्यपि ॥ ९६ ॥
स्वरान्ते तु प्रवक्तव्यं मान्ते रक्षपदद्वयम् ।
त्वगात्मने कण्ठदेशे विशुद्धौ विन्यसेत्प्रिये ॥ ९७ ॥
कण्ठवर्णे राकिनीं तु रकाराद्यक्षरैः क्रमात् ।
पूर्ववद्बीजसंयुक्तै[2]रसृगात्मा[3]ऽत्र संवदेत् ॥ ९८ ॥
अनाहते न्यसेत्पश्चाड्डकारादिफकारकैः ।
लाकिनी च तथा देवि मांसात्मा मणिपूरके ॥ ९९ ॥
बलंबर्णैः काकिनीं तु स्वाधिष्ठाने तथाविधाम् ।
भेदस्वरूपां विन्यस्य बसवर्णैस्तु साकिनीम् ॥ १०० ॥
अस्थिरूपां च पूर्वोक्त[4]बीजेनाऽऽधारके न्यसेत् ।
हक्षवर्णास्थितां तद्वन्मज्जारूपिणिकां यजेत् ॥ १०१ ॥
भ्रुवोर्मध्ये महेशानि हाकिनीं द्विदले *न्यसेत् ।
+पूर्ववद्बीजसंयुक्तां तद्वच्छुक्रात्मिकां यजेत् ॥ १०२ ॥
सर्वधातुगतां देवीं शुक्लवर्णां तु याकिनीम् ।
ब्रह्मरन्ध्रे महेशानि न्यासोऽयं योगिनीयुतः ॥ १०३ ॥

---

* ख. पुस्तके न्यसेदित्यस्याग्रे ' हंसः शब्देन देवेशि तद्वद्याकिनिकां न्यसेत्' इत्य[illegible] वर्तते । +इदमर्धं पूर्वार्धश्चोत्तरश्लोकस्य ख. पुस्तके नास्ति ।

---

१ ख. भिग्विन्य° । २ ख. °युक्तोऽसृ° । ३ ख. °त्मः तत्र° । ४ ख. बीजैर्मूले प्रविन्य°

राशिन्यासं ततः कुर्यात्सर्वरक्षाकरं सदा ।
रक्तश्वेतहरिद्वर्णपाण्डुचित्राशितान्स्मरेत् ॥ १०४ ॥
पिशङ्गपिङ्गलौ बभ्रुकर्बुरासितधूम्रकान् ।
अकारादिचतुष्केण विन्यसेत्सुरवन्दिते ॥ १०५ ॥
मेष दक्षिणपद्गुल्फे ततो द्वंद्वेन वै वृषम् ।
न्यसेज्जानुनि वेदैस्तु मिथुनं वृषणे ततः ॥ १०६ ॥
द्वाभ्यां कर्काटकं कुक्षौ द्वाभ्यां स्कन्धे च सिंहकम् ।
अनुस्वारविसर्गाभ्यां शवर्गेण च कन्यकाम् ॥ १०७ ॥
दक्षिणे तु शिरोभागे विन्यसेद्वीरवन्दिते ।
तथा वामशिरोभागे कवर्गेण तुलाभृतम् ॥ १०८ ॥
चवर्गेण तथा स्कन्धे वृश्चिकं विन्यसेत्प्रिये ।
टवर्गेण तथा कुक्षौ धन्विनं विन्यसेत्प्रिये ॥ १०९ ॥
मकरं तु तवर्गेण वृषणे विन्यसेत्क्रमात् ।
पवर्गेण तथा कुम्भं वामजानुनि विन्यसेत् ॥ ११० ॥
यवर्गेण क्षकारेण मीनं गुल्फेऽथ वामके ।
अथ पीठानि विन्यस्येत्सर्वतीर्थमयानि हि ॥ १११ ॥
सितासितारुणाश्यामाहरित्पीतान्यनुक्रमात् ।
पुनः पुनः क्रमाद्देवि पञ्चाशत्पीठसंचयः ॥ ११२ ॥
पीठानि संस्मरेद्विद्वान्सर्वमातृकया युतान् (?)
मातृकार्णैर्न्यसेद्विद्वान्सर्वकामार्थसिद्धये ॥ ११३ ॥
कामरूपं महापीठं पीठं वाराणसीं ततः ।
नेपालं च तथा पीठं तथा वै पौण्ड्रवर्धनम् ॥ ११४ ॥
पुरस्थिरं[१] तथा पीठं चन्द्रास्थिरमतः[२] परम् ।
पूर्णशैलं महापीठमर्बुदं च ततः परम् ॥ ११५ ॥
आम्रातकेश्वरं पीठमेकाम्रं च ततः परम् ।
त्रिस्रोतःपीठमनघं कामकोटं ततः परम् ॥ ११६ ॥
कैलासभृगुकेदारं पीठं चन्द्रपुरं ततः ।
श्रीपीठं च तथोंकारं जालंधरमतः[३] परम् ॥ ११७ ॥
मालवं च ततः पीठं कुलान्तं देवकोटकम्[४] ।
गोकर्णं च महापीठं मारुतेश्वरमेव च ॥ ११८ ॥

---

१ ख. राशित° । २ ख. °स्थितं त° । ३ ख. चरस्थितम° । ४ ख. °टरम् ।

अट्टहासं च विरजं राजगेहं महापथम् ।
पीठं कोल्लगिरिं प्रोक्तमेलापुरमतः परम् ॥ ११९ ॥
कामेश्वरं महापीठं महापीठं जयन्तिका ।
पीठमुज्जयनी चैव चरित्रं क्षीरकाभिधम् ॥ १२० ॥
हस्तिनापुरपीठं च उड्डीशं च प्रयागकम् ।
षष्ठीशं च तथा पीठं माया[1]पुरजलेश्वरम् ॥ १२१ ॥
मलयं च महापीठं श्रीशैलं मेरुकं गिरिम् ।
महेन्द्रं वामनं चैव हिरण्यपुरमेव च ॥ १२२ ॥
महालक्ष्मीमयं पीठमुड्डीयानमतः परम् ।
छायाच्छत्रपुरं पीठं तथैव परमेश्वरि ॥ १२३ ॥
पञ्चाशत्पीठविन्यासं मातृकावन्न्यसेत्सदा ।
षोढा न्यासो महादे[2]वि न्यस्त्वा साक्षात्स्वयं शिवः ॥१२४॥
अथ कामान्न्यसेद्देवि दाडिमीकुसुमप्रभान् ।
वामाङ्कशक्तिसहितान्पुष्पबाणेक्षुकार्मुकान् ॥ १२५ ॥
शक्तयः कुङ्कुमनिभाः सर्वाभरणभूषिताः ।
नीलोत्पलकरा ध्येयास्त्रैलोक्याकर्षणक्षमाः ॥ १२६ ॥
न्यसेत्कामरतिं पश्चात्कामप्रीतिं सुरेश्वरि ।
कान्तश्च कामिनीयुक्तो भ्रान्तो वै मोहिनीयुतः ॥ १२७ ॥
का[3]माङ्गः कमले तद्वत्कामचारो विलासिनी ।
कर्णकल्पलते तद्वत्कोमलश्यामले तथा ॥ १२८ ॥
कामवर्धनसंयुक्ता विज्ञेया तु शुचिस्मिता ।
कामश्च विस्मितायुक्ता विशालाक्षीयुतो र[4]मः ॥ १२९ ॥
रमणो लेलिहायुक्तो रतिनाथदिगम्बरे ।
रतिप्रियश्च वामा च रात्रिनाथश्च कुब्जिका ॥ १३० ॥
स्मरेण च युता कान्ता रमणः सत्यया युतः ।
निशाचरश्च कल्याणी नन्दनो भोगिनी तथा ॥ १३१ ॥
न[5]न्दकः कामदायुक्तो मदनश्च सुलोचना ।
सुलावण्यायुतो देवि तथा नन्द[6]सुताभिधः ॥ १३२ ॥

---

१ ख. °याःपीठं सुरेश्वरि । २ क. ग. °देव्या न्य° । ३ ख. कामधुक्म° । ४ ख. राम° । ५ ख. नन्देशः कामिवीयु° । ६ क. ग. °न्दयिता° ।

निशाचरश्च मर्दिन्या रतिर्हंसस्ततः परम् ।
कलहः प्रियया युक्तः पुष्पधन्वा च काङ्क्षिणी ॥ १३३ ॥
महाधनुश्च सुमुखा भ्रामणीर्नलिनीयुतः ।
भीमश्च जटिनीयुक्तो भ्रामणः पालिनीयुतः ॥ १३४ ॥
भ्रमणः शिखिनीयुक्तो शान्तमुग्धे ततः परम् ।
भ्रामणो रमया युक्तो भृगुर्भूमा ततः परम् ॥ १३५ ॥
भ्रान्तश्चामरलोला च भ्रमावहसुचञ्चले ।
मोहनो दीर्घजिह्वा चं मोचकश्च तथा सती ॥ १३६ ॥
तथा मुग्धश्च लोलाक्षी मोहमर्दनभृङ्गिणी ।
मोहकश्च चपेटा च मन्मथो नाथया युतः ॥ १३७ ॥
मातङ्गमालिनीयुग्मं भृङ्गी च कलहंसिनी ।
गायकेन समायुक्ता तथा वै विश्वतोमुखी ॥ १३८ ॥
गर्जनन्दिकया युक्तो गीतिश्च तदनन्तरम् ।
नर्तकः सह रञ्जिन्या खेलः कान्तिसमन्वितः ॥ १३९ ॥
उन्मत्तः कलकण्ठे च मत्तकश्च वृकोदरी ।
मेघः श्यामान्वितो देवी विमलश्रीः क्रमात्प्रिये ॥ १४० ॥
मातृकार्णैर्न्यसेद्देवी(वि) मातृकावत्सदाऽनघे ।
अनेन न्यासयोगेन त्रैलोक्यक्षोभको भवेत् ॥ १४१ ॥
बालायास्त्रिपुरेशान्या नवयोन्यङ्कितं न्यसेत् ।
श्रोत्रयोश्चुबुके चैव शङ्खास्येषु दृशोर्नसि ॥ १४२ ॥
अंसद्वये च हृदये न्यसेत्कूर्परकुक्षिषु ।
जान्वंध्रुपादगुह्येषु पार्श्वद्वसु स्तनद्वये ॥ १४३ ॥
कण्ठे च नवयोन्याख्यं न्यसेद्बीजत्रयात्मकम् ।
पुनर्बालां समुच्चार्य षोडशार्णां प्रविन्यसेत् ॥ १४४ ॥
पुनर्बालां समुच्चार्य चतुरस्रं च चिन्तयेत् ।
गोलकं न्यासयोगेन श्रीचक्रं परिचिन्तयेत् ॥ १४५ ॥
षट्चक्रेषु ललाटे च सीमन्ते च शिरोबिले ।
नव स्थानानि संकल्प्य न्यसेद्देवि ततः परम् ॥ १४६ ॥

१ ख. °णः शङ्किनी° । २ ख. च कपर्दश्च तथा मतिः । ३ क. °युक्तं भूहिणीकश्च ह° । ४ क जगदानन्दिकायु° । ५ क. गीतश्च । ६ ख पुस्तके °न्वण्डग° इति । पाठान्तरम् । ७ ख. °शारं प्र° ।

श्रीविद्यां ब्रह्मरन्ध्रे च पृष्ठतो गुरवः क्रमात् ।
तिथिनित्यास्ततो [1]देवी मातृकास्वरसंयुताः ॥ १४७ ॥
मातृकावन्न्यसेद्वक्त्रे सर्वसौभाग्यदायकाः ॥ १४८ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे श्रीविद्यान्यासविधानं नाम चतुर्दशः पटलः॥ १४॥

अथ पञ्चदशः पटलः ।

ईश्वर उवाच--

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि नित्यामण्डलमुत्तमम् ।
कामेश्वरी महाविद्या सर्वलोकवशंकरी ॥ १ ॥
बालां तारं च हृत्प्रान्ते कामेश्वरिपदं लिखेत् ।
इच्छाकामफलप्रान्ते प्रदेसर्वपदं लिखेत् ॥ २ ॥
ततः सत्त्ववशं ब्रूयात्करिसर्वजगत्पदम् ।
क्षोभणान्ते करि ब्रूयाद्धुंकारत्रितयं लिखेत् ॥ ३ ॥
पञ्च बाणान्समालिख्य संहारेण कुमारिकाम् ।
एषा कामेश्वरी नित्या प्रसङ्गात्कथिताऽद्रिजे ॥ ४ ॥
वाग्भवं भगशब्दान्ते भगे भगिनि चाऽऽलिखेत् ।
भगोदरि भगान्ते च भगमाले भगावहे ॥ ५ ॥
भगगुह्ये भगप्रान्ते योनिप्रान्ते भगान्तिके ।
निपातिनि च सर्वान्ते ततो भगवशंकरि ॥ ६ ॥
भगरूपे ततो लेख्यं नीरजायतलोचने ।
नित्यक्लिन्ने भगप्रान्ते स्वरूपे सर्व चाऽऽलिखेत् ॥ ७ ॥
भगानि मे ह्यानयेति वरदेति समालिखेत् ।
रेते सुरेते भग च क्लिन्ने क्लिन्नद्रवे ततः ॥ ८ ॥
क्लेदय द्रावयाथो च सर्वसत्त्वान्भगेश्वरि ।
अमोघे भगविच्चे च क्षुभ क्षोभय सर्व च ॥ ९ ॥
सत्त्वान्भगेश्वरि ब्रूयाद्वाग्भवं ब्लूंजमादिमम् ।
भेंब्लूं मोंब्लूं च हेंब्लूं चै हें क्लिन्ने च ततः परम् ॥ १० ॥
सर्वाणि च भगान्यन्ते मे वशं चाऽऽनयेति च ।
स्त्रीबीजं च हर प्रान्ते बले मात्मकमक्षरम् ॥ ११ ॥

---

१ क. ग. देवी मा° । २ ख. °दं वदेत् । ३ ख. च भगक्लिन्ने त' इति पाठान्तरम् ।

भुवनेशीं समालिख्य विद्येयं भगमालिनी ।
प्रसङ्गात्कथिता पञ्चचत्वारिंशच्छताक्षरी ॥ १२ ॥
पराबीजं समुच्चार्य नित्यक्लिन्ने मदद्रवे ।
अग्निजायान्वितो मन्त्रो नित्यक्लिन्नेयमीरिता ॥ १३ ॥
सर्वसौभाग्यदात्री च सर्वैश्वर्यप्रदायिनी ।
प्रणवं पूर्वमुच्चार्य तथाऽङ्कुशयुगं लिखेत् ॥ १४ ॥
तन्मध्ये विलिखेद्देवि भरोमात्मकमक्षरम् ।
चवर्गमन्त्यहीनं तु विलिखेद्वह्निसंस्थितम् ॥ १५ ॥
चतुर्दशस्वरोपेतं बिन्दुनादाङ्कितं पृथक् ।
वह्निजायान्वितो मन्त्रो भेरुण्डायाः फलप्रदः ॥ १६ ॥
भुवनेशीं समुच्चार्य चतुर्थ्यां वह्निवासिनीम् ।
हृदन्तोऽयं मनुर्देवि नित्येयं वह्निवासिनी ॥ १७ ॥
प्रणवं भुवनेशानि फरेमात्मकमक्षरम् ।
सविसर्गः शशी पश्चान्नित्यक्लिन्ने मदद्रवे ॥ १८ ॥
वह्निजायान्विता विद्या सर्वैश्वर्यप्रदायिनी ।
महाविद्येश्वरी नित्या प्रसङ्गेन मयेरिता ॥ १९ ॥
पराबीजं समुच्चार्य शिवदूतीं च ङेयुताम् ।
हृदन्तोऽयं मनुर्देवि दूतीयं सर्वकामदा ॥ २० ॥
ओंकारबीजमुच्चार्य परां कवचमालिखेत् ।
खे च छे क्षः समालिख्य स्त्रीबीजं च समालिखेत् ॥ २१ ॥
हुंकारं क्षे परा चास्त्रं विद्येयं द्वादशाक्षरी ।
त्वरिता नाम नित्येयं त्रिषु लोकेषु दुर्लभा ॥ २२ ॥
सर्वसिंहासनमयी बालेव कुलसुन्दरी ।
बालया पुटितां कुर्यात्तथा वै नित्यभैरवी ॥ २३ ॥
पञ्च बाणाश्च देवेशी नित्या शक्राक्षरी भवेत् ।
त्रैलोक्यविमला विद्या नित्याख्या परमेश्वरी ॥ २४ ॥
पञ्चाक्षरी बाणबीजैर्नित्येयमपरा प्रिये ।
प्रणवं भुवनेशानि फरेमात्मकमक्षरम् ॥ २५ ॥
भ्रूमात्मकं द्वितीयं च भुवनेश्यङ्कुशं ततः ।

---

१ ख. °ता विद्या सर्वलोकवशंकरी । २ क. ग. °न्वितो वि° ।

नित्यशब्दं समुद्धृत्य संबुद्ध्या तु मदद्रवाम् ॥ २६ ॥
कवचं चाङ्कुशं पञ्चदशैर्नीलपताकिनी ।
वान्तं कालसमायुक्तं वह्निवायुगतं ततः ॥ २७ ॥
पृथक्पञ्चसमायुक्तं ततः शक्रस्वरान्वितम् ।
बिन्दुनादाङ्कितं बीजं नित्येयं विजया प्रिये ॥ २८ ॥
चन्द्रवारुणसंयुक्तं तारबीजं समालिखेत् ।
चतुर्थ्यां तु ततो देवि विलिखेत्सर्वमङ्गलाम् ॥ २९ ॥
हृदन्तोऽयं मनुर्देवि नित्येयं सर्वमङ्गला ।
तारं हृद्भगवत्यन्ते ज्वालामालिनि देवि च ॥ ३० ॥
द्विरुच्चार्य च सर्वान्ते भूतसंहारकारिके ।
जातवेदसि संलिख्य ज्वलन्तिपदयुग्मकम् ॥ ३१ ॥
ज्वलेतिप्रज्वलद्वंद्वं हुंकारं द्वितयं लिखेत् ।
वह्निबीजत्रयं हुं च अस्त्रस्वाहान्वितो मनुः ॥ ३२ ॥
इयं नित्या महादेवि ज्वालामालिनिका परा ।
कवर्गान्तं स्वरान्तं च शक्रस्वरविभूषितम् ॥ ३३ ॥
बिन्दुनादकलाक्रान्तं विचित्रा परमेश्वरी ।
अकारादिषु सर्वेषु स्वरेषु क्रमतो न्यसेत् ॥ ३४ ॥
अःस्वरे परमेशानि श्रीविद्यां विश्वमातृकाम् ।
स्वरवह्निन्यसेन्नित्या नीरजायतलोचने ॥ ३५ ॥
प्रकटाद्या न्यसेत्पश्चादाधारादिषु मन्त्रवित् ।
स्थितिन्यासं ततः कुर्याच्छ्रीविद्याषोडशाक्षरैः ॥ ३६ ॥
पञ्चाङ्गुलीषु करयोर्ब्रह्मरन्ध्रे मुखे हृदि ।
त्रयं विन्यस्य नाभ्यादिपादान्ते चैकमद्रिजे ॥ ३७ ॥
गलादिनाभिपर्यन्तमपरं हि ततः परम् ।
ब्रह्मरन्ध्रादिकंठान्तमेकं विन्यस्य पादयोः ॥ ३८ ॥
अङ्गुलीषु च विन्यस्य न्यासोऽयं स्थितिकारकः ।
सृष्टिन्यासं ततः कुर्यात्सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ ३९ ॥
ब्रह्मरन्ध्रेऽलिके नेत्रश्रुतिघ्राणोष्ठकेषु च ।
दन्तान्तरोर्ध्वके देवि जिह्वायां गलकूपके ॥ ४० ॥

१ ख. °शं विद्या देवि नी° । २ ख. °द्बीजगतं त° । ३ क. च । देव्युच्चा° । ४ ख. रात्रित° इति पाठान्तरम् ।

पृष्ठे सर्वाङ्गहृदयस्तनकुक्षिषु लिङ्गके ।
श्रीविद्यार्णैर्न्यसेद्देवि मन्त्रं[१] सर्वसमृद्धये ॥ ४१ ॥
सर्वाङ्गे विन्यसेत्पश्चाद्व्यापकत्वेन सुन्दरि ।
प्राणानायम्य विधिवन्मुद्रासंनद्धविग्रहः ॥ ४२ ॥
संक्षोभद्रावणाकर्षवश्योन्मादमहाङ्कुशाः ।
खेचरी बीजरूपा च योनिमुद्रेत्यनुक्रमात् ॥ ४३ ॥
बीजानि वक्ष्ये क्रमतो मुद्राणां परमेश्वरि ।
पञ्चबाणैः पञ्च मुद्राः करोमात्मकमक्षरम् ॥ ४४ ॥
आद्यं तु रुद्रभैरव्या बीजं सादाशिवं ततः[२] ।
ततस्तु वाग्भवं देवि क्रमेण हि चतुष्टयम् ॥ ४५ ॥
चतुर्मुद्रासु बीजानि नवमुद्रास्वनुक्रमात् ।
अथ वक्ष्ये महेशानि मुद्राविवरणं क्रमात् ॥ ४६ ॥
वामहस्तेन मुष्टिं तु बद्ध्वा कर्णप्रदेशके ।
तर्जनीं सरलां कृत्वा भ्रामयेत्तन्त्रवित्तमः ॥ ४७ ॥
सौभाग्यदण्डिनी मुद्रा न्यासकाले तु सूचिता ।
अन्तरङ्गुष्ठमुष्ट्या तु निरुध्य[३] जगतीमिमाम् ॥ ४८ ॥
रिपुजिह्वाग्रहा मुद्रा न्यासकाले तु सूचिता ।
पाणिद्वयं महेशानि परिवर्तनयोगतः ॥ ४९ ॥
योजयित्वा तर्जनीभ्यामनामे धारयेत्प्रिये ।
मध्यमे योजयेन्मध्ये कनिष्ठे तदधस्तथा ॥ ५० ॥
अङ्गुष्ठावपि संयोज्य त्रिधा युग्मक्रमेण तु ।
त्रिखण्डा नाम मुद्रेयं त्रिपुराह्वानकर्मणि ॥ ५१ ॥
विरलौ तु करौ कृत्वा मध्यमे मध्यगे कुरु ।
अङ्गुष्ठाभ्यां[४] कनिष्ठे च संपीड्य सरले ततः ॥ ५२ ॥
तर्जन्यौ दण्डवत्कुर्यान्मध्यमस्थे ह्यनामिके ।
सर्वसंक्षोभिणी मुद्रा त्रैलोक्यक्षोभकारिणी ॥ ५३ ॥
मध्यमे तर्जनीयुक्ते सरले स्यात्तदा भवेत् ।
सर्वविद्राविणी मुद्रा द्रावयेत्सचराचरम् ॥ ५४ ॥

---

१ ख. मन्त्री स° । २ ख. °तः । केवलं वा° । ३ ख. निबध्नञ्ज्ग° । ४ ख. °ङ्गुष्ठौ कानिष्ठाभ्यां सं° इति पाठान्तरम् ।

मध्यमे तर्जनीयुग्मे वक्रे कुर्यात्सुलोचने ।
एतस्या एव मुद्रायास्तदा कर्षणकारिणी ॥ ५५ ॥
विपरीतौ तलौ कृत्वा चाङ्गुली ह्यन्मुखा यजेत् ।
परिवर्तनमार्गेण क्रमेण निबिडास्ततः ॥ ५६ ॥
अङ्गुष्ठावग्रदेशे तु तर्जन्यावङ्कुशाकृती ।
सर्वा एकत्र संयोज्य सर्ववश्यकरी भवेत् ॥ ५७ ॥
पुटाञ्जलिकरौ कृत्वा मध्यमागर्भसंस्थिते ।
परस्परकनिष्ठे तु तर्जन्यग्रगते ततः ॥ ५८ ॥
अनामिके तु सरले मध्यमामुखदेशगौ ।
अङ्गुष्ठौ परमेशानि सर्वोन्मादनकारिणी ॥ ५९ ॥
एतस्या एव मुद्राया अनामातर्जनीक्रमात् ।
अङ्कुशाकाररूपा तु मुद्रेयं तु महाङ्कुशा ॥ ६० ॥
वामं भुजं दक्षभुजे दक्षिणं वामदेशतः ।
निवेश्य योजयेत्पश्चात्परिवर्त्य क्रमेण हि ॥ ६१ ॥
कनिष्ठानामिकायुग्मे तर्जनीभ्यां निरोधयेत् ।
मध्यमे सरले कृत्वा योनिवत्सरलो ततः ॥ ६२ ॥
अङ्गुष्ठौ खेचरी मुद्रा पार्थिवस्थानयोजिनी ।
प्रियेयं सर्वदेवानां खेचरत्वप्रदायिनी ॥ ६३ ॥
परिवर्त्याञ्जलिं कृत्वा कनिष्ठाग्रगते ततः ।
मध्यमे स्थापयेद्देवि कनिष्ठे धारयेत्ततः ॥ ६४ ॥
अनामिकाभ्यां सुदृढं तर्जनीमध्यमायुगम् ।
अङ्गुष्ठाभ्यां समायोज्यमर्धचन्द्राकृतिं प्रिये ॥ ६५ ॥
वीजमुद्रेयमाख्याता सर्वानन्दकरी प्रिये ।
परिवर्त्य करौ सम्यक्तर्जनीवामने समे ॥ ६६ ॥
मध्यमे कुरु तन्मध्ये योजयेत्तदनन्तरम् ।
अन्योन्यानामिके देवि कनिष्ठे तु यथास्थिते ॥ ६७ ॥
अङ्गुष्ठाभ्यां योजिताभ्यां योन्याकारं तु कारयेत् ।

---

१ ख. °भात्रेण । २ ख. °योज्याः स° । ३ ख. °मानखद्राशिकौ । अ° । ४ क. ग. °रिकृत्याक° । ५ ख. योज्ये । ६ क. ग. °जिता । प्रि° । ७ ख. °युक्तम् । अ° । ८ ख. °वियजेत् । वी° । ९ क. ग. °वाहने ।

योनिमुद्रेयमाख्याता परा त्रैलोक्यमातृका ॥ ६८ ॥
एवं विन्यस्तदेहः सन्मुद्रासंनद्धविग्रहः ।
अन्तर्यागविधिं कुर्याद्येन साक्षात्स्वयं विभुः ॥ ६९ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे श्रीविद्यान्यासविवरणं नाम पञ्चदशः पटलः॥१५॥

अथ षोडशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच—
अन्तर्यागविधिं[1] देव बहिर्यागविधिं तथा ।
सकलं[2] कथयेशान यद्यहं तव वल्लभा ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच—
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि यजनं चाऽऽन्तरं महत् ।
मूलादिब्रह्मरन्ध्रान्तं बिसतन्तुतनीयसीम्[3] ॥ २ ॥
उद्यत्सूर्यप्रभाजालविद्युत्कोटिप्रभामयी[4] ।
चन्द्रकोटिप्रभाद्रावां[5] त्रैलोक्यैकप्रभामयीम्[6] ॥ ३ ॥
अशेषजगदुत्पत्तिस्थितिसंहारकारिणीम्[7] ।
ध्यायेन्मनो यथा देवीं[8] निश्चलं जायते तथा ॥ ४ ॥
सहजानन्दसंदोहमन्दिरं भवति क्षणात् ।
मनो निश्चलतां प्राप्तं शिवशक्तिप्रभावतः ॥ ५ ॥
समाधिर्जायते तत्र संज्ञाद्वयविजृम्भितः ।
स्वयंप्रज्ञातनामैको ह्यसंप्रज्ञातनामधृत् ॥ ६ ॥
स्वयंप्रज्ञातसंज्ञस्तु शक्त्याधिक्येन जायते ।
असंप्रज्ञातनामैको शिवाधिक्येन वै भवेत्[10] ॥ ७ ॥
स्वयंप्रज्ञातभेदस्तु तीव्रस्तीव्रतरो भवेत् ।
असंप्रज्ञातभेदस्तु मन्दो मन्दतरस्तथा ॥ ८ ॥
(× संज्ञा प्रज्ञा न यत्रैवं स्वयंप्रज्ञोऽभिधीयते ।
असंप्रज्ञो हि भूयस्तु स्थितप्रज्ञः प्रतिष्ठितः ॥ ९ ॥

×धनुश्चिह्नान्तर्गतो ग्रन्थः ख. पुस्तके नास्ति ।

१ ख. °धिं ब्रूहि व° । २ ख. °कलाकार ईशा° । ३ ख. °यसम् । ४ ख. °मयम् । ५ ख. °द्रावं त्रै° । ६ ख. °मयम् । ७ ख. °कारकम् । ८ ख. देवि । ९ क. म. °तम् । स्व° । १० ख. नामा तु शिवतत्त्वेन वै° ।

प्रज्ञाप्रज्ञानमेवेदमसंस्मयमिति द्वयम् ।
संज्ञाद्वयमिदं देवि शिवतत्त्वेन वै भवेत् ॥ १० ॥)
हास्यरोदनरोमाञ्चकम्पस्वेदाद्विलक्षणः ।
तीव्रस्तीव्रतरो देवि समाधिरुपलक्षितः ॥ ११ ॥
निमेषवर्जिते नेत्रे वपुस्तल्लक्षणं स्थिरम् ।
मन्दो मन्दतरो देवि समाधिः परिकीर्तितः ॥ १२ ॥
शांभवेन च वेधेन सुखी भूयान्निरन्तरम् ।
अन्तर्यागविधिं कृत्वा बहिर्यजनमाचरेत् ॥ १३ ॥
एवं विन्यस्तदेहः सन्सर्वात्मा साधकोत्तमः ।
ध्यायेन्निरामयं वस्तु जगत्त्रयविमोहिनीम् ॥ १४ ॥
अशेषव्यवहाराणां स्वामिनीं संविदं परा[ं] ।
उद्यत्सूर्यसहस्राभां दाडिमिकुसुमप्रभाम् ॥ १५ ॥
जपाकुसुमसंकाशां पद्मरागमणिप्रभाम् ।
स्फुरत्पद्मनिभां तप्तकाञ्चनाभां सुरेश्वरीम् ॥ १६ ॥
रक्तोत्पलदलाकारपादपल्लवराजिताम् ।
अनर्घ्यरत्नखचितमञ्जीरचरणद्वयाम् ॥ १७ ॥
पादाङ्गुलीयकक्षिप्तरत्नतेजोविराजिताम् ।
कदलीललितस्तम्भसुकुमारोरुकोमलाम् ॥ १८ ॥
नितम्बबिम्बविलसद्रक्तवस्त्रपरिष्कृताम् ।
मेखलाबद्धमाणिक्यकिङ्किणीनादविभ्रमाम् ॥ १९ ॥
अलक्ष्यमध्यमां निम्ननाभिं शातोदरीं पराम् ।
रोमराजिलतोद्भूतमहाकुचफलान्विताम् ॥ २० ॥
सुवृत्तनिबिडोत्तुङ्गकुचमण्डलराजिताम् ।
अनर्घ्यमौक्तिकस्फारहारभारविराजिताम् ॥ २१ ॥
नवरत्नप्रभाराजद्ग्रैवेयकविभूषणाम् ।
श्रुतिभूषामनोरम्यकपोलस्थलमञ्जुलाम् ॥ २२ ॥
उद्यदादित्यसंकाशताटङ्कमुखप्रभाम् ।
पूर्णचन्द्रमुखीं पद्मवदनां वरनासिकाम् ॥ २३ ॥

---

१ ख. °वादिलक्षितः । ती° । २ ख. °ळाबज्रमा° । ३ ख. °ळडाभूत । ४ ख. °म-
ञ्जरीम् । ५ ख. °नां मीनळोच नाम् ।

स्फुरन्मदनकोदण्डसुभ्रुवं पद्मलोचनाम् ।
ललाटपट्टसंराजद्रत्नाढ्यतिलकाङ्किताम् ॥ २४ ॥
मुक्तामाणिक्यघटितमुकुटस्थलकिङ्किणीम् ।
स्फुरच्चन्द्रकलाराजन्मुकुटां च त्रिलोचनाम् ॥ २५ ॥
प्रवालवल्लीविलसद्बाहुवल्लीचतुष्टयाम् ।
इक्षुकोदण्डपुष्पेषुपाशाङ्कुशचतुर्भुजाम् ॥ २६ ॥
सर्वदेवमयीमम्बां सर्वसौभाग्यसुन्दरीम् ।
सर्वतीर्थमयीं दिव्यां सर्वकामप्रपूरिणीम् ॥ २७ ॥
*सर्वमन्त्रमयीं नित्यां सर्वागमविशारदाम् ।
सर्वक्षेत्रमयीं देवीं[1] सर्वविद्यामयीं शिवाम् ॥ २८ ॥
सर्वयोगमयीं विद्यां सर्वदेवस्वरूपिणीम् ।
सर्वशास्त्रमयीं नित्यां सर्वागमनमस्कृताम् ॥ २९ ॥
सर्वाम्नायमयीं देवीं सर्वायतनसेविताम् ।
सर्वानन्दमयीं ज्ञानगह्वरां संविदं पराम् ॥ ३० ॥
एवं ध्यात्वा परामम्बां वह्नौ नासापुटं क्रमात् ।
आवाह्य चक्रमध्ये तु मुद्रया हि त्रिखण्डया ॥ ३१ ॥
संस्थितां चिन्तयेत्तत्र श्रीपीठान्तर्निवासिनीम् ।
मुद्राः संदर्शयेद्देवि तर्पणैस्तु त्रिधा यजेत् ॥ ३२ ॥
लयाङ्गं कल्पयेद्देहे देव्यास्तु परमेश्वरि ।
गन्धपुष्पाक्षतादींश्च देव्यै सम्यङ्निवेदयेत् ॥ ३३ ॥
उपचारैः षोडशभिः संपूज्य परदेवताम् ।
तर्पणानि पुनर्दद्यात्त्रिवारं मूलविद्यया ॥ ३४ ॥
एतस्मिन्समये देवि तिथिनित्यां प्रपूजयेत् ।
कामेश्वर्यादिका नित्या विचित्रान्ताः परेश्वरि ॥ ३५ ॥
प्रतिपत्पौर्णमास्यन्ततिथिरूपाः प्रपूजयेत् ।
विभाव्य च महात्र्यस्रं पूर्वदक्षोत्तरं क्रमात् ॥ ३६ ॥
रेखासु विलिखेत्तत्र पञ्चपञ्च क्रमेण हि ।

*इदमर्धं ख. पुस्तके नास्ति ।

१ क. ग. विद्यां । २ ख. °वयोग° । ३ ख. °वेदस्व° । ४ ख. °न्नाडीपुरी । ५ ख. °स्रमप्रद° ।

अकाराद्या उवर्णान्ता दक्षिणस्यां विचिन्तयेत् ॥ ३७ ॥
ततश्च पूर्वरेखायामूकारादिकपञ्चकम्[१] ।
विलिख्योत्तरेखायां शक्त्यादि[२] विलिखेत्ततः ॥ ३८ ॥
अनुस्वारान्तमन्त्रस्तु[३] विसर्गे षोडशीं यजेत् ।
वामावर्तेन देवेशि नित्याः षोडश कीर्तिताः ॥ ३९ ॥
प्रतिपत्तिथिमारभ्य पौर्णमास्यन्तमद्रिजे ।
एकैकां पूजयेन्नित्यां[४] महासौभाग्यमाप्नुयात् ॥ ४० ॥
कृष्णपक्षे महेशानि पूजयेत्तिथिमण्डलम् ।
विचित्राद्या वरारोहे यावत्कामेश्वरी भवेत् ॥ ४१ ॥
पूजनीया विलोमेन भक्त्या तु परमेश्वरी ।
कलाः षोडश देवेशि यस्तु चन्द्रकलाः क्रमात् ॥ ४२ ॥
स सौभाग्यं महादेवि[५] प्राप्नोति गुरुशासनात् ।
कामेश्वर्यादिका नित्याः पूजयित्वा क्रमात्ततः ॥ ४३ ॥
तिथिंनित्यां त्रिधा देवि पूजयेद्भाग्यहेतवे ।
पुनः श्रीत्रिपुरानित्यां यजेत्सौभाग्यहेतवे ॥ ४४ ॥
एतस्मिन्समये देवि गुरून्संपूजयेद्बुधः ।
पुष्पसंकोचयोगेन कथयामि तवानघे ॥ ४५ ॥
रश्मिवृन्दं दलमितं गुरवस्तु शताधिकाः ।
तस्मात्संकोचयेत्पुष्पममिताः सिद्धिहानिदाः ॥ ४६ ॥
नष्टसंततिविज्ञेया भिताः सर्वसमृद्धिदाः ।
पुष्पं संकोचयेन्नोचेद्द्वादशे नष्टसंततिः ॥ ४७ ॥
संतत्या नष्टरूपः सन्न भवेद्देवताप्रियः ।
अत एव मया सम्यक्पुष्पं संकुचितं प्रिये ॥ ४८ ॥
कामराजाख्यविद्याया गुरवस्तु समृद्धिदाः ।
मध्यप्राक्त्र्यश्रमध्ये हि गुरुपङ्क्तिं त्रिधाऽर्चयेत् ॥ ४९ ॥
पराख्यान्पूजयेदादौ परापरविभक्तिकान् ।
ततोऽपरांस्त्रिधा देवि गुरून्संपूजयेत्प्रिये ॥ ५० ॥
दिव्यौघे तु परान्विद्धि सप्तसंख्यान्वरानने ।

१ ख. °खायां दीर्घकर्णादिप° । २ क. ग. °क्त्यादीन्विलि° । ३ ख. °न्तमात्रास्तु । ४ ख. °न्नित्यं म° । ५ ख. महद्देवि° ।

आनन्दनाथशब्दा*न्ता गुरवः पुरुषाः प्रिये ॥ ५१ ॥
स्त्रियः षराम्बाशब्दान्ता विज्ञेया वीरवन्दिते ।
परप्रकाशो देवेशि ततः परशिवो मतः ॥ ५२ ॥
परा शक्तिस्तथा देवि कौलेश्वर इति प्रिये ।
शुक्ला देवि कुलेशानकामेश्वर्यम्बिकाः क्रमात् ॥ ५३ ॥
मुनिसंख्यास्तु गुरवः पराख्या दिव्यरूपिणः ।
भोगक्लिन्नस्तु [1]समयो वेदाख्यः सहजस्तथा ॥ ५४ ॥
परापराख्य[2]सिद्धौघे मानवौघे शृणु प्रिये ।
गगनो विश्वविमलौ मदनो भुवनस्तथा ॥ ५५ ॥
लीला [3]स्वात्म[4]प्रियः पश्चान्नागसंख्यास्तु [5]मानवाः ।
अपराः परमेशानि+ नियता अक्षरा इमे ॥ ५६ ॥
एतत्त्रयं तु नियतं देशिकानां हिताय च ।
मयोद्धृतं महेशानि पुष्पं संकुचितं प्रिये ॥ ५७ ॥
[7]मानवौघान्तिके पश्चात्स्वगुरुत्रितयं यजेत् ।
परमेष्ठी गुरुः पश्चाद्गुरुः परमसंज्ञितः ॥ ५८ ॥
स्वगुरुश्च महेशानि पूजयेत्तु गुरुत्रयम् ।
अथ वा मानवौघान्त एकं स्वगुरुमर्चयेत् ॥ ५९ ॥
अयं प्रकारः कथितः प्रकारान्तरमुच्यते ।
वन्द्यं सर्वप्रकाराणां मानवौघाष्ट[6]कादथ ॥ ६० ॥
गुरवो नवसंख्याका इह यावद्भवन्ति हि ।
नवचक्रेश्वरी यस्मात्तावत्पुष्पं प्रकाशयेत् ॥ ६१ ॥
मानवौघे तदा देवि दशसप्त भवन्ति हि ।
पश्चात्संकोचयेत्पुष्पं नवमं श्रीगुरुं यजेत् ॥ ६२ ॥
अज्ञातगुरुशिष्याणां कथयामि वरानने ।
गुरुभ्यो नम उच्चार्य पादुकाभ्यो नमो लिखेत् ॥ ६३ ॥
गुर्वन्ते परमान्ते च गुरुभ्यो नम इत्यपि ।

---

* अत्रैतत्ख. पुस्तके पाठान्तरम्—°न्ता विज्ञेया वीरवन्दिते । अम्बान्ता गुरवः प्रोक्ताः स्त्रीलिङ्गाः परमेश्वरि । पर° । +ख. पुस्तके °नि पुष्पं संकुचितं प्रिये । ए° इति पाठान्तरम् ।

१ ख. °मयः सहजो वेदसंख्यकाः । २ ख. °द्धौघो मामबौघं शृ° । ३ क. °स्त्रात्मा प्रि° । ४ ख. °प्रिमां प° । ५ क. °नवः । अ° । ६ क. °कादिकम् । गु° । ७ ख. पुस्तके च परमेष्ठ्यन्तके तथा । ए° इति पाठान्तरम् ।

एतेषां पादुकास्तद्वदाचार्येभ्यो नमो वदेत् ॥ ६४ ॥
आचार्यपादुकास्तद्वत्पूर्वसिद्धास्तु पादुकाः ।
सामान्यगुरुशिष्याणां गुरुपङ्क्तिरियं भवेत् ॥ ६५ ॥
गुरुपङ्क्तिं प्रपूज्याथ स्वयं श्रीत्रिपुरा भवेत् ।
गुरुपङ्क्तिविहीनस्तु पुरुषः पङ्क्तिवर्जितः ॥ ६६ ॥
सामान्यगुरुपंङ्क्तित्वान्न भवेत्पङ्क्तिवर्जितः ।
पुष्पसंकोचमार्गोऽयं मया सिद्धः कृतः प्रिये ॥ ६७ ॥
कृपया परमेशानि साधकानां हिताय च ।
कामराजाख्यगुरवः श्रीविद्याविषये क्रमात् ॥ ६८ ॥
लोपामुद्राख्यविद्याया गुरूञ्शृणु वरानने ।
परमाद्यशिवश्चाऽऽद्या कामेश्वर्यम्बिका तथा ॥ ६९ ॥
दिव्यौघश्च महौघश्च सर्वानन्दस्ततः परम् ।
प्रज्ञादेव्यम्बिका पश्चात्प्रकाशः सप्तमो भवेत् ॥ ७० ॥
दिव्याः पराख्यगुरवो लोपामुद्राप्रभामयाः ।
दिव्यश्चित्रश्च कैवल्यदेव्यम्बा च महोदयः ॥ ७१ ॥
सिद्धाः परापरा ज्ञेया मानवौघं शृणु प्रिये[1] ।
विद्या शक्तिश्च विश्वश्च चतुर्थः कोमलो भवेत् ॥ ७२ ॥
पश्चमस्तु परानन्दो मनोहर इति प्रिये ।
स्वात्मानन्दः सप्तमस्तु प्रतिभोऽष्टम उच्यते ॥ ७३ ॥
अपराख्या इमे देवि गुरवः परिकीर्तिताः ।
पूर्ववद्योजयेत्पश्चादष्टानन्तरमेव च ॥ ७४ ॥
त्रयं वा स्वगुरुं वाऽपि नवान्तं वाऽब्जलोचने ।
दक्षिणामूर्तिशिष्याणां गुरुक्रम[2] उदाहृतः ॥ ७५ ॥
संप्रदाया अनेके च ज्ञातव्याः स्वगुरुक्रमात् ।
संप्रदायविहीनस्य न दद्यात्पङ्क्तिमुत्तमाम् ॥ ७६ ॥
साधारणास्तु गुरवः सर्वभेदेषु वै समाः ।
गुरुक्रमं प्रपूज्याथ यजेदाम्नायदेवताः ॥ ७७ ॥
त्रैलोक्यमोहने देवि सर्वाशापरिपूरके ।
सर्वसंक्षोभणे चक्रे पूर्वाम्नायं प्रपूजयेत् ॥ ७८ ॥

---

१ ख. पङ्क्त्या तु न भ° । २ ख. °ये । चिद्विश्वशक्तीश्वरकाश्च °ये ऋद्धिः शक्तिर्मसिद्धश्च° इति पाठान्तरम् ।

सर्वसौभाग्यदे चक्रे तथा सर्वार्थसाधके ।
सर्वरक्षाकरे चक्रे दक्षाम्नायं प्रपूजयेत् ॥ ७९ ॥
मध्यचक्रत्रये देवि पश्चिमाम्नायमर्चयेत् ।
नवचक्रेषु देवेशि कौबेराम्नायमर्चयेत् ॥ ८० ॥
बैन्दवे परमेशानि मध्यसिंहासनं यजेत् ।
अनेनैव प्रकारेण पूजयेत्पञ्च पञ्चिकाः ॥ ८१ ॥
श्रीविद्या च परं ज्योतिः परा निष्कलशांभवी ।
अजपा मातृका चेति पञ्च कोशाः प्रकीर्तिताः ॥ ८२ ॥
श्रीविद्या च तथा लक्ष्मीर्महालक्ष्मीस्तथैव च ।
त्रिशक्तिः सर्वसाम्राज्या पञ्च लक्ष्म्यः प्रकीर्तिताः ॥ ८३ ॥
श्रीविद्या[1] त्वरिता चैव पारिजातेश्वरी तथा ।
त्रिपुटा पञ्च[2]बाणेशी पञ्च कल्पलताः स्मृताः ॥ ८४ ॥
श्रीविद्या[3] मूलपीठेशी सुधा श्रीरमृतेश्वरी ।
अन्नपूर्णेति विख्याताः पञ्चैताः कामधेनवः ॥ ८५ ॥
श्रीविद्या[4] सिद्धलक्ष्मीश्च मातङ्गी भुवनेश्वरी ।
वाराहीति च संप्रोक्ताः पञ्च रत्नाः प्रकीर्तिताः× ॥ ८६ ॥
मूलविद्या महेशानि श्रीविद्या परिकीर्तिता ।
वारुणान्तं वह्निसंस्थं बिन्दुनादसमन्वितम् ॥ ८७ ॥
वामनेत्रसमायुक्तं लक्ष्मीबीजमुदाहृतम् ।
श्रीबीजं तु पराबीजं लक्ष्मीबीजमुदाहृतम् ॥ ८८ ॥
प्रणवं पूर्वमुच्चार्य ह्रीमात्मकं समुच्चरेत् ।
श्रीपुटा चानु कमले कमलाये प्रसीदतु ॥ ८९ ॥
लाये मध्यगतां भूमिं रुद्रस्थाने नियोजयेत् ।
प्रसीद युगुलं दद्याच्छ्रीबीजं भुवनेश्वरीम् ॥ ९० ॥
श्रिया बीजं ततो दद्यान्महालक्ष्मी च (श्च)हृन्मनुः ।
सप्तविंशतिवर्णात्मा महालक्ष्मीमनुर्मतः ॥ ९१ ॥
श्रीबीजं च पराबीजं कामराजं समालिखेत् ।
इयं त्रिशक्तिर्देवेशि त्रिषु लोकेषु दुर्लभा ॥ ९२ ॥

× इति आरभ्य श्रीविद्यापूजसंस्थाने इत्यन्तो ग्रन्थः ख. पुस्तके नास्ति ।

---

१ ख. पुस्तके °द्या पारिजातेशी पञ्चपाणेश्वरी तथा । त्रि° इति पाठान्तरम् । २ ख. °ण कामेशी ' इति पाठान्तरम् । ३ ख. °द्याऽमृतशी° । ४ ख. °द्या चान्नपूर्णा च मा° ति पाठान्तरम् ।

चन्द्रेण मादनं लक्ष्मीर्देवी दीर्घाक्षिमण्डिता ।
विष्णुक्रूरेश्वरीयुक्ता रित्ययं वैष्णवीयुता (?) ॥ ९३ ॥
श्रीबिजसंपुटं कुर्यात्सर्वशास्त्रप्रज्ञायिनी ।
प्रणवं पूर्वमुच्चार्य षराहंसं समुद्धरेत् ॥ ९४ ॥
ततः सोहं शिरो देवि वसुवर्णोऽयमीरितः ।
वेदादिकेवला देवी परा निष्कलशांभवी ॥ ९५ ॥
हंसो जपार्वण त(र्णवस्त)त्र मातृकेति प्रकीर्तिता(तः)
प्रणवं भुवनेशानि वियच्चन्द्राग्निवायवम् ॥ ९६ ॥
भुवनेशी ध्रुवं चैव सरस्वत्यै नमो लिखेत् ।
इयं तु पारिजातेशी पारिजातरतोपमा ॥ ९७ ॥
काण्डबानेश्वरीविद्या प्रसङ्गात्कथिता मया ।
त्रिबीजं च परा बीजं सकामा त्रिपुटोदिता ॥ ९८ ॥
पञ्चकामेश्वरीविद्या बालान्यासे समीरिता ।
वाग्भवं वामनेत्रं च ध्रुवान्तं बिन्दुसंयुतम् ॥ ९९ ॥
मूलपीठेश्वरीविद्या सुगुप्ता कथिता मया ।
पराबीजं तु श्रीबीजं बालायामाद्यमक्षरम् ॥ १०० ॥
राज्यदे राजलक्ष्मीति चन्द्रः सर्गविभूषितः ।
विलोमन्यादिबजािनि सुधा श्रीश्च प्रकीर्तिताः(ता) ॥१०१॥
वाग्भवं भुवनेशानि श्रीबीजं तदनन्तरम् ।
वियत्तदादिखफलेमित्यवर्णं समालिखेत् ॥ १०२ ॥
वियत्तदादिकं तं च परानित्येव मनुर्मतः ।
चवर्गतृतीयं तुर्यं मायारेफेन्दुसंयुतम् ॥ १०३ ॥
महाचण्डं समुद्धृत्य संकर्षणीति संलिखेत् ।
कालमहान इत्युक्त्वा वियदिन्दुसमान्वितः(?) ॥ १०४ ॥
मायाबीजं तु कथितः सिद्धलक्ष्म्या महामनुः ।
अन्नपूर्णा च देवेशि उत्तराम्नायकीर्तिता ॥ १०५ ॥
मातङ्गिन्येति चांशं वाङ्मायाश्रीसंपुटं लिखेत् ।
इयं मातङ्गिनी विद्या द्वादशार्णा प्रकीर्तिता ॥ १०६ ॥
वियदग्निसमायुक्ता वामनेत्रविभूषितम् [ता] ।
भुवनेशी महेशानि दुर्लभा भुवनत्रये ॥ १०७ ॥

वाग्भवं पूर्वमुद्धृत्य संबुद्ध्या भगवत्यपि ।
वार्तालि द्वे च वाराही युग्मवाराहमुख्यपि ॥ १०८ ॥
अन्धे अन्धिन्यै नत्यन्तं रुन्धिनी तत्परः परम् ।
जम्भे जम्भिन्यै नत्यन्तं मोहे मोहिन्यै युतं नमः ॥ १०९ ॥
स्तम्भे स्तम्भिन्यै हृद्युक्तममुकं स्तम्भनद्वये ।
सर्वदुष्टप्रदुष्टानां सर्वेषां सर्वमुच्चरेत् ॥ ११० ॥
जिह्वास्तम्भं कुरु द्वंद्वं शीघ्रवश्यं कुरु द्वयम् ।
वाग्घृष्टचत्रयं वाच मन्त्रपावकवल्लभा ॥ १११ ॥
महाविद्येयमाख्याता सर्वतन्त्रेषु गोपिता ।

श्रीदेव्युवाच—

मन्त्रास्तु कथिता देव सर्वतन्त्रेषु गोपिताः ॥ ११२ ॥
तानाराध्य कथं लोका जायन्ते भुवि दुर्लभाः ।
एतत्सर्वं महादेव कथय त्वं सुविस्तरम् ॥ ११३ ॥

श्रीईश्वर उवाच—

साधु पृष्टं त्वया भद्रे लोकानां हितकाम्यया ।
अविज्ञातमनस्तत्त्वं भजना दुःसुता यथा (?) ॥ ११४ ॥
कथ्यतेऽत्र तथा देवि सर्वतन्त्रेषु गोपितम् ।
मन्त्राविशोधनं कुर्यान्मन्त्राणां च विशुद्धये ॥ ११५ ॥
चतुरस्रभुवं भित्त्वा कृत्वा रेखात्रयं त्रयम् ।
वृतः षोडशके चैव ततो वर्णान्समालिखेत् ॥ ११६ ॥
इन्द्राग्निरुद्रनवनेत्रयुगेन दिक्षु
ऋत्वष्टषोडशचतुर्दशभौक्तिकेषु
पातालपञ्चदशवह्निमिमांशुकोष्ठे ।
वर्णाल्लिँखेल्लिपिभवान्क्रमशस्तु धीमान् ॥ ११७ ॥
मन्त्राद्यसाधकानां तु नामार्णः पतति ध्रुवम् ।
सिद्धिस्थवर्णविज्ञेयं द्वितीयं साध्यनामकम् ॥ ११८ ॥
सुसिद्धं तु तृतीयं स्याच्चतुर्थमरिसंज्ञकम् ।
सिद्धः सिध्यति कालेन साध्यः सिध्यति वा न वा ॥ ११९ ॥
सुसिद्धस्तत्क्षणादेव साधकं भक्षयेदरिः ।
सिद्धसिद्धो जपात्सिद्धिर्द्विगुणात्सिद्धसाध्यकः ॥ १२० ॥

सिद्धस्तुसिद्धः संग्राहात्सिद्धारिर्हन्ति वै द्विजान् ।
साध्यः सिध्यति संक्लेशात्साध्यसाध्योऽतिदुःखकृत् ॥ १२१ ॥
साध्यः सुसिद्धो भजनात्साध्यारिः स्वाश्रयं हरेत् ।
सुसिद्धसिद्धोऽध्ययनात्फलं दद्यर्यथेप्सितम् ॥ १२२ ॥
सुसिद्धसाध्यो जपाद्यैः सिद्धिर्यस्मादतोऽन्यथा ।
सुसिद्धे तु सुसिद्धस्तु पूर्वजन्मकृतश्रमात् ॥ १२३ ॥
तस्मात्तु सर्व सिद्धानां साधको यो जपेन्मनुः ।
अभिचारे रिपोरेवं यदि स्मान्भुविषन्नयोः[?] ॥ १२४ ॥
ससिद्धेऽरिविशेषेण स्वकुलान्नाशयेद्ध्रुवम् [!] ।
अरिसिद्धस्तु संहन्यादरिसाध्यं तु योषितः ॥ १२५ ॥
अरिसिद्धस्वमन्त्रश्च कुलाच्छादनकृच्छलैः ।
अर्यरिस्वामहामन्त्रप्राप्तेन सुनिश्चितम् [?] ॥ १२६ ॥
एतदुक्तं महाशानि त्यक्त्वाऽन्यमतमुत्तमम् ।
स्वप्नलब्धे स्त्रियो दत्ते मालामन्त्रे त्रिबीजके ॥ १२७ ॥
सिद्धादिशोधनं देवी न वै तेषां तु विद्यते ।
श्रीविद्यापूजनस्थाने चक्रराजे महेश्वरि ॥ १२८ ॥
महाकोशेश्वरावृन्दमण्डितासनसंस्थिता ॥ १२९ ॥
सर्वसौभाग्यजननीपादुकां पूजयामि च ।
इत्युच्चार्य परं ज्योतिःकोशाद्यां पूजयेत्सुधीः ॥ १३० ॥
अनेनैव प्रकारेण पूजयेत्पञ्चपाञ्चिकाः ।
शैवं तु दर्शनं देवि बिन्दवे पूजयेत्प्रिये ॥ १३१ ॥
परितो × दर्शनं शाक्तं चक्रस्य परमेश्वरि ।
ब्राह्मं तु दर्शनं पूज्यं भूबिम्बे प्रथमे प्रिये ॥ १३२ ॥
शिवस्य वामतो देवि वैष्णवं दर्शनं यजेत् ।
सृष्टिचक्रे भवेत्सूर्यदर्शनं कमलेक्षणे ॥ १३३ ॥
स्थितिचक्रे तु संपूज्यं बौद्धदर्शनमुत्तमम् ।
एवं संपूज्य सकलं श्रीविद्यां परितोषयेत् ॥ १३४ ॥
तर्पणानि पुनर्दद्यात्त्रिवारं तत्त्वमुद्रया ।
अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु तत्त्वमुद्रेयमीरिता ॥ १३५ ॥

× अयं श्लोकः ख. पुस्तकस्थः ।

---

१ ख. °रिपूजये° ।

पुष्पं समर्पयेद्देवि मुद्रया ज्ञानसंज्ञया ।
अङ्गुष्ठतर्जनीयोगाज्ज्ञानमुद्रा प्रतिष्ठिता ॥ १३६ ॥
सर्वोपचारैराराध्य मुद्राः संदर्शयेत्क्रमात् ।
अथाङ्गावरणं कुर्याच्छ्रीविद्यामनुसंभवम् ॥ १३७ ॥
अग्नीशासुरवायव्यमध्यादिक्ष्वङ्गपूजनम् ।
मायालक्ष्मीमयं बीजयुग्मं पूर्वक्रमेण तु ॥ १३८ ॥
कथितं योजयेद्देवि[1] त्रयं वा परमेश्वरि ।
संपुटक्रमयोगेण चाथवा वीरवन्दिते ॥ १३९ ॥
संयोज्य[2] पूजयेत्सर्वाः क्रमादेव वरानने ।
त्रैलोक्यमोहने चक्रे प्रकटा योगिनीर्यजेत् ॥ १४० ॥
चतुरस्रे चतुर्द्वारे शोभिते सिद्धिदायकाः ।
अणिमां पश्चिमद्वारे दक्षभागे प्रपूजयेत् ॥ १४१ ॥
लघिमामुत्तरद्वारे[3] दक्षभागे प्रपूजयेत् ।
पूर्वद्वारे तु महिमामुत्तरे पूजयेत्प्रिय ॥ १४२ ॥
ईशित्वसिद्धिर्देवेशि दक्षिणाद्वारि पूर्ववत् ।
वशित्वसिद्धिं वायव्ये तेनैव क्रमतो यजेत् ॥ १४३ ॥
प्राकाम्यसिद्धिमीशाने तेनैव क्रमतो यजेत् ।
भुक्तिसिद्धिस्तथाऽऽग्नेये तेनैव क्रमयोगतः ॥ १४४ ॥
इच्छासिद्धिं पूर्वभागे नैर्ऋत्ये च प्रपूजयेत् ।
प्राप्तिसिद्धिः सर्वकामा सिद्धिश्च परमेश्वरि ॥ १४५ ॥
अधोर्ध्वक्रमरूपेण ज्ञातव्ये सुरसुन्दरि ।
ब्राह्मी माहेश्वरी चैन्द्री कौमारी वैष्णवी तथा ॥ १४६ ॥
वाराही च तथा षष्ठी चामुण्डा सप्त मातरः ।
अष्टमी तु महालक्ष्मीः पश्चिमादिक्रमेण हि ॥ १४७ ॥
वामभागे तु संपूज्या वायव्यादि च पूर्ववत् ।
संक्षोभद्रावणाकर्षवश्योन्मादमहाङ्कुशाः ॥ १४८ ॥
खेचरीबीजयोन्याख्यास्त्रिखण्डां च प्रपूजयेत् ।
एताः संपूज्य चक्रेशीं त्रिपुरां पूजयेत्पराम् ॥ १४९ ॥
अणिमासिद्धिपुरतः सर्वकार्यार्थसाधिकाम् ।
सर्वसंक्षोभिणीं मुद्रां दर्शयेत्कमलानने ॥ १५० ॥

१ ख. °धि वाग्भवं प्र° इति पाठान्तरम् । २ ख. संपूज्य° । ३ ख. °रे पश्चिमे पूजयेतः । पू° ।

सर्वाशापूरकं चक्रं गुप्तयोगिन्यधिधिष्ठितम् ।
षोडशारं ततो देवि पूजयेत्कार्यसिद्धये ॥ १५१ ॥
कामाकर्षिणिकां देबि वुध्याकर्षिणिकां तथा ।
अहंकाराकर्षिणीं च शब्दाकर्षणरूपिणीम् ॥ १५२ ॥
स्पर्शाकर्षिणिरूपां च रूपाकर्षिणिरूपिणीम् ।
रसाकर्षकरीं चैव गन्धाकर्षणकारिणीम् ॥ १५३ ॥
चित्ताकर्षिणिकां तद्वद्धैर्याकर्षिणिकां प्रिये ।
नामाकर्षिणिकां चैव बीजाकर्षिणिकां तथा ॥ १५४ ॥
अमृताकर्षिणीं चैव स्मृत्याकार्षिणिकां प्रिये ।
शरीराकर्षिणीं चैव आत्माकर्षणरूपिणीम् ॥ १५५ ॥
पश्चिमादिविलोमेन षोडशारे स्वरान्विताः ।
एता नित्याः कलाः पूज्याः स्रावत्पीयूषमण्डलाः ॥ १५६ ॥
चक्रेश्वरीं यजेद्देवीं त्रिपुरेशीं समृद्धिदाम् ।
कामाकर्षणरूपायाः पुरतः पूजयेत्प्रिये ॥ १५७ ॥
सर्वविद्राविणीं मुद्रां दर्शयित्वा निवेदयेत् ।
सर्वसंक्षोभणे चक्रे यजेद्गुप्ततराभिधाः ॥ १५८ ॥
अनङ्गकुसुमां प्राच्यां कवर्गेण प्रपूजयेत् ।
दक्षिणे च चवर्गेण तथा चानङ्गमेखलाम् ॥ १५९ ॥
अनङ्गमदनां पश्चाट्टवर्गेण प्रपूजयेत् ।
तवर्गेणोत्तरे पश्चादनङ्गमदनातुराम् ॥ १६० ॥
अनङ्गरेखामाग्नेये पवर्गेण प्रपूजयेत् ।
राक्षसेऽनङ्गवेगां तु यवर्गेण प्रपूजयेत् ॥ १६१ ॥
वायव्ये तु शवर्गेण तथाऽनङ्गाङ्कुशां यजेत् ।
ईशान्ये लक्षवर्गेण पूज्याऽनङ्गादिमालिनी ॥ १६२ ॥
चक्रेश्वरीं यजेद्देवीं ततस्त्रिपुरसुन्दरीम् ।
अनङ्गकुसुमाग्रे च सर्वसाम्राज्यदायिनीम् ॥ १६३ ॥
सर्वाकर्षणमुद्रां च दर्शयेत्सुरवन्दिते ।
चक्रपूजां निवेद्याथ चतुर्थं चक्रमर्चयेत् ॥ १६४ ॥
सर्वसंक्षोभिणी शक्तिः सर्वविद्राविणी तथा ।
सर्वाकर्षिणिका शक्तिः सर्वाह्लादनकारिणी ॥ १६५ ॥

सर्वसंमोहिनी शक्तिः सर्वस्तम्भनकारिणी ।
सर्वजृम्भिणिका शक्तिः सर्ववशकरी तथा ॥ १६६ ॥
सर्वार्थरञ्जिनी शक्तिर्नवमी परमेश्वरी ।
सर्वोन्मादनिका शक्तिः शक्तिः सर्वार्थसाधिका ॥ १६७ ॥
सर्वसंपत्तिपूर्णा च सर्वमन्त्रमयी तथा ।
चतुर्दशारे शक्तिस्तु सर्वद्वंद्वक्षयंकरी ॥ १६८ ॥
सर्वसौभाग्यदे चक्रे पश्चिमादिविलोमतः ।
वाममार्गेण देवेशि संपूज्याः सर्वसिद्धिदाः ॥ १६९ ॥
सर्वसंक्षोभिणी शक्तिः पुरतः पूजयेत्ततः ।
चक्रेश्वरीं सिद्धिदात्रीं परां त्रिपुरवासिनीम् ॥ १७० ॥
वश्यमुद्रां प्रदर्श्याथ निवेद्य तदनन्तरम् ।
सर्वार्थसाधके चक्रे दशारे कुलयोगिनीः ॥ १७१ ॥
पूजयेत्सर्वकार्यार्थसिद्धिदाः पश्चिमे क्रमात् ।
सर्वसिद्धिप्रदा देवी सर्वसंपत्प्रदा तथा ॥ १७२ ॥
सर्वप्रियकरी देवी सर्वमङ्गलकारिणी ।
सर्वकामप्रपूर्णा च सर्वदुःखप्रमोचनी ॥ १७३ ॥
सर्वमृत्युप्रशमनी सर्वविघ्ननिवारिणी ।
सर्वाङ्गसुन्दरी देवी सर्वसौभाग्यदायिनी ॥ १७४ ॥
पश्चिमादिविलोमेन दशारे पूजयेदिमाः ।
सर्वसिद्धिप्रदा देवि पुरतश्चक्रनायिकाम् ॥ १७५ ॥
सर्वसिद्धिप्रदां देवि पूजयेत्त्रिपुराश्रियम् ।
सर्वोन्मादनमुद्रां च दर्शयित्वा निवेद्य च ॥ १७६ ॥
सर्वरक्षाकरे चक्रे निगर्भा योगिनीर्यजेत् ।
सर्वज्ञा सर्वशक्तिश्च सर्वैश्वर्यप्रदा ततः ॥ १७७ ॥
सर्वज्ञानमयी देवी सर्वव्याधिविनाशिनी ।
सर्वाधारस्वरूपा च सर्वपापहरा तथा ॥ १७८ ॥
सर्वानन्दमयी देवी सर्वरक्षास्वरूपिणी ।
सर्वेप्सितार्थफलदा देव्यः सर्वसमृद्धिदाः ॥ १७९ ॥
पश्चिमादिविलोमेन पूजयेत्पङ्क्तियोनिके ।
सर्वज्ञापुरतो देवि चक्रेशीं मालिनीं यजेत् ॥ १८० ॥

१ क. °रतः क्रमना° । २ क. °ङ्क्तिनायिकाम् । स° ।

महाङ्कुशां महामुद्रां दर्शयित्वा निवेद्य च ।
मध्यचक्रे महेशानि योगिनीः पूजयेत्प्रिये ॥ १८१ ॥
सर्वरोगहरे चक्रे वसुकोणे सुरेश्वरि ।
रहस्ययोगिनीर्देवि वशिन्याद्यास्तु सिद्धिदाः ॥ १८२ ॥
पश्चिमादिविलोमेन पूर्वोक्ताः पूजयेत्क्रमात् ।
वशिनी पुरतः पूज्या सिद्धाम्बा चक्रनायिका ॥ १८३ ॥
खेचरीं दर्शयेन्मुद्रां निवेद्यानन्तरं ततः ।
सर्वसिद्धिप्रदे चक्रे त्रिकोणे सर्वकामदे ॥ १८४ ॥
परापररहस्याख्ययोगिनीः परिपूजयेत् ।
पञ्च बाणान्समुच्चार्य कामकामेश्वरीमयान् ॥ १८५ ॥
जम्भनाख्यान्महेशानि पूजयेद्बाणदेवताम् ।
धमात्मकं कामचापं द्वितीयं तु थमात्मकम् ॥ १ ६ ॥
कामेश्वर्या मोहनाख्यां पूजयेच्चापदेवताम् ।
द्वितीयं भुवनेशानीपाशयुग्मं वशंकरम् ॥ १८७ ॥
कामेशस्य च कामेश्यास्त्रैलोक्याकर्षणं प्रिये ।
अङ्कुशाख्यं करोमात्मबीजं स्तम्भनसंज्ञकम् ॥ १८८ ॥
कामेशस्य च कामेश्या अङ्कुशं पूजयेत्प्रिये ।
षडङ्गावरणाद्बाह्ये समीपे क्रमतो यजेत् ॥ १८९ ॥
पश्चिमादिक्रमेणैव चतुर्दिक्षु प्रपूजयेत् ।
कामेश्वरीं रुद्रशक्तिमाद्यकूटेन चाग्रतः ॥ १९० ॥
द्वितीयेन च कूटेन कामाख्येन च वैष्णवीम् ।
दक्षकोणे समभ्यर्च्य तृतीयेन च पूजयेत् ॥ १९१ ॥
भगमालां ब्रह्मशक्तिमुत्तरे विश्वमातृकाम् ।
चक्रेश्वरीमम्बिकाख्यां कामेशीपुरतो यजेत् ॥ १९२ ॥
बीजमुद्रामुपास्याथ चक्रपूजां निवेदयेत् ।
सर्वानन्दमये चक्रराजे बैन्दवसंज्ञके ॥ १९३ ॥
ब्रह्मरूपे चित्स्वरूपे संविद्वेद्ये शृणु प्रिये ।
परापररहस्याख्यां योगिनीं त्रिपुरां यजेत् ॥ १९४ ॥

---

१ ख. °षणक्षमम् । २ ख. °न वज्राख्यां शक्तियै° ।

कूटत्रयं समुच्चार्य[1] सर्वविद्यास्वरूपकम् ।
समस्तदेवतारूपं सर्ववस्तुमयं यजेत् ॥ १९५ ॥
चक्रेशीमपि तामेव महात्रिपुरसुन्दरीम् ।
श्रीविद्यां षोडशार्णां च भुक्तिमुक्तिफलप्रदाम् ॥ १९६ ॥
समस्तचक्रचक्रेशीं सर्वागमनमस्कृताम्[4] ।
सर्वाम्नायेश्वरीं विद्यालंकृतां ब्रह्मरूपिणीम् ॥ १९७ ॥
उपचारैः समभ्यर्च्य गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ।
तर्पणानि पुनर्दद्यात्त्रिवारं मूलविद्यया ॥ १९८ ॥
योनिमुद्रां प्रदर्श्याथ मुद्राः संदर्शयेत्क्रमात् ।
वनस्पतिरसोत्पन्नैः पवित्रै रम्यगन्धिभिः ॥ १९९ ॥
दशाङ्गाद्यैर्धूपवर्यैर्धूपयेत्परमेश्वरीम् ।
(*कस्तूरीकुङ्कुमं देवि गुग्गुलं शालसंभवम् ॥ २०० ॥
चन्दनागरुकर्पूरसिताज्यमधुसंयुतम् ।
धूपयेद्देशिको नित्यं सर्वसौभाग्यसिद्धये ॥ २०१ ॥
धूपमन्त्रेण देवेशि त्रैलोक्यस्यापि दुर्लभम्) ।
अभितो वेदिकाचक्रं दीपमाला घृतप्लुताः ॥ २०२ ॥
कर्पूररचिताश्चापि तैलपूर्णास्तु वा यजेत् ।
धूपदीपौ निवेद्याथ तर्पयेत्पूर्ववत्प्रिये ॥ २०३ ॥
आरार्तिकविधिं कुर्यात्पूर्ववद्देववन्दिते ।
अन्यदारार्तिकं वक्ष्ये सर्वकामप्रपूरकम् ॥ २०४ ॥
स्वर्णादिनिर्मिते पात्रे मध्ये चक्रं लिखेद्बुधः ।
तण्डुलोल्लासितं कृत्वा नवधा कारयेत्ततः ॥ २०५ ॥
नव गोलांश्चन्द्ररूपान्विरच्य तदनन्तरम् ।
शर्करागर्भभरितान्मण्डकान्युग्मरूपकान् ॥ २०६ ॥
विरच्य घटिकाः कार्या योजयित्वा तु सप्तकम् ।
सप्तसप्तप्रकारेण घटिका नव योजयेत् ॥ २०७ ॥
अष्टकोणेषु संस्थाप्य गोलकांश्चोपरि क्षिपेत् ।
चणमुद्रा विकीर्याथ दीपकान्घृतपाचितान् ॥ २०८ ॥

* धनुश्चिन्हान्तर्गतो ग्रन्थः ख. पुस्तके नास्ति.

१ क. °र्य श्रीविद्यां च स्व° । २ ख. °रवार्तिकाश्चा° इति पाठान्तरम् । ३ क. °धः । अ[illegible]तिशब्दोदनं कु° । ४ ख. °कान्कुलनायिके । वि° । ५ ख. °न् । त्व स्तिका °इति ।

मुष्टिकाकृतिमुष्टिश्च स्थापयेत्तत्र तत्र तु ।
दीपान्प्रज्वाल्य पश्चात्तु पञ्चरत्नैः प्रपूजयेत् ॥ २०९ ॥
पञ्चसिंहासनगता विद्यास्तत्र प्रपूजयेत् ।
आमस्तकं समुद्धृत्य नववारं पुनः पुनः ॥ २१० ॥
नवावरणवद्देवि परिभ्राम्य पुनः पुनः ।
उत्तीर्य स्थापयेत्पश्चाद्दीपमालामयं महः ॥ २११ ॥
नेत्रयोः सुस्थिरं ध्यायेदारार्तिकविधिः प्रिये ।
नैवेद्यं षड्रसोपेतं सितापूपादिसंयुतम् ॥ २१२ ॥
शर्करापूरभरितमण्डकैः पायसान्वितम् ।
मुक्ताकर्पूरधवलं शुद्धौदनसुपूरितम् ॥ २१३ ॥
घृतकर्पूरशोभाढ्यं संपूर्णघृतमण्डितम् ।
नानाव्यञ्जनशोभाढ्यं वटकैः कुङ्कुमप्रभैः ॥ २१४ ॥
माषान्नभरितं नानारसपानविराजितम् ।
घृतक्षीरेण भरितं चतुर्मुद्राविराजितम् ॥ २१५ ॥
संकल्प्य परमेशान्यै नित्यहोमविधिं चरेत् ।
मूलेन प्राणसहिता आहुतीः पञ्च होमयेत् ॥ २१६ ॥
षडाहुतीः षडङ्गानां नित्यहोमः प्रकीर्तितः ।
उपविश्याऽऽसने रम्ये वामभागे ततः परम् ॥ २१७ ॥
वहत्करोर्ध्वपुटतः साधको भूमिजानुकः ।
मण्डलं चतुरस्रं तु तन्मध्ये विलिखेत्प्रिये ॥ २१८ ॥
त्रिकोणमध्ये व्योमाख्यं मण्डलं मनुना प्रिये ।
व्यापकान्ते मण्डलाय हृदन्तो वाग्भवं परम् ॥ २१९ ॥
मुखे कृत्वा पूजनीयं मण्डलं मनुना प्रिये ।
एतन्मण्डलमभ्यर्च्य मण्डलानां चतुष्टयम् ॥ २२० ॥
ईशानवह्निनैर्ऋत्यवायुकोणेषु पूर्ववत् ।
मण्डलानि विधायाथ पूर्ववत्पूजयेत्प्रिये ॥ २२१ ॥
पूर्ववद्बलिदानं च दद्यात्सर्वसमृद्धये ।
वटुकाय महेशानि योगिनीभ्यश्च वल्लभे ॥ २२२ ॥

---

१ क. ग. °यद्वीनां प° । २ ख. °गमम । मा° । ३ स. °तुर्घा तांद्वरा° । ४ ख. °णवृत्तं व्यो° । ५ ख. पराम् । ‘ प्रिये ’ इति पाठान्तरम् ।

क्षेत्रपालगणेशाभ्यां पूर्ववद्बलिमुत्सृजेत् ।
वामभागे कृतस्याथ मण्डलस्योपरि क्षिपेत् ॥ २२३ ॥
आधारं पूजयेत्तत्र पात्रं चान्नोदकान्वितम् ।
सकारणं मन्त्रयित्वा सर्वभूतबलिं हरेत् ॥ २२४ ॥
षोडशार्णेन मनुना त्रिवारं वीरवन्दिते ।
तारं च भुवनेशानि सर्वविघ्नपदं ततः ॥ २२५ ॥
कृद्भ्यश्च सर्वभूतेभ्यो हुंकारं वह्निवल्लभाम् ।
समुच्चरन्बलिं दद्यान्मुद्रया तत्त्वसंज्ञया ॥ २२६ ॥
बलिपञ्चकमाख्यातं सर्वरक्षाकरं सताम् ।
एकत्र वा पञ्च बलीन्दद्याद्व्यापकमण्डले ॥ २२७ ॥
वामभागे स्थितो देवि सर्वविघ्नहरो भवेत् ।
चक्रमभ्यर्च्य सकलं विधिवत्परमेश्वरि ॥ २२८ ॥
श्रीगुरोः कृपया देवि सर्वज्ञः सर्वतत्त्ववित् ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे उमामहेश्वरसंवादे श्रीविद्यायजनविधिर्नाम षोडशः पटलः ॥ १६ ॥

अथ सप्तदशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच—

देवदेव महादेव अश्रुतार्थ महेश्वर ।
षोडशाक्षरविद्यायाः श्रीचक्रविधिमुत्तमम् ॥ १ ॥
जपादिकं च यत्सर्वमेकैकाक्षरसाधनम् ।
कथयस्व महेशान यद्यहं तव वल्लभा ॥ २ ॥

ईश्वर उवाच—

शृणु सर्वाङ्गसुभगे श्रीविद्याविधिमुत्तमम् ।
यस्य विज्ञानमात्रेण कर्ता हर्ता स्वयं विभुः ॥ ३ ॥
अनेन विधिना यत्र श्रीचक्रं क्रमसंयुतम् ।
पूज्यते तत्र सकलं वशी कुर्यान्न संशयः ॥ ४ ॥
नगरं वशमायाति देशमण्डलमद्रिजे ।
योषितः सकला वश्या ज्वलत्कामाग्निपीडिताः ॥ ५ ॥

---

१ ख. °शार्णी स° । २ ख. सदा र° । ३ ख. °लीन्प्रदद्यादेकम° । ४ ख. हरिः ।

विद्याविमूढहृदयाः साधकन्यस्तमानसाः ।
तद्दर्शनेन देवेशि जायन्ते सर्वयोषितः ॥ ६ ॥
अक्षमालां समाश्रित्य मातृकावर्णरूपिणीम् ।
अथ मुक्ताफलमयी वाङ्मोक्षफलदायिनो ॥ ७ ॥
सर्वसिद्धिप्रदा नित्यं सर्वराजवशंकरी ।
यथा मुक्ताफलमयी यथा स्फटिकनिर्मिता ॥ ८ ॥
रुद्राक्षमालिका मोक्षे[1] सर्वसंपत्समृद्धिदा ।
प्रवालमाला वश्ये तु विद्यालक्ष्मीप्रदा सताम् ॥ ९ ॥
माणिक्यमाला फलदा साम्राज्यफलदायिनी[2] ।
पुत्रजीवकमाला तु विद्यालक्ष्मीप्रदा सताम् ॥ १० ॥
पद्माक्षमालया लक्ष्मीर्जायते महती परा ।
रक्तचन्दनमाला तु[3] सर्वभोगप्रदायिनी ॥ ११ ॥
अक्षमालां प्रपूज्याथ चन्दनेन विलेपिताम् ।
समाश्रित्य जपेद्विद्यां लक्षमात्रं यदा बुधः ॥ १२ ॥
योषितो भ्रमयन्त्येव मनस्तस्य सुनिश्चलम् ।
तदा द्वितीयलक्षं तु प्रजपेत्साधकोत्तमः ॥ १३ ॥
पातालतलनागेन्द्रकन्यकाः क्षोभयन्ति तम् ।
तासां कटाक्षजालैस्तु न मोहं याति साधकः ॥ १४ ॥
तदा लक्षत्रयं कुर्यात्साधकः स्थिरमानसः ।
तृतीयलक्षे संप्राप्ते द्रावयन्ति सुराङ्गनाः ॥ १५ ॥
अभिमानेन सौन्दर्यात्सौभाग्यमदकारिणः ।
साधकं द्रावयन्त्येव[4] ततश्चासो मनस्थिरः ॥ १६ ॥
तदा लक्षत्रयं साधु सर्वपापनिकृन्तनम् ।
एवं लक्षत्रयजपेद्व्रतस्थः स्वस्थमानसः ॥ १७ ॥
संक्षोभयति भूर्लोकस्वर्लोकतलवासिनः ।
पुरुषा योषितो वश्याश्चराचरमपि प्रिये ॥ १८ ॥
गोरोचनादिभिर्द्रव्यैश्चक्रराजं समालिखेत् ।
अतीव सुन्दरं रम्यं तन्मध्ये प्रतिमां वराम् ॥ १९ ॥

---

१ ख. °क्षे भवेत्सर्वस° । २ क. ग. °म्राज्यां शिल्पदा° । ३ ख. तु भागदा वश्यदा भवत् । अ° । ४ घ. ग. °यन्त्यसु° ।

ज्वलन्तीं नामसहितां महाबीजविदर्भिताम् ।
चिन्तयेत्तु ततो देवि योजनानां सहस्रतः ॥ २० ॥
अदृष्टपूर्वा देवेशि श्रुतमात्राऽपि दुर्लभा ।
राजकन्याऽथ वा चार्वी भयलज्जाविवर्जिता ॥ २१ ॥
आयाति साधकं सम्यग्मन्त्रमूढा सती प्रिये ।
चक्रमध्यगतो भूत्वा साधकश्चिन्तयेद्यदा ॥ २२ ॥
उद्यत्सूर्यसहस्राभमात्मानमरुणं तथा ।
साध्यमप्यरुणीभूतं कृत्वा मन्त्रं जपेद्बुधः ॥ २३ ॥
अनेन क्रमयोगेण स्वयं कन्दर्परूपवान् ।
सर्वसौन्दर्यसुभगः कामिनीवल्लभो भवेत् ॥ २४ ॥
सर्वलोकेषु सुभगः सर्वलोकवशंकरः* ।
सर्वरक्तोपचारैस्तु मुद्रासंनद्धविग्रहः ॥ २५ ॥
चक्रं प्रपूरयेद्यस्तु यस्य नाम विदर्भितम् ।
स भवेद्दासवद्देवि धनाढ्यो वाऽपि भूपतिः ॥ २६ ॥
चक्रमध्यगतं कुर्यान्नाम यस्यास्तु योषितः ।
अदृष्टाया महेशानि योनिमुद्राधरो बुधः ॥ २७ ॥
हठादानयते शीघ्रं यक्षिणीं राजकन्यकाम् ।
नागकन्यामप्सरसं खेचरीं वा सुराङ्गनाम् ॥ २८ ॥
विद्याधरीं दिव्यरूपामृषिकन्यां रिपुस्त्रियम् ।
मदनोद्भवसंतापां स्फुरज्जघनमण्डलाम् ॥ २९ ॥
कामबाणप्रभिन्नान्तःकरणां लोलचक्षुषाम् ।
महाकामकलाध्यानयोगात्तु सुरवन्दिते ॥ ३० ॥
क्षोभयेत्स्वर्गभूर्लोकपातालतलयोषितः ।
रोचनाभागमेकं तु भागमेकं तु कुङ्कुमम् ॥ ३१ ॥
अथ भागद्वयं देवि चन्दनं मर्दयेत्समम् ।
एकत्र तिलकं कुर्यात्त्रैलोक्यवशकारिणम् ॥ ३२ ॥
अष्टोत्तरशतावृत्त्या मन्त्रयित्वा वशं नयेत् ।
राजानं नगरं ग्रामं तेन यद्यत्प्रदृश्यते ॥ ३३ ॥

* वशंकर इत्यस्याग्रे—साधकानां हितार्थाय सर्वार्थसाधनं प्रिये, इतीदमर्धं ख. पुस्तके वर्तते ।

मन्त्रिणा परमेशानि तत्सर्वं तस्य वश्यगम् ।
ताम्बूलं धूपमुदकं पत्रं पुष्पं फलं दधि ॥ ३४ ॥
दुग्धं घृतं चूर्णमन्नं वस्त्रं कर्पूरमेव च ।
कस्तूरी घुसृणं चैला लवङ्गं जातिपत्रकम् ॥ ३५ ॥
फलं वा वस्तु यद्यत्तु सकलं परमेश्वरि ।
शतमष्टोत्तरं जप्त्वा यस्मै कस्मै प्रयच्छति ॥ ३६ ॥
स वश्यो जायते देवि नात्र कार्या विचारणा ।
स्त्रियस्तु सकला वश्या दासीभूता भवन्ति हि[1] ॥ ३७ ॥
जगत्कर्षणमेतत्तु कथितं नान्यथा भवेत् ।
रहस्यस्थानके मन्त्रो लिखेद्रोचनया भुवि ॥ ३८ ॥
चारुशृङ्गारवेषाढ्यां सर्वाभरणभूषिताम् ।
प्रतिमां सुन्दरां गीतां विलिख्य सुमनोहराम् ॥ ३९ ॥
तद्भालकण्ठहृन्नाभि[3]जन्ममण्डलयोजिताम् ।
जन्मनाममहाविद्यामङ्कुशान्तर्विदर्भिताम् ॥ ४० ॥
सर्वसंधिषु देहस्य मदनाक्षरमालिखेत् ।
लीनं दाडिमपुष्पाभं चिन्तयेद्देहसंधिषु ॥ ४१ ॥
तदाशाभिमुखो भूत्वा स्वयं देवीस्वरूपकः ।
मुद्रां तु क्षोभिणीं बद्ध्वा मन्त्रमष्टशतं जपेत् ॥ ४२ ॥
नियोज्यं मदनागारे चन्द्रसूर्यकलात्मके ।
ततो विकलसर्वाङ्गीं कामबाणैः प्रपीडिताम् ॥ ४३ ॥
अनन्यमानसां प्रेमभ्रममाणां मदालसाम् ।
एवमाकर्षयेन्नारीं योजनानां शतादपि ॥ ४४ ॥
मातृकां विलिखेच्चक्रवाह्यतः सकलां प्रिये ।
भूर्जपत्रे स्वर्णपत्रे रौप्यपत्रेऽथ ताम्रजे ॥ ४५ ॥
अबध्यः सर्वजन्तूनां व्याघ्रादीनां विशेषतः ।
तथैव मातृकायुक्तस्वसंज्ञाचक्रमण्डितः ॥ ४६ ॥
कर्पूरकुङ्कुमाद्यैस्तु अजरामरतां लभेत् ।
अनेन विधिना देवि रोचनागरुकुङ्कुमैः ॥ ४७ ॥

---

१ ख. हि । हठाकर्ष° । २ ख. °र्वाबर° । ३ ख. °भिगतामामय यो° । ४ क. °ज्यनागा° । ५ क. °ज्ञामन्त्रम° । ६ ख. °रु चन्दनैः । लिखितं च° ।

विलिखंश्चक्रयोगेण साध्यनाम वरानने ।
विदर्भितं स्वनाम्ना तु यस्मिन्कस्मिन्नपि स्थितम् ॥ ४८ ॥
स्थावरं जङ्गमं चापि सकलं जनमण्डलम् ।
वशी कुर्यान्महेशानि पादाक्रान्तं न संशयः ॥ ४९ ॥
महात्रिपुरसुन्दर्याः कामकूटेन भास्वता ।
एकमेकमवष्टभ्य साध्यनामाक्षराणि च ॥ ५० ॥
बहिरप्यखिलैर्वर्णैर्मातृकायाः प्रवेष्टयेत् ।
हेममध्यगतं कुर्याच्छिखायां वामके भुजे ॥ ५१ ॥
धारयेद्यत्र कुत्रापि त्रैलोक्यवशकारकम् ।
राजेन्द्रमपि देवेशि दासभूतं करोति हि ॥ ५२ ॥
राजानो वाजिनः सर्पा गजा दुष्टा मदोत्कटाः ।
व्याघ्राः केसरिणो मत्ता वश्यास्तस्य भवन्ति हि ॥ ५३ ॥
पूर्वक्रमेण नगरनाम संदर्भ्य शैलजे ।
मध्ये चतुष्पथे वाऽपि चतुर्दिक्षु निधापयेत् ॥ ५४ ॥
महाक्षोभो योषितां तु जनानां महतामपि ।
तथैव सर्वदुष्टानां पुरस्थानां च जायते ॥ ५५ ॥
एतन्मध्यगतां पृथ्वीं सशैलवनगह्वराम् ।
ज्वलन्तीं सर्वराजेन्द्रमण्डितां सागराम्बराम् ॥ ५६ ॥
मासषट्कं चिन्तयेद्यः साक्षात्कामोपमो भवेत् ।
कटाक्षक्षेपमात्रेण नार्यस्तस्य वशाः प्रिये ॥ ५७ ॥
राजानो ब्राह्मणा वैश्याः शूद्राश्च पशवो जगत् ।
दृष्ट्वा त्वाकर्षयेद्देवि त्रैलोक्यं सचराचरम्[१] ॥ ५८ ॥
सपत्नान्नाशयेद्दृष्ट्वा नात्र कार्या विचारणा ।
भूतप्रेतपिशाचांश्च ज्वरांश्चातुर्थिकादिकान् ॥ ५९ ॥
शूलगुल्मादिरोगांश्च दृष्ट्वा नाशयते क्षणात् ।
एतत्सिन्दूरसुभगं रात्रौ संपूजितं प्रिये ॥ ६० ॥
योजनानां शताद्वाऽपि सम्यगाकर्षयेत्स्त्रियम् ।
यदा दिक्षु विदिक्ष्वेवं[२] दिविष्ठानपि सुन्दरि ॥ ६१ ॥

---

१ ख. °म् । दृष्ट्वा विषं नाशयेत्स ना° । २ क. न. °वं त्रिदिविष्ठं तु सु° ।

वशमानयते शीघ्रं सपुत्रपशुबान्धवान् ।
भूर्जपत्रे समालिख्य रोचनागरुकुङ्कुमैः ॥ ६२ ॥
तन्मध्ये नगरं देशं मण्डलं खण्डमेव च ।
नाम्ना विदर्भितं स्वस्य पूजयित्वा यथाविधि ॥ ६३ ॥
भूमिमध्यगतं कृत्वा त्रैलोक्यं वशमानयेत् ।
अथ वा धारयेत्कण्ठे शिखायां बाहुमूलके ॥ ६४ ॥
यत्र कुत्र स्थितं भद्रे क्षोभयेन्नगरं महत् ।
अर्कक्षीरेण संयुक्तं धत्तूरकरसं तथा ॥ ६५ ॥
रोचनाकुङ्कुमे चैव लाक्षालक्तकसंयुतम् ।
कस्तूरीचन्द्रसंयुक्तमेकीकृत्य ततः परम् ॥ ६६ ॥
चक्रमेतत्समालिख्य यस्य नाम्ना महेश्वरि ।
तस्य व्याघ्रगजव्याधिरिपुसर्पभयादिकम् ॥ ६७ ॥
चोरग्रहजलारिष्टशाकिनीडाकिनीभयम् ।
भयं न विद्यते देवि परमन्त्राभिचारजम् ॥ ६८ ॥
नित्यं संधारयेद्देवि कालमृत्युं विनाशयेत् ॥ ६९ ॥
अथवा मध्यगां देवीं त्रिकोणोभयमध्यगाम् ।
अथ स्वनामसंयुक्तां रोचनाकुङ्कुमाङ्किताम् ॥ ७० ॥
निशापयेच्च सप्ताहाद्दासवर्तिकरो भवेत् ।
पीतद्रव्यैः समालिख्य पीतपुष्पैः समर्चयेत् ॥ ७१ ॥
पूर्वाशाभिमुखो भूत्वा स्तम्भयेत्सर्ववादिनः ।
सहस्रवदनो देवि मूढो भवति तत्क्षणात् ॥ ७२ ॥
नाम्ना यस्य स वाग्मी हि पाषाण इव जायते ।
चक्रं विलिख्य देवेशि महानीलीरसेन तु ॥ ७३ ॥
नाम संयोज्य विधिवद्दक्षिणाभिमुखो बुधः ।
वह्नौ दग्ध्वा महेशानि मारणं वैरिणां प्रिये ॥ ७४ ॥
महिषाश्वपुरीषाभ्यां सम्यगाधूप्य शैलजे ।
गोमूत्रेण च संलिख्य नामसंदर्भ्यं पूर्ववत् ॥ ७५ ॥
क्षिप्त्वाऽऽरनालमध्यस्थं विद्वेषणकरं भवेत् ।
कृत्वा रोचनया नाम काकपक्षस्य मध्यगम् ॥ ७६ ॥
लम्बमानं तदाकाशे शत्रूच्चाटनकारकम् ।
महानीलीरोचनाभ्यां दुग्धलाक्षारसेन हि ॥ ७७ ॥

१ ख. °लिङ्गवसं° । २ ख. समीकृत्याथ शै° ।

विलिख्य धारयेन्मन्त्री सर्ववर्णान्वशं नयेत् ।
अनेनैव विधानेन स्थापयेद्वारिमध्यगम् ॥ ७८ ॥
तेनोदकेन संभ्रातः पीतं तत्सर्ववश्यकृत् ।
सौभाग्यं जायते तेन पानीयेन न संशयः ॥ ७९ ॥
एतन्मध्यगतां पृथ्वीं नगरीं वा सुलोचने ।
सप्ताहात्क्षोभयेत्सम्यग्ज्वलमानां विचिन्तयेत् ॥ ८० ॥
अथ वक्ष्ये महेशानि महापातकनाशनम् ।
शिवां संपूजयेद्देवि सुगन्धैः कुसुमैः प्रिये ॥ ८१ ॥
महापातकयुक्तात्मा तत्क्षणात्पापहा भवेत् ।
शमीदूर्वाङ्कुराश्वत्थपलाशैरथ वाऽर्कजैः ॥ ८२ ॥
मासेन हन्ति कलुषं सप्तजन्मकृतं नरः ।
पूर्वाशाभिमुखो भूत्वा पीतद्रव्यैः समर्चयेत् ॥ ८३ ॥
पीतस्थाने समालिख्य स्तम्भयेत्सर्ववादिनः ।
उत्तराशामुखो भूत्वा सिन्दूररजसा लिखेत् ॥ ८४ ॥
पूजयेद्विधिवद्विद्वान्सर्वलोकं वशं नयेत् ।
पश्चिमाभिमुखो भूत्वा चन्दनेन समालिखेत् ॥ ८५ ॥
संपूज्य विधिवद्विद्वान्सर्वयोषिन्मनो हरेत् ।
वल्लभो जायते देवि दासीमिव वशं नयेत् ॥ ८६ ॥
यमाशाभिमुखो भूत्वा चक्रं कृष्णं यदाऽर्चयेत् ।
यस्य नामाङ्कितं तस्य मन्त्रहानिः प्रजायते ॥ ८७ ॥
अग्निराक्षसवायव्यशंभुकोणेषु पूजितम् ।
पूर्ववत्परमेशानि क्रमेण परिपूजितम् ॥ ८८ ॥
स्तम्भविद्वेषणव्याधिशत्रूच्चाटकरं भवेत् ।
रोचनालिखितं चक्रं क्षीरमध्ये क्षिपेद्बुधः ॥ ८९ ॥
सर्ववश्यकरं देवि भवत्येव न संशयः ।
गोमूत्रमध्यगं सम्यक्शत्रूच्चाटकरं भवेत् ॥ ९० ॥
तैलस्थं चक्रराजं तद्विद्वेषणकरं भवेत् ।
ज्वलज्ज्वलनमध्यस्थं शत्रुनाशकरं भवेत् ॥ ९१ ॥
यदेकान्ते चतुर्मार्गे सिन्दूररजसा लिखेत् ।
सर्वबाह्यत आरभ्य यावन्मध्यं महेश्वरि ॥ ९२ ॥

अकारादिक्षकारान्तां मातृकां तत्र विन्यसेत् ।
पूजयेद्रात्रिसमये कुलाचारक्रमेण तु ॥ ९३ ॥
साधकः खेचरो देवि जायते नात्र संशयः ।
गिरावेकतरौ तद्वदर्चयेत्कुलमार्गतः ॥ ९४ ॥
अजरामरतां लब्ध्वा सुखी भवति मान्त्रिकः ।
श्मशाने पूजयेच्चक्रं महाभूतदिने बुधः ॥ ९५ ॥
पूर्वक्रमेण विधिवत्साधकः स्थिरमानसः ।
खड्गसिद्धिं च वेतालसिद्धिं च गुटिकामपि ॥ ९६ ॥
पादुकां जनसिद्धिं च मनःसिद्धिं च धातुदाम् ।
महाविवरसिद्धिं च यक्षिणीचेटकोद्भवाम् ॥ ९७ ॥
सर्वं तल्लभते मन्त्री नात्र कार्या विचारणा ।
अथ वक्ष्ये महेशानि श्रीविद्यापूजनं महत् ॥ ९८ ॥
ब्रह्महत्यादिदोषाणां पुरश्चरणमुत्तमम्[१] ।
रक्तपद्मैर्महेशानि पूजयेच्चक्रमुत्तमम् ॥ ९९ ॥
समस्तरश्मिसहितं नित्याम्नायपुरस्कृतम् ।
कुलाचारक्रमादेवि कर्पूरक्षोदमण्डितम् ॥ १०० ॥
मासमात्रेण देवेशि महापातककोटयः ।
जन्मान्तरकृताः सर्वा नाशयेन्नात्र संशयः ॥ १०१ ॥
लक्ष्मीस्तस्य गृहे रम्या सुस्थिरा सुरवन्दिते ।
जपापुष्पैर्महेशानि पूर्ववत्पूजयेच्छिवाम् ॥ १०२ ॥
मासमात्रं क्रमेणैव पूर्ववत्परमेश्वरि ।
ब्रह्महत्यादिपापांश्च[२] पूर्वजन्मकृतान्प्रिये ॥ १०३ ॥
नाशयेन्नात्र संदेहो धनवाञ्जायते बुधः ।
केतकैस्तरुणैः पत्रैः पूर्ववत्पूजयेत्प्रिये ॥ १०४ ॥
उपपातकसंघांश्च मासमात्रेण नाशयेत् ।
सौभाग्यमतुलं तस्य जायते नात्र संशयः ॥ १०५ ॥
शतपत्रैर्मनोरम्यैः पूजयेन्मासमात्रकम् ।
पूर्ववत्परमेशानि पूर्वपापं विनाशयेत् ॥ १०६ ॥
चम्पकैः सुमनोरम्यैः पूर्ववत्पूजयेच्छिवाम् ।

१ क. °म् । ब्रह्मप° । २ ख. °श्च सप्तज° ।

मासमात्रेण हन्त्येव पातकाञ्शतजन्मजान् ॥ १०७ ॥
सौभाग्यवान्भवेन्मन्त्री त्रिपुरायाः प्रसादतः ।
श्वेतपद्मैर्महेशानि महद्भिः पूजयेत्पराम् ॥ १०८ ॥
पूर्ववन्नाशयेत्पापं विंशज्जन्मभवं प्रिये ।
मासमात्रेण सकलं मोक्षस्तस्य करे स्थितः ॥ १०९ ॥
बन्धूककुसुमैर्देवि मासमात्रं प्रपूजयेत् ।
त्रैलोक्यं वशगं तस्य पूर्वपापं दहेद्बुधः ॥ ११० ॥
बिल्वपत्रैश्च जलजैः सहैव परिपूजयेत् ।
पूर्ववत्परमेशानि मासमात्रं प्रसन्नधीः ॥ ११, ॥
समृद्धिमान्भवेद्देवि सर्वपापहरः सदा ।
मल्लिकामालतीजातीकुन्दैश्च शतपत्रकैः ॥ ११२ ॥
श्वेतोत्पलैर्मिश्रितैस्तु पूजयेन्मासमात्रकम् ।
कुलाचारक्रमेणैव पातकं शतजन्मजम् ॥ ११३ ॥
ब्रह्महत्यादिजनितं नाशयेन्नात्र संशयः ।
मुक्तिस्तस्य करे देवि वाचा जीवसमो भवेत् ॥ ११४ ॥
अगस्त्यबाणबन्धूकजपारक्तोत्पलैः प्रिये ।
पूर्वक्रमेण संपूज्य मासमात्रं प्रसन्नधीः ॥ ११५ ॥
पातकं नाशयेन्मन्त्री साक्षात्कामसमो भवेत् ।
चम्पकैः पाटलैर्देवि बकुलैर्नागकेसरैः ॥ ११६ ॥
कह्लारैः सिन्दुरै रम्यैः पूर्ववत्पूजयेत्क्रमात् ।
सौभाग्यमतुलं तस्य मासमात्रेण जायते ॥ ११७ ॥
पापं विनाशयेद्देवि यदि जन्मसहस्रजम् ॥ ११८ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे श्रीविद्याप्रयोगविधिर्नाम सप्तदशः पटलः ॥१७॥

अथाष्टादशः पटलः ।

ईश्वर उवाच—

रत्नपूजाविधानं तु कथयामि तवानघे ।
*पुष्पाणि रचयेद्देवि माणिक्यरचितानि हि ॥ १ ॥

---

* इदमर्धं ख. पुस्तकस्थम् ।

---

१ ख. °पं हरेद्बु° ।

तैस्तु पूजा प्रकर्तव्या चक्रराजस्य पूर्ववत् ।
नानापुष्पैः सुगन्धैश्च कर्पूरक्षोदचन्दनैः ॥ २ ॥
एकविंशतिरात्रेण विंशतिं धरणीभुजाम् ।
दासीभूतां करोत्येव महारोगांश्च नाशयेत् ॥ ३ ॥
सूर्यवत्कान्तिमान्मन्त्री जायते नात्र संशयः ।
मुक्तारत्नैश्च रचयेत्स्वर्णपुष्पाणि सुन्दरि ॥ ४ ॥
तैस्तु पूजा प्रकर्तव्या नानापुष्पैश्च पूर्ववत् ।
एकविंशतिरात्रेण राजपत्न्यो वशाः प्रिये ॥ ५ ॥
कलाकान्तियुतो देवि जायते सुभगः क्षितौ ।
प्रवालघटितैः स्वर्णपुष्पैस्तु बहुभिर्यजेत् ॥ ६ ॥
पूर्ववत्परमेशानि कुलाचारक्रमेण तु ।
पुष्पैश्च विविधैर्देवि त्रिःसप्ताहात्सुरेश्वरि ॥ ७ ॥
क्रूरास्तस्य वशाः सर्वे वैरिवर्गान्विनाशयेत् ।
तथा मरकतक्षिप्तस्वर्णपुष्पैस्तु पूजयेत् ॥ ८ ॥
एकविंशतिरात्रेण नानापुष्पैः क्रमं यजेत् ।
विबुधास्तस्य वरदा वैरी नश्यति नान्यथा ॥ ९ ॥
पुष्परागमहारत्नघटितैः स्वर्णनिर्मितैः ।
कुसुमैः पूजयेच्चक्रं त्रिःसप्ताहात्सुरेश्वरि ॥ १० ॥
सुरास्तस्य वशा देवि बृहस्पतिसमो भवेत् ।
सुवर्णरचितैः पुष्पैर्वज्रकेयूरराजितैः ॥ ११ ॥
एकविंशतिरात्रेण मोहयेज्जगतीमिमाम् ।
देवदैत्या वशास्तस्य जायन्ते नात्र संशयः ॥ १२ ॥
इन्द्रनीलमयैः स्वर्णपुष्पैश्चक्रं समर्चयेत् ।
एकविंशतिरात्रेण तथा नीलैश्च नीरजैः ॥ १३ ॥
वैरिणो नाशमायान्ति शेषा वश्या भवन्ति हि ।
गोमेदघटितैः पुष्पैः सुवर्णस्य यजेद्बुधः ॥ १४ ॥
किंशुकैश्च कुसुम्भैश्च पूर्ववत्परमेश्वरि ।
सप्ताहाद्वैरिणो वश्या घातस्तेषु प्रजायते ॥ १५ ॥
त्रिःसप्ताहान्महापापसंचयं नाशयेत्प्रिये ।
क्रव्यादजीवा वश्या हि भवन्त्येव न संशयः ॥ १६ ॥

---

१ ख. °दचाचितैः ए° । २ ख. °केसररा° ।

वैदूर्यघटितैः स्वर्णपुष्पैरभ्यर्चयेत्क्रमम् ।
चम्पकादिभिरभ्यर्च्य त्रैलोक्यं स्तम्भयेत्क्षणात् ॥ १७ ॥
एकविंशतिभिर्वारैः सर्वपापहरो भवेत् ।
पुष्पैः पर्युषितैर्देवि नार्चयेत्स्वर्णजैरपि ॥ १८ ॥
निर्माल्यभूतैः कुसुमैरुच्छिष्टैः परमेश्वरि ।
नवरत्नमयैः स्वर्णपुष्पैर्यदि शिवां यजेत् ॥ १९ ॥
तदा देवा[1] मनुष्याश्च पन्नगा राक्षसादयः ।
सर्वे वश्या भवन्त्येव त्रिःसप्ताहान्न संशयः । २० ॥
जन्मकोटिभवं पापं नाशयेन्नात्र संशयः ।
स्वर्णरत्नमयैः पुष्पैर्नवैरेव प्रपूजयेत् ॥ २१ ॥
तदाऽश्वमेधदशकं कृतं भवति शैलजे ।
स्वर्णरत्नादिपूर्णत्वं यदा नास्ति तदा शृणु ॥ २२ ॥
तैरेव पुष्पैः पूजा तु कर्तव्या साधकोत्तमैः ।
यद्यत्पुष्पं यत्र यत्र दत्तं[3] तत्तत्सुरेश्वरि ॥ २३ ॥
तत्र तत्र प्रदातव्यं न दातव्यं यथेच्छया ।
अलंकारस्वरूपेण पूजयेच्चक्रनायकम् ॥ २४ ॥
केवलं स्वर्णपुष्पैस्तु त्रैलोक्यं स्तम्भयेच्छिवे ।
मासमात्रेण पापानि सप्तजन्मभवान्यपि ॥ २५ ॥
नाशयेन्मोहयेत्सर्वां समुद्रवलयां धराम् ॥ २६ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे श्रीविद्यास्वर्णरत्नपूजाविधिविवरणं नामाष्टादशः पटलः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच—

त्रिपुरा परमा शक्तिस्त्रैलोक्यवशकारिणी ।
एतस्याः परमानन्दसाधनं कथय प्रभो ॥ १ ॥
बीजत्रयस्य देवेश यद्यहं तव वल्लभा ।

ईश्वर उवाच—

एषा विद्या वरारोहे पारम्पर्यक्रमागता ॥ २ ॥

---

१ ख. °षाश्च मुनयः प° । २ क. °नरो यदि प्र° । ३ क. °त्तं दत्तं सुरे° । ४ ख. °च्छिवम् । मा° ।

भवबन्धं घातयन्ती संस्मृता पापहारिणी ।
जपान्मृत्युंजयेशानि ध्याता सर्वार्थसाधिका ॥ ३ ॥
दुःखदौर्भाग्यदारिद्र्यभयघ्नी पूजिता भवेत् ।
विघ्नौघशमनी चैव हवनान्नात्र संशयः ॥ ४ ॥
पृथग्बीजत्रयस्याहं साधनं कथयामि ते ।
शुभ्राम्बरपरीधानो गन्धकर्पूरमण्डनः ॥ ५ ॥
मुक्ताफलस्फुरद्रूपभूषणः शुभ्रमाल्यधृत् ।
शुभमन्दिरसंविष्टो ब्रह्मचर्यसमन्वितः ॥ ६ ॥
पूजयेच्छुभ्रकुसुमैर्नैवेद्यमपि सूज्ज्वलम् ।
पायसं घृतसंपन्नं तथाऽमृतफलौदनम् ॥ ७ ॥
घृतमोदकसंपन्नं नानाशुभ्रान्नपूरितम् ।
नैवेद्यं दर्शयेद्देव्यै वागीश्वर्यै सुरेश्वरि[4] ॥ ८ ॥
उपचारैः सुशुभ्रैश्च साधयेन्मोक्षवाङ्मयम् ।
वाग्भवाख्यां जपेद्विद्यां वागीशीं संस्मरन्बुधः ॥ ९ ॥
कर्पूरधवलां शुभ्रपुष्पाभरणभूषिताम् ।
अत्यन्तशुभ्रवसनां वज्रमौक्तिकभूषणाम् ॥ १० ॥
मुक्ताफलामलमणिजपमालालसत्कराम् ।
पुस्तकं वरदानं च दधतीमभयप्रदाम् ॥ ११ ॥
एवं ध्यायेन्महेशानि सर्वविद्याधिपो भवेत् ।
मूलादिब्रह्मरन्ध्रान्तं स्रवत्पीयूषवर्षिणीम् ॥ १२ ॥
तस्माज्ज्योतिर्मयीं ध्यायेज्जिह्वां दीपस्वरूपिणीम् ।
पापाणेन समो वाऽपि मूर्खो जीवसमो भवेत् ॥ १३ ॥
अथ कामकलाशक्तिसाधकः परमेश्वरि ।
रक्तालंकारसुभगो रक्तगन्धानुलेपनः ॥ १४ ॥
रक्तवस्त्रावृतः सम्यङ्मध्ये कामकलात्मना ।
रक्तपुष्पैश्च विविधैः कुङ्कुमादिभिरर्चयेत् ॥ १५ ॥
मूलादिब्रह्मपर्यन्तं स्फुरद्दीपस्वरूपिणीम् ।
बन्धूककुसुमाकारकान्तिभूषणभूषिताम् ॥ १६ ॥

---

१ ख. °मयेनगान्त्रह° । २ ख. °रद्भूषाभू° । ३ क. °तगोलक° । ४ °रि । मनःसंकल्पयुक्तो वा सा° । ५ क. °र्मयं ध्या° । ६ क. °जिह्वाग्रे दीर्घर°।

इक्षुकोदण्डपुष्पेषुवरदाभयसत्कराम् ।
तदीयकायसिन्दूरभरितं भुवनत्रयम् ॥ १७ ॥
चिन्तयेत्परमेशानि त्रैलोक्यं मोहयेत्क्षणात् ।
राजानो वशमायान्ति पन्नगा राक्षसाः सुराः ॥ १८ ॥
कन्दर्प इव देवेशि योषितां मानहारकः ।
मनश्चिन्तितयोषित्तु दासीव वशगा भवेत् ॥ १९ ॥
चलच्चलेन्दुसंकाशां तरुणारुणविग्रहाम् ।
चिन्तयेद्योषितां योनौ क्षोभयेत्सुरसुन्दरीः ॥ २० ॥
किं पुनर्मानुषीर्देवि त्रैलोक्यमपि मोहयेत् ।
एषैव चिन्तिता देवी सिन्दूराभा हृदि क्षणात् । २१ ॥
आकर्षयेत्तदा शीघ्रं रम्भां वाऽपि तिलोत्तमाम् ।
रक्तवर्णां स्त्रियं ध्यात्वा तदीयसहसत्तमः (?) ॥ २२ ॥
तस्या मूर्ध्नि स्मरेद्बीजान्स्रवत्पीयूषवर्षिणीम् ।
ध्यायन्संमोहयेद्देवि मदनोन्मत्तमानसाम् ॥ २३ ॥
क्षणमात्रेण देवेशि त्रैलोक्यं वशमानयेत् ।
एतत्कामकलाध्यानात्पञ्च कामा वरानने ॥ २४ ॥
मोहयन्ति जगत्सर्वं प्रयोगं शृणु पार्वति ।
पूर्वोक्तकामा देवेशि ज्ञातव्याः पञ्चसंज्ञकाः ॥ २५ ॥
विदर्भ्याद्येन कामेन मन्मथान्तर्गतं कुरु ।
कन्दर्पसंपुटं कृत्वा कोणगर्भगतं ततः ॥ २६ ॥
मकरध्वजसंज्ञं तु सर्वमेतद्वरानने ।
मीनकेतुगतं कुर्यान्मोहयेज्जगतीमिमाम् ॥ २७ ॥
त्रैलोक्यमोहनं नाम योगोऽयं परिकीर्तितः ।
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि शक्तिबीजस्य साधनम् ॥ २८ ॥
सृष्टिसंहारपर्यन्तं शरीरे चिन्तयेत्पराम् ।
स्रावत्पीयूषधाराभिर्वर्षन्तीं विषहारिणीम् ॥ २९ ॥
हेमप्रभाभासमानां विद्युन्निकरसुप्रभाम् ।
स्फुरच्चन्द्रकलापूर्णकलशं वरदाभयौ ॥ ३० ॥
ज्ञानमुद्रां च दधतीं साक्षादमृतरूपिणीम् ।
ध्यायन्विषं हरेन्मन्त्री नानाकारव्यवस्थितम् ॥ ३१ ॥

१ ख. °यसहसा ततः । २ ख. °पधारि° ।

एतस्याः स्मरणाद्देवि नीलकण्ठत्वमागतः ।
अहं मृत्युंजयो भूत्वा विचरामि जले स्थले ॥ ३२ ॥
वैनतेयसमो मन्त्री विषभारसहस्रनुत् ।
भूतप्रेतपिशाचांश्च नाशयेद्रोगसंचयम् ॥ ३३ ॥
चातुर्थिकज्वरान्सर्वानपस्मारांश्च नाशयेत् ।
अथ त्रिकूटा संपूर्णा महात्रिपुरसुन्दरी ॥ ३४ ॥
चिन्तिता साधकस्याऽऽशु त्रैलोक्यवशकारिणी ।
क्रमेण नाभिहृद्वक्त्रमण्डलस्थाऽरुणप्रभा ॥ ३५ ॥
पद्मरागमणिस्वच्छा चिन्तनात्सुरवन्दिते ।
तस्याष्टगुणमैश्वर्यं सौभाग्यं च प्रजायते ॥ ३६ ॥
तन्नाम संस्मरन्मन्त्री योगिनीनां भवेत्प्रियः ।
मातृचक्रं तस्य काये तेन सार्धं सुखी भवेत् ॥ ३७ ॥
पुत्रवान्देवदेवेशि मन्त्री ध्यानान्न संशयः ।
यदा चक्रस्थिता पूर्णा खेचरी सिद्धिदायिनी ॥ ३८ ॥
चतुःषष्टिर्यतः कोट्यो योगिनीनां महौजसाम् ।
चक्रमेतत्समाराध्य संस्थिता वीरवन्दिते ॥ ३९ ॥
आद्यौ संबन्धिनि पदे मध्ये बीजाष्टकं बहिः ।
कलां ध्यात्वाऽङ्गनासङ्गे कामराज इवापरः ॥ ४० ॥
पाशाङ्कुशधनुर्बाणैर्मादनैर्मोहयेत्प्रिये ।
त्रैलोक्यसुन्दरीं देवीं किं पुनर्मर्त्ययोषितः ॥ ४१ ॥
तथैव शक्तिसंबन्धशस्त्रैस्तन्मयविग्रहः ।
सिद्धगन्धर्वदेवांश्च वशी कुर्यान्न संशयः ॥ ४२ ॥
एतामाराध्य देवेशि कामः सौभाग्यसुन्दरः ।
हरिश्च परमेशानि त्रिपुरासाधनात्प्रिये ॥ ४३ ॥
त्रैलोक्यमोहनो भूत्वा स्थितिकर्ताऽभवत्सदा ।
एतत्समाराधनेन ब्रह्मा सृष्टिकरोऽभवत् ॥ ४४ ॥
चन्द्रसूर्यौ वरारोहे सृष्टिसंहारकारकौ ॥ ४५ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे त्रिपुराबीजत्रयसाधनविधिर्नामैकोनविंशः पटलः ॥ १९ ॥

———

१ ख. °क्तिमाङ्कशाक्तैर्मन्त्रैस्त° । २ ख. °पुरां राधयेत्प्रि° ।

अथ विंशः पटलः ।

श्रीदेव्युवाच–

जपहोमविधिं ब्रूहि येन विघ्नं विनाशयेत् ।
साधकानां हिताय त्वं वद शंकर सुव्रत ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच–

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि जपहोमविधिं प्रिये ।
चक्रं समर्चयेद्देवि सकलं नियतव्रतः ॥ २ ॥
बाह्यं मध्यगतं वाऽपि मध्यं वा चक्रमर्चयेत् ।
उपचारैः समाराध्य सहस्रं प्रजपेच्छुचिः ॥ ३ ॥
तदग्रे संस्थितो मन्त्री तदनन्तफलं भवेत् ।
ध्यात्वाऽथ वा चक्रराजमत्र पूजासमन्वितम् ॥ ४ ॥
जपारम्भं सुधीः कुर्यान्महापातकहा भवेत् ।
निगदेनोपांशुना वा मानसेनाथ वा जपेत् ॥ ५ ॥
निगदः परमेशानि स्पष्टवाचा निगद्यते ।
अव्यक्तस्तु स्फुरद्वक्त्र उपांशुः परिकीर्तितः ॥ ६ ॥
मानसस्तु वरारोहे चिन्तनाक्षररूपवान् ।
निगदेन तु यज्जप्तं लक्षमात्रं वरानने ॥ ७ ॥
उपांशुस्मरणेनैव तुल्यं भवति शैलजे ।
उपांशु लक्षमात्रं तु यज्जप्तं कमलेक्षणे ॥ ८ ॥
मानसोच्चारणात्तुल्यमेकेन परमेश्वरि ।
मुद्रासंनद्धदेहः सन्पूर्वोक्तध्यानयोगतः ॥ ९ ॥
लक्षमात्रं जपेद्यस्तु महापापैः प्रमुच्यते ।
लक्षद्वयेन पापानि सप्तजन्मभवान्यपि ॥ १० ॥
महापातकमुख्यानि नाशयेन्नात्र संशयः ।
ततो लक्षत्रयं जप्त्वा यस्तु मन्त्रं कुलेश्वरि ॥ ११ ॥
महापातककोटीस्तु नाशयेन्नात्र संशयः ।
चतुर्लक्षं जपेद्देवि स हि वागीश्वरो भवेत् ॥ १२ ॥

---

१ ख. ततो मन्त्रफ° । २ ख. °राजं मनः पू° । ३ ख. °नि समज° । ४ क. ग. °मन्त्रमन्त्रकु° । ५ क. °श्वरः । म° ।

कुबेर इव देवेशि पञ्चलक्षान्न संशयः ।
षड्लक्षजपमात्रेण महाविद्याधरो भवेत् ॥ १३ ॥
सप्तलक्षजपान्मन्त्री खेचरीमेलको भवेत् ।
अष्टलक्षजपान्मन्त्री देवपूज्यो भवेन्नरः ॥ १४ ॥
अणिमाद्यष्टसिद्धीनां नायको भवति प्रिये ।
वशगास्तस्य राजानो योषितस्तु विशेषतः ॥ १५ ॥
नवलक्षप्रमाणं तु जपेत्त्रिपुरसुन्दरीम् ।
रुद्रमूर्तिः स्वयं कर्ता हर्ता साक्षान्न संशयः ॥ १६ ॥
सर्ववन्द्यः सदा सर्वस्वेस्थः सौभाग्यभाग्भवेत् ।
यत्र वा कुत्रचिद्भागे लिङ्गं यत्पश्चिमामुखम् ॥ १७ ॥
स्वयंभूवाणलिङ्गं वा वृषशून्यं जलस्थितम् ।
पश्चिमायतनं चापि इतरद्वाऽपि सुव्रते ॥ १८ ॥
शक्तिक्षेत्रेषु गङ्गायां नद्यां पर्वतमस्तके ।
पवित्रे सुस्थले देवि जपेद्विद्यां प्रसन्नधीः ॥ १९ ॥
तत्र स्थित्वा जपेल्लक्षं साक्षाद्देवीस्वरूपकः ।
ततो भवति विद्येयं त्रैलोक्यवशकारिणी ॥ २० ॥
एवं जपेद्यथाशक्ति होमकर्म समारभेत् ।
किंशुकैर्हवनं कुर्याद्दशांशेन वरानने ॥ २१ ॥
कुसुम्भकुसुमैर्देवि मधुत्रयविमिश्रितैः ।
विधिनोक्तप्रकारेण विघ्नौघं नाशयेत्क्षणात् ॥ २२ ॥
सर्वकामप्रदा राज्यमुक्तिभुक्तिफलप्रदा ।
कुण्डं विरच्य विधिवत्सर्वलक्षणलक्षितम् ॥ २३ ॥
योनिकुण्डं वाक्प्रदं स्यादाकृष्टिकरणं भगन् ।
लक्ष्मीप्रदं वर्तुलं स्याच्चन्द्रार्धे हि त्रयं भवेत् ॥ २४ ॥
नवत्रिकोणकुण्डं तु खेचरीसिद्धिदायकम् ।
चतुरस्रं शान्तिलक्ष्मीपुष्टिवृद्ध्यम्बुकारणम् ॥ २५ ॥
षडस्रं सर्वसंपत्तिधनसौभाग्यवर्धनम् ।
पद्माङ्कं सर्वसंपत्तिकारणं सुरवन्दिते ॥ २६ ॥

१ क. ग. °स्वच्छः सौ°। २ ख. °वृद्ध्यादिका°। ३ क. ग. °म्। भवेत्सर्वसमृद्धये हि व°

अष्टपत्रं वरारोहे समीहितफलप्रदम् ।
एतानि सर्वकार्याणि चतुरस्रे भवन्ति हि ॥ २७ ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि चतुरस्रस्य लक्षणम् ।
चतुरस्रं समं हस्तमात्रं विरचयेत्सुधीः ॥ २८ ॥
मेखलासहितं देवि शृणु लक्षणमुत्तमम् ।
पञ्चदशाङ्गुलं खातं रमणीयं यथा भवेत् ॥ २९ ॥
कण्ठदेशेऽङ्गुलं त्यक्त्वा नवाङ्गुलसमुन्नता ।
षडङ्गुलप्रविस्तारा मेखला प्रथमा भवेत् ॥ ३० ॥
द्वितीया मेखला देवि चतुरङ्गुलविस्तरा ।
सप्ताङ्गुलोच्चा कर्तव्या तृतीया मेखला ततः ॥ ३१ ॥
पञ्चाङ्गुलोच्चा देवेशि विस्तारे द्व्यङ्गुला भवेत् ।
* (वेदाग्निपक्षविस्तारा कर्तव्या मेखला प्रिये ॥ ३२ ॥
कर्तव्यमथ वा खातं द्वादशाङ्गुलसंमितम् ।
द्वादशाष्टतदर्धैस्तु मेखला देवि कारयेत्) ॥ ३३ ॥
चतुरङ्गुलमायामो तथा चैवोच्चता भवेत् ।
कुण्डस्य पश्चिमे भागे योनिं कुर्यात्सुलक्षणाम् ॥ ३४ ॥
द्वादशाङ्गुलदीर्घा तु तथाऽष्टाङ्गुलविस्तराम् ।
अश्वत्थपर्णरूपां तु त्रिकोणां वा विचक्षणः ॥ ३५ ॥
अथ चैकतमे पक्षे शृणु वक्ष्ये हि लक्षणम् ।
अष्टादशाङ्गुलं खातं कुण्डं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ३६ ॥
चतुरङ्गुलविस्तारा षडङ्गुलसमुन्नता ।
मेखला पूर्ववत्कार्या योनिश्चापि तथा भवेत् ॥ ३७ ॥
चतुर्विंशाङ्गुलं कुण्डं त्रिकोणं परितः पृथक् ।
खातं तु पूर्ववत्कुर्यात्कण्ठे हित्वाऽङ्गुलं तथा ॥ ३८ ॥
पूर्ववन्मेखलाः कार्या एकाऽपि च तथा भवेत् ।
योनिस्तद्वन्महेशानि त्रिकोणं परिकीर्तितम् ॥ ३९ ॥
चतुरस्रेण कुण्डेन समं कुण्डं यथा भवेत् ।
तथा परिमितं कुर्यात्त्रिकोणादिकमद्रिजे ॥ ४० ॥

---

* धनुश्चिह्नान्तर्गतो ग्रन्थः ख. पुस्तकस्थः ।

---

१ ख. °ष्टकोणं व° २ अथैकरेखऊा पक्षे । ३ क. ग. °तू । द्वात्रिंशदङ्गु° । ४ क. °ने सप्तकुण्डं ।

योनिकुण्डं योनिरूपं भगाङ्कं भगरूपकम् ।
कुर्यात्त्रिकोणवद्देवि चतुरस्रस्य संख्यया ॥ ४१ ॥
चतुर्हस्तामितं सूत्रं वर्तुलाकृति योजयेत् ।
वर्तुलं रचयेत्तेन खननं पूर्ववद्भवेत् ॥ ४२ ॥
मेखला पूर्ववद्योनिस्तथैव परिकीर्तिता ।
अर्धचन्द्रं तु कुण्डं हि परिवेषक्रमेण च ॥ ४३ ॥
चतुर्हस्तामितं कुर्यादर्धचन्द्रं यथा भवेत् ।
मेखला योनिसहिता पूर्ववत्परमेश्वरि ॥ ४४ ॥
नवत्रिकोणकुण्डं तु कथयामि वरानने ।
मध्यचक्रेण सदृशं कुण्डं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ४५ ॥
मध्यत्रिकोणं देवेशि त्रिकोणमिव पूर्ववत् ।
मेखलारहितं तेन नवकोणं यथा भवेत् ॥ ४६ ॥
संधिभेदक्रमेणैव ततः कोणाष्टकं भवेत् ।
खनेत्तत्तत्प्रकारेण गणितेन यथाक्रमम् ॥ ४७ ॥
मेखलाः पूर्ववत्कार्यास्त्यक्त्वा कण्ठेऽङ्गुलं क्रमात् ।
योनिस्तथैव रचयेत्सर्वसौभाग्यवर्धनी ॥ ४८ ॥
अष्टपत्रं महेशानि कमलाकृति संभवेत् ।
चतुरस्रस्य मानेन यथा चाष्टदलं भवेत् ॥ ४९ ॥
एकत्र खननं चास्य कुर्यान्नेत्रसुखप्रदम् ।
मेखला पूर्ववत्कार्या पद्माकृतिसुखावहा ॥ ५० ॥
योनिस्तथैव देवेशि कुर्यात्सर्वसमृद्धये ।
एवं विरच्य कुण्डं हि होमं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ५१ ॥
दीपस्थानं समाश्रित्य कुण्डस्य रचना भवेत् ।
वर्तुलं रचयेद्देवि कूर्माकृति सुलोचने ॥ ५२ ॥
तन्मध्ये नव कोष्ठानि कृत्वा वर्णान्समालिखेत् ।
मध्यकोष्ठे क्षेत्रनाम ततोऽन्यत्र समालिखेत् ॥ ५३ ॥
स्वरयुग्मं क्रमेणैव दिक्षु चाष्टसु योजयेत् ।
अवर्गः कथितो देवि कवर्गादिकसप्तकम् ॥ ५४ ॥
पूर्वादिक्रमतो देवि कुबेरान्तं ततो लिखेत् ।
लक्षवर्णौ शंभुकोणे विलिखेत्कूर्मसंज्ञके ॥ ५५ ॥

१ ख. सज्ञः । पू° । २ क. °खला पूर्ववत्कार्या त्यक्त्वा । ३ क. ग. °यौतेनषु° ।

यस्मिन्कोष्ठे क्षेत्रनाम तन्मुखं विद्धि पार्वति ।
मुखस्य पार्श्वयोः पाणियुग्मं जानीहि पार्वति ॥ ५६ ॥
ततः पार्श्वद्वयं कुक्षिस्थानं हि सुरवन्दिते ।
ततः पादद्वयं विद्धि चान्ते पुच्छं प्रकीर्तितम् ॥ ५७ ॥
मुखे कार्याणि सिध्यन्ति मनोरथशतानि हि ।
करस्थाने महाक्लेशः सर्वकार्यविनाशकृत् ॥ ५८ ॥
उदरे दुःखमधिकं पादयोर्हानिरुच्यते ।
पुच्छे तु धनहानिश्च जायते नान्यथा भवेत् ॥ ५९ ॥
दीपस्थानं मया प्रोक्तं त्रिपु लोकेषु दुर्लभम् ।
दीपस्थानं पुरे पश्येद्ग्रामे वा विषयेऽपि वा ॥ ६० ॥
यत्र कुत्रापि वा पश्येत्कार्यसिद्धिर्भवेत्प्रिये ।
क्षेत्राधिपस्य नाम्ना हि दीपस्थानं विचारयेत् ॥ ६१ ॥
दीपस्थाने जपं कुर्याद्धोमं च फलदं सदा ।
कुण्डं सुलक्षणं कुर्यादीशाने मण्डपस्य च ॥ ६२ ॥
अङ्गुष्ठपर्वमात्रोच्चं बालुकामण्डलं कुरु ।
गोमयेन च संलिप्तभूम्यां सुस्थलरूपकम् ॥ ६३ ॥
तत्र चोल्लेखनं कुर्यात्त्रिरेखाः पश्चिमाः क्रमात् ।
पूर्वाग्रे विलिखेत्पश्चात्तिस्रो रेखाः प्रदक्षिणाः ॥ ६४ ॥
उत्तरान्तास्ततो देवि लेखनीं तत्र संक्षिपेत् ।
प्रोक्षणं च ततः कृत्वा सिन्दूरेण ततः परम् ॥ ६५ ॥
कुङ्कुमेनाथ वा देवि कर्पूररजसाऽथ वा ।
चूर्णेन वा हरिद्राया धान्यपिष्टेन वा प्रिये ॥ ६६ ॥
त्रिकोणं चैव षट्कोणं वसुपत्रं समालिखेत् ।
चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं मण्डलमालिखेत् ॥ ६७ ॥
मध्ये पुष्पं विनिक्षिप्य त्रिपुरेश्या वरानने ।
ततः स्रुवादिपात्राणां पवित्रीकरणं यजेत् ॥ ६८ ॥
इध्मदूर्वाश्च दर्भाश्च द्विधा कृत्वा वरानने ।
आज्यस्थालीं चरुस्थालीं स्थापयेद्युग्मभेदतः ॥ ६९ ॥
स्रुवं स्रुचं ततः पश्चात्प्रणीतां प्रोक्षणीं क्रमात् ।
द्वंद्वशः परमेशानि स्थापयाधोमुखानि च ॥ ७० ॥

१ क. ग. °नं कृत्वा त्रिरे°। २ ख. °ण लिखोप्रिये । क°। ३ ख. स्रगादि°। ४ ख. स्रवादि°।

अर्घ्यपात्रस्थमुदकं गृहीत्वा प्रोक्षणीं यजेत् ।
त्रिधा चोत्पवनं कृत्वा प्रोक्षयेत्तेन वारिणा ॥ ७१ ॥
तानि सर्वाणि पात्राणि पवित्रीकरणं भवेत् ।
उन्मुखानि ततः कृत्वा बालया चाभिमन्त्रयेत् ॥ ७२ ॥
परिस्तीर्य च दूर्वाभिः कुण्डस्य परितः प्रिये ।
पूर्वाग्रमुत्तराग्रं च परिस्तरणमुच्यते ॥ ७३ ॥
स्रुवं गृहीत्वा वामेन करेण[1] सुमुखं ततः ।
दर्भाङ्कुरेण तद्वक्त्रं पश्चिमात्पूर्वदेशतः ॥ ७४ ॥
त्रिवारं परिमृज्याथाधस्तत्करणमानयेत्[2] ।
उपरिष्टात्ततो देवि यावद्वक्त्रं तु मन्त्रयेत् ॥ ७५ ॥
बालयाऽथ वरारोहे पवित्राणि भवन्ति हि ।
मूलविद्यां समुच्चार्य कुण्डाय नम आलिखेत् ॥ ७६ ॥
अनेन मनुना देवि कुण्डं संपूजयेत्सुधीः ।
कामेश्वरीं कुण्डमध्ये सकामां[3] ऋतुसंयुताम् ॥ ७७ ॥
समावाह्य च संपूज्य तद्गर्भे वह्निना यजेत् ।
मूलविद्यानेत्रमन्त्राणं[4]द्वयेन विलोकयेत् ॥ ७८ ॥
अस्त्रमन्त्रेण संरक्ष्य संपुटस्थं ततः परम् ।
भ्रामयेत्कुण्डपरितस्त्रिधा दक्षिणतः क्रमात् ॥ ७९ ॥
संपुटादग्निखण्डं तु हुंफडन्तेन संत्यजेत् ।
क्रव्यादंशं कोणभागे राक्षसे वीरवन्दिते ॥ ८० ॥
कवचेन च संपूज्य जानुभ्यामवनिं गतः ।
कुण्डमध्ये प्रतिष्ठाप्य कामबीजं च वह्नि च ॥ ८१ ॥
मूर्तये नम आलिख्य मनुना पूजयेच्छिवाम् ।
नाभिमण्डलदेशस्थवहन्नाडीपुटक्रमात् ॥ ८२ ॥
ज्ञानाग्निं बाह्यवह्निं च एकीकृत्य प्रपूजयेत् ।
मूलविद्यां समुच्चार्य आंसोहमिति चोच्चरेत्[5] ॥ ८३ ॥
वह्निचैतन्यमुच्चार्य[6] ङेन्तं हृन्मन्त्रसंयुतम् ।
अनेन मनुना गर्भे कामेश्वर्या विचिन्तयेत् ॥ ८४ ॥

---

१ ख. °ण च स्रुचं त° । २ ख. °ज्याथ अधस्तात्स्रुचमा° । ३ क. °मातुरसं° । ४ क. ग. °न्त्राक्षिद्व° । ५ क. °यं हसो° । ६ क °यङ्गमेन्तं जेन्तं ॥

वह्नेर्देहे षडङ्गानि योजयेत्सुरवन्दिते ।
सहस्रार्चिः स्वस्तिपूर्ण उत्तिष्ठ पुरुषस्तथा ॥ ८५ ॥
धूमव्यापी सप्तजिह्वो धनुर्धर उदाहृतः ।
चतुर्थ्यन्तान्षडङ्गेषु योजयेत्कमलेक्षणे ॥ ८६ ॥
तारं वैश्वानरप्रान्ते जातवेद इहाऽऽवह ।
लोहिताक्ष ततः सर्वकर्माणीति च साधय ॥ ८७ ॥
वह्निजायान्वितो मन्त्रो वह्निं सम्यक्समर्चयेत् ।
ध्यायेद्वह्निं हेमवर्णं शक्तिस्वस्तिकधारिणम् ॥ ८८ ॥
वरदाभयशोभाढ्यं सुवर्णवरभूषणम् ।
एवमग्निं समभ्यर्च्य तन्मुखे कमलेक्षणे ॥ ८९ ॥
षट्कोणं चिन्तयेत्तत्र सप्त जिह्वाः समर्चयेत् ।
वह्निवायुं वामकर्णं भूषितं नादबिन्दुना ॥ ९० ॥
अनेन योजयेद्देवि क्रमेण रसनाः प्रिये ।
यकारादिसकारान्ता जिह्वाः सप्त भवन्ति हि ॥ ९१ ॥
पद्मरागतप्तहेमवर्णा हि सुरवन्दिते ।
हिरण्याख्याः शंभुकोणे पूजयेत्सुरवन्दिते ॥ ९२ ॥
वैदूर्याभा सुवर्णा तु कनकाख्या ततः परम् ।
पूर्वकोणे समभ्यर्च्य पूजयेद्रुद्रलोहिताम् ॥ ९३ ॥
उद्यदादित्यसंकाशां रक्ताख्यां वह्निकोणके ।
नीलां नीलप्रभां देवि कृष्णाख्यां राक्षसे यजेत् ॥ ९४ ॥
श्वेतां मुक्ताप्रभां देवि शुभ्राख्यां पश्चिमे यजेत् ।
धूमिनीं पद्मरागाभां वायौ रक्ततरां यजेत् ॥ ९५ ॥
करालीं चन्द्रकोट्याभां बहुरूपां तु मध्यगाम् ।
दक्षिणोत्तरभागस्थां पूजयेत्सर्वसिद्धिदाम् ॥ ९६ ॥
क्रमेण जिह्वाबीजान्ते नामानि परिपूजयेत् ।
[*अग्निर्हुतवाहनेऽथ हुताशनेऽथ वर्त्मने ॥ ९७ ॥
देवमुखः सप्तजिह्वो वैश्वानरो जातवेदाः ।
क्रमेण पूजयेत्तत्र अष्टौ नामान्यनुक्रमात्] ॥ ९८ ॥

*धनुश्चिह्नान्तर्गतो ग्रन्थः ख. पुस्तकस्थः ।

१ ख. °र्णरत्नभू° । २ ख. °कर्णभू° । ३ ख. °न्युमत । अ° । ४ ख. °बेत्तत्र लो° ।
५ क. °द्धिदाः क्र° । ६ ख. °न्ते नमोन्तेन प्रपू° ।

एवमग्निं तु संपूज्य कामेशीगर्भसंभवम् ।
दर्भकङ्कणमादाय करबन्धं सुलोचने ॥ ९९ ॥
मूलमन्त्रेण[1] बाणेन चतुर्थेन च होमयेत् ।
गर्भाधानं विधायेत्थं सीमन्तोन्नयनादिकम् ॥ १०० ॥
कामेशीगर्भजातस्य वह्नेश्चौलादिसत्क्रियाः ।
मूलमन्त्रेण संचिन्त्य वाह्यचक्रं समर्चयेत् ॥ १०१ ॥
षट्कोणेषु षडङ्गानि वसु[3]कोणेषु मातरः ।
लोकपालांश्च भूबिम्बे वह्निं प्रौढं विचिन्तयेत् ॥ १०२ ॥
ब्रह्माणं दक्षिणेऽभ्यर्च्य[4] घृतस्थालीं प्रपूजयेत् । *
वह्निं संपूज्य विधिवत्तन्मुखे शैलसंभवे ॥ १०३ ॥
चक्रराजं समावाह्य सर्वरश्मिसमन्वितम् ।
सर्वसिंहासनैः सेव्यमुपचारैः समर्चयेत् ॥ १०४ ॥
धूपं विस्तारयेत्सम्यक्कुण्डमण्डपपूरितम्[5] ।
दीपं च दर्शयेन्मन्त्री ततो दीपान्[6]बहु प्रिये ॥ १०५ ॥
मालाकारेण संवेष्ट्य मेखलात्रयमद्रिजे ।
विस्तार्य चरुकं पश्चात्सर्वदिक्षु सुखाप्तये ॥ १०६ ॥
नित्यहोमं ततः प्रोक्तं कामनाहोममाचरेत् ।
मालतीजातिकामल्लीकुसुमैर्मधुमिश्रितैः ॥ १०७ ॥
घृतपूर्णैर्हुनेद्देवि वागीशत्वं प्रजायते ।
मूकस्यापि च मूढस्य शिलारूपस्य नान्यथा ॥ १०८ ॥
जपापुष्पैराज्ययुक्तैः करवीरैस्तथाविधैः ।
हवनान्मोहयेन्मन्त्री लोकत्रयनिवासिनः ॥ १०९ ॥
कर्पूरकुङ्कुमे देवि मिश्रं मृगमदेन हि ।
हवनान्मदनो देवि मन्त्रिणां विजितो भवेत् ॥ ११० ॥
सौभाग्येन विलासेन सामर्थ्येनापि सुव्रते ।
चम्पकैः पाटलैर्हुत्वा श्रियं प्रोल्लसिताम्बराम् ॥ १११ ॥

* प्रपूजयेदित्यस्याग्रे ' तत्र वह्निं तु संपूज्य कामेशागर्भसंभवम् । गर्भाधानादिका वह्नेः क्रिया मूलेन कल्पयेत् ॥ १ ॥ इत्ययं श्लोकः ख. पुस्तके ।

१ ख. संचिन्त्य का° । २ ख. °ण देवेशि चतुर्थ्यन्ते च । ३ ख. °सुपत्रेषु । ४ ख. °र्च्य कामेशीं तु विसर्जये° । ५ ख. च पूरये° । ६ ख. °पान्प्रदर्शयेत् ।

मन्त्री प्राप्नोति महतीं स्तम्भयेज्जगतीमिमाम् ।
श्रीखण्डं गुग्गुलं चन्द्रमगरुं होमयेत्ततः ॥ ११२ ॥
राजनागेन्द्रदेवानां पुरन्ध्रीर्वशमानयेत् ।
सर्वलोका वशास्तस्य भवन्त्येव न संशयः ॥ ११३ ॥
लाक्षाहोमाद्भवेद्राज्यं दारिद्र्यभयपीडितः ।
दुर्गोपसर्गशमनं [१]त्रिमधुहोमतः ॥ ११४ ॥
[*दूरस्थितानां देवेशि गुरुणा प्रोक्तमार्गतः ।
होमं कुर्याद्वश्यकामैरन्यथा निष्फलं भवेत् ॥ ११५ ॥
रुधिराक्तेन च्छागस्य मांसेन निशि होमतः ।
मधुरत्रययुक्तेन गुरुणोक्तविधानतः ॥ ११६ ॥
परराष्ट्रं महादुर्गं समस्तं स्ववशं नयेत् ।
महापलेन देवशि रिपोः सैन्यं विनाशयेत्] ॥ ११७ ॥
खेचरो जायते रात्रौ कृत्वा होमं चतुष्पथे ।
क्षीरं मधु दधि त्वाज्यं पृथग्घुत्वा वरानने ॥ ११८ ॥
आयुर्धनमथाऽऽरोग्यं समृद्धिर्जायते नृणाम् ।
क्रमेण शैलजे क्षीरमधुभ्यां मृत्युनाशनम् ॥ ११९ ॥
दधिमाक्षिकहोमेन सौभाग्यं धनमाप्नुयात् ।
सितया केवलं होमो वैरिस्तम्भनकारकः ॥ १२० ॥
होमो दधिमधुक्षीरलाजाभिर्वीरवन्दिते ।
रोगहन्ता कालहन्ता मृत्युहन्ता न संशयः ॥ १२१ ॥
कमलैररुणैर्होमः सम्यक्संपत्तिदायकः ।
रक्तोत्पलैर्जगद्वश्यं राजानो वशगाः क्षणात् ॥ १२२ ॥
नीलोत्पलैर्महादुष्टा वशमायान्ति नान्यथा ।
श्वेतोत्पलैः श्रियं वाचं लभते हवनात्प्रिये ॥ १२३ ॥
श्वेतैश्च ब्रह्मकमलैर्लक्ष्मीं सौभाग्यमाप्नुयात् ।
कल्हारहवनान्मन्त्री सौभाग्यं च धनं लभेत् ॥ १२४ ॥
पूर्णं दाडिमहोमेन वशी कुर्यान्महासुरान् ।
मातुलुङ्गफलोद्भूतहोमेन क्षत्रिया वशाः ॥ १२५ ॥

* धनुश्चिह्नान्तर्गतो ग्रन्थः ख. पुस्तकस्थः ।

१ क. °म् । मधुमा° । २ ख. होमयेन्मधुरक्षी° । ३ ख. °यः । पुष्पैः कुङ्कुमैरक्तणैः ४ क. ग. °र्णं वदरि । ५ ख. °न्महीश्वरा° ।

नारङ्गफलहोमेन वैश्या वश्या भवन्ति हि ।
कूष्माण्डफलहोमेन शूद्रा वश्यास्तथाऽपरे ॥ १२६ ॥
द्राक्षाफलैः सिद्धयोऽष्टौ लक्षहोमान्न संशयः ।
कदलीफलहोमेन लक्षमात्रेण भूभृतः ॥ १२७ ॥
वेश्यास्तु दशसंख्याका भवन्त्येव न संशयः ।
खर्जूरीफलहोमेन लक्षमात्रेण भूभुजः ॥ १२८ ॥
वश्या विंशतिसंख्याका इत्याज्ञा पारमेश्वरी ।
नारिकेलफलैर्होमात्समृद्धिर्जायते प्रिये ॥ १२९ ॥
लक्षमात्रेण मन्त्रज्ञो राजाऽपर इव प्रिये ।
पक्वाम्रफलहोमेन लक्षमात्रेण सुन्दरि ॥ १३० ॥
चतुःसमुद्रपर्यन्तां मेदिनीं वशमानयेत् ।
पनसस्य फलैर्होमाल्लक्षेण शतभूभुजः ॥ १३१ ॥
वशा भवन्ति देवेशि नात्र कार्या विचारणा ।
तिलाज्यहोमाद्देवेशि कार्यसिद्धिर्भवेत्प्रिये ॥ १३२ ॥
राजिकालवणाभ्यां त दुष्टलोकान्वशं नयेत् ।
गुग्गुलस्य च होमेन सर्वदुःखानि नाशयेत् ॥ १३३ ॥
कुङ्कुमेन हुनेद्देवि त्रैलोक्यं वशमानयेत् ।
वैरिणो वशगाः शीघ्रं चन्दनस्यापि होमतः ॥ १३४ ॥
रक्तचन्दनहोमेन वश्या हि पुरुषाः स्त्रियः ।
कर्पूरस्य च होमेन वाग्वश्यं जायते नृणाम् ॥ १३५ ॥
कस्तूरीहोमतो देवि राजानो राजमन्त्रिणः ।
वश्या भवन्ति सकलाः परिवारयुताः प्रिये ॥ १३६ ॥
तिलतण्डुलहोमेन शान्तिर्भवति मन्दिरे ।
शर्करागुडहोमेन सर्वकामार्थसाधकः ॥ १३७ ॥
घृतपायसहोमेन सिता शुक्लेन मान्त्रिकः ।
त्रैलोक्यं वशमायाति धान्यसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १३८ ॥
नानाविधान्नहोमेन धान्यसिद्धिर्भवेद्ध्रुवम् ।
सोपस्करश्च वटकैरुपसर्गान्विनाशयेत् ॥ १३९ ॥
बन्धूककुसुमैर्होमः सर्वशत्रून्विनाशयेत् ।
जपापुष्पैर्जगद्वश्यं वनपुष्पैश्च मोहनम् ॥ १४० ॥

---

१ ख. वशास्तु । २ क. °क्वान्नफ° । ३ ख. कार्यार्थं° । ४ ख. °वैसत्त्वान्वशं नये° । ५ ख. °श्यं काम्यप ।

बकुलस्य हुनेत्पुष्पैः सौभाग्यं जायते महत् ।
दशाङ्गधूपहोमेन सौभाग्यमतुलं भवेत् ॥ १४१ ॥
जम्बूफलैः स्त्रियो वश्याः कूष्माण्डैर्दैत्यकन्यकाः ।
श्रीफलैरतुलां लक्ष्मीं पत्रैर्वा सुरवन्दिते ॥ १४२ ॥
इक्षुखण्डैः सुखावाप्तिस्तद्रसाद्राजकन्यकाः ।
वश्या भवन्ति देवेशि नारिकेलजलेन वा ॥ १४३ ॥
केवलं घृतहोमेन वरदाः सर्वशक्तयः ॥ १४४ ॥
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि मानं हवनसिद्धिदम् ।
पुष्पं समग्रं जुहुयात्कमलं वाऽपि पुष्कलम् ।
कुसुम्भवनपुष्पाणि यथेष्टानि हुनेत्प्रिये ॥ १४५ ॥
शतसंख्यास्तिला देवि राजिकाः शतसंख्यया ।
लाजा मुष्टिप्रमाणास्तु घृतं गद्याणमात्रकम् ॥ १४६ ॥
चुलुकार्धं पयः क्षीरमन्नं ग्रासमितं भवेत् ।
स्थूलं फलं महेशानि कूष्माण्डं मातुलुङ्गकम् ॥ १४७ ॥
मनःप्रियैश्च खण्डैश्च फलं भवति निश्चयात् ।
रम्भाफलं चतुःखण्डैर्लघु चेत्खण्ड्यते न हि ॥ १४८ ॥
नारिकेलस्य खण्डं हि रम्भायाः फलवत्प्रिये ।
पर्वस्थाने चेक्षुखण्डं मनःसंतोषकारि वा ॥ १४९ ॥
द्राक्षाफलं समग्रं स्यान्नारङ्गं खार्जुरं तथा ।
गुग्गुलं क्रमुकार्धं तु कुङ्कुमं च तथा भवेत् ॥ १५० ॥
गुञ्जासमं च कर्पूरं कस्तूरी घुसृणं तथा ।
चन्दनं चागरुं देवि क्रमुकेण समं भवेत् ॥ १५१ ॥
मनःप्रियाणि सर्वाणि फलानि हवने प्रिये ।
लाक्षा गुग्गुलसंख्या स्याद्यद्वस्तु मनोहरम् ॥ १५२ ॥
मनःप्रियाहुतीः कृत्वा होमं कुर्यात्सुलोचने ।
एतदाहुतिमानं ते कथितं सर्वविघ्नहृत् ॥ १५३ ॥
यथेच्छया वरारोहे श्रीविद्यां परितोषयेत् ।
यथाशक्ति जपं कृत्वा तद्दशांशेन होमयेत् ॥ १५४ ॥

---

१ ख. लभेत् । २ ख. °सिद्धये । वु° । ३ ख. °ले चापि । ४ ख. °म्भ बाणपु° । ५ ख. यथोक्तानि । ६ ख. °र्धं भवेत्क्षीरं । ७ ख. च द्विः खण्डं लघु । ८ ख. हि स्थूलं कुर्यान्मिनः प्रिथम् । प° । ९ क. °ये । द्राक्षा ।

किंशुकैः पापसंघातनाशकैरथ वा प्रिये ।
नानाद्रव्यैः पृथग्भूतैर्मिश्रितैर्वा वरानने ॥ १५५ ॥
यथाशक्त्या तु मिलितैर्होमं कुर्याद्विचक्षणः+ ।
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि विशेषविधिमुत्तमम् ॥ १५६ ॥
आदौ कुण्डं समुत्पाद्य सर्वलक्षणसंयुतम् ।
चतुरस्रं तु शोभाढ्यं शतहोमेऽर्धहस्तकम् ॥ १५७ ॥
सहस्रे हस्तमात्रं च चतुरस्रं द्विहस्तकम् ।
द्विहस्तमयुते प्रोक्तं लक्षे हस्तचतुष्टयम् ॥ १५८ ॥
कोटिहोमेऽष्टहस्तं च कृत्वा कुण्डस्य लक्षणम् ।
शान्तिके चतुरस्रं तु वश्ये चैवार्धचन्द्रकम् ॥ १५९ ॥
षट्कोणं स्तम्भने चैव मारणे तद्वदेव हि ।
आकर्षणे त्रिकोणं च वृत्तमुच्चाटने तथा ॥ १६० ॥
नानासिद्धिहितार्थाय पद्मकोणं च सिद्धिदम् ।
उत्तरे शान्तिकं चैव स्तम्भने वारुणीं दिशम् ॥ १६१ ॥
मारणं दक्षिणे चैव पश्चिमे वश्यकर्मणि ।
दाहकर्म च आग्नेये विद्वेषो नैर्ऋते तथा ॥ १६२ ॥
उच्चाटने तु वायव्यं ईशान्ये(ऐशाने) सर्वसिद्धिदम् ।
कृत्तिका कर्षणे प्रोक्ता भरणी मारणे तथा ॥ १६३ ॥
स्वाती वश्ये तथोच्चाटे ज्येष्ठा स्तम्भनमेव च ।
विद्वेषणे शततारं चाभिजित्वं तु शान्तिके ॥ १६४ ॥
सोमे सर्वाकर्षणं च मारणं मङ्गले तथा ।
बुधेन त्वधनं कार्यं गुरुतारे तु पौष्टिकम् ॥ १६५ ॥
शुक्रे च सर्वकामस्तु भानोरथ(नावथ) शुभानि च ।
पूर्वाह्णे वश्यकर्माणि मध्याह्ने प्रीतिनाशनम् ॥ १६६ ॥
उच्चाटनं चापराह्णे संध्यायां मारणे तथा ।
शान्तिके अर्धरात्रं च पौष्टिकं प्रातरेव हि ॥ १६७ ॥
स्तम्भने गजचर्माणि मारणे माहिषं तथा ।
मृगचर्म तथोच्चाटे छागलं वश्यकर्मणि ॥ १६८ ॥
विद्वेषे जम्बुकं प्रोक्तं गोचर्म शान्तिके तथा ।
नानासिद्धिहितार्थाय व्याघ्रचर्ममुदाहृतम् ॥ १६९ ॥

+ इत ऊर्ध्वं ' सर्वविघ्नसमूहं तु ' इत्यन्तो ग्रन्थः ख. पुस्तके नास्ति ।

श्वेतं ध्यानं भवेच्छान्त्यै पीतं स्तम्भनकारकम् ।
वश्याकर्षणयो रक्तं क्षोभणार्थं प्रियावहम् ॥ १७० ॥
कृष्णं च मारणे प्रोक्तं धूम्रमुच्चाटनादिके ।
राजवृक्षस्य समिधो होतव्याः स्तम्भकर्मणि ॥ १७१ ॥
महिषीघृतसंयुक्तं सदा वै सिद्धिदायकम् ।
मारणेऽत्याचिराहोमं समिधै(द्भि)र्दाडिमोद्भवैः ॥ १७२ ॥
अजाघृतेन देवेशि वशयेत्सचराचरम् ।
विद्वेषस्यैव होतव्य(व्या) उन्मत्तसमिधस्तथा ॥ १७३ ॥
अतसीतैलसंयुक्ता विद्वेषणमतः परम् ।
सर्वविघ्नसमूहं तु नाशयेन्नात्र संशयः ॥ १७४ ॥
पूर्णाहुतिं ततो देवि पूजयित्वा तु कन्यकाः ।
पूजितं तेन त्रैलोक्यं कन्यका येन पूजिताः ॥ १७५ ॥
बालया पूजयेद्देवि श्रीविद्यां पूजयेत्ततः ।
पञ्चसिंहासनैर्देवि श्रीविद्यां तत्र पूजयेत् ॥ १७६ ॥
सुवासिन्यस्ततः पूज्याः श्रीविद्यां तत्र पूजयेत् ।
विप्रान्संतोषयेत्पश्चाच्छ्रीविद्यां तत्र पूजयेत् ॥ १७७ ॥
योगिन्यश्च तथा पूज्याः श्रीविद्यां परितोषयेत् ।
दर्शनानि समग्राणि पूजयेद्द्विविधानि च ॥ १७८ ॥
श्रीविद्यां तोषयेत्तत्र पूर्णाहुतिमथाऽऽचरेत् ॥ १७९ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे त्रिपुराजपहोमविधानविवरणं नाम विंशः पटलः ॥ २० ॥

अथैकविंशः पटलः ।

ईश्वर उवाच—

होमान्तरं प्रवक्ष्यामि येन ब्रह्म सनातनम् ।
ज्ञानेन चतुरस्राख्यं कुण्डं संचिन्त्य पूर्ववत् ॥ १ ॥
आत्माभिश्चतुरस्रं तद्विज्ञेयं वीरवन्दिते ।
आत्मानो वेदसंख्या हि ज्ञातव्या देशिकोत्तमैः ॥ २ ॥

---

१ ख. °तू । योगिन्यश्च ततः । २ ख. °द्यां परितोषये ।

येषां विज्ञानमात्रेण पुनर्जन्म न विद्यते ।
साधारणेन पक्षेण वर्तते सर्वजन्तुषु ॥ ३ ॥
स आत्मा परमेशानि प्राणरूपी वरानने ।
प्राणस्तु पवनो देवि हृदयस्थानमन्दिरः ॥ ४ ॥
शरीरं व्याप्य सकलं चरस्याप्यचरस्य च ।
हंसस्वरूपी विज्ञेयः श्वासोच्छ्वासविलासवान् ॥ ५ ॥
जीव इत्येव नामास्य भ्रान्त्या श्वासान्न वस्तुतः ।
श्वासोच्छ्वासौ देहभावाद्भ्रान्तिरेव न संशयः ॥ ६ ॥
कुलालचक्रभेदेन घटाकाशं यथा घटे ।
दृश्यते परमेशानि आकाशं व्याप्य तिष्ठति ॥ ७ ॥
घटे भवति भिन्नत्वं नाऽऽकाशे भिन्नता भवेत् ।
तथा देहगतो जीवो देहनाशे वरानने ॥ ८ ॥
व्याप्य तिष्ठति सर्वत्र तस्मादात्मा परं महत् ।
आत्मज्ञानं मया प्रोक्तं द्वितीयस्य शृणु प्रिये ॥ ९ ॥
अन्तरात्मेति किं नाम तच्छृणुष्व पदं महत् ।
अन्तःशब्देन देवेशि रहस्यं सूक्ष्मरूपकम् ॥ १० ॥
परमाणुस्वरूपेण सर्वं व्याप्य विजृम्भते ।
अन्तरङ्गतया तेन चरं वाऽप्यथ वाऽचरम् ॥ ११ ॥
व्याप्यते सकलं तस्मादन्तरात्मेति गीयते ।
स एव हंस आत्मा हि योगिगम्यो यदा भवेत् ॥ १२ ॥
तारचञ्चुर्वरारोहे निगमागमपक्षवान् ।
शिवशक्तिपदद्वंद्वो बिन्दुत्रयविलोचनः ॥ १३ ॥
अयं परमहंसस्तु सृष्टिं व्याप्यावतिष्ठति ।
तदा भूतानि जायन्ते क्रमेण कमलेक्षणे ॥ १४ ॥
आकाशं पवनोऽग्निश्च जलं पृथ्वी वरानने ।
पञ्चकस्यास्य देवेशि प्रथमं चिंत्तमुच्यते ॥ १५ ॥
अविद्याख्यसरोमध्ये मोहपङ्कप्रपूरिते ।
प्रपञ्चकमले भूतपद्माक्षपरिजृम्भिते ॥ १६ ॥

---

१ ख. श्वासत्वलक्षितः । २ ख. °वाप्यपदं म° । ३ क. योगन° । ४ क. यर्या । ५ °स्तु स्रष्टा सर्वत्र ति° । ६ क. चित्स ढ° ।

विहारोऽस्यैव हंसस्य सृष्ट्या मायामयो भवेत् ।
अयमेव महादेवि निष्प्रपञ्चो यदा भवेत् ॥ १७ ॥
संहाररूपी हंसस्तु तदाऽऽत्मानं प्रदर्शयेत् ।
पक्षित्वमस्य नास्त्येव सोऽहमात्मा प्रतिष्ठितः ॥ १८ ॥
परमात्मेति जानीहि त्रयमेतदुदाहृतम् ।
*पक्षपुच्छशिरो देवि आकारप्रतिभासकः ॥ १९ ॥
ज्ञानात्मा कथ्यते भद्रे यः साक्षात्साक्षिरूपकः ।
येनेदं ज्ञायते सर्वं समत्वेन वरानने ॥ २० ॥
चन्द्रबिम्बं यथा देवि जलक्षीरेषु दृश्यते ।
न लिप्तस्त(प्तं त)स्य देवेशि नीरक्षीरविभेदतः ॥ २१ ॥
कर्दमे चन्दने बिम्बं न भवेल्लिप्तमद्रिजे ।
सर्वसाक्षी तथा भद्रे ज्ञानात्मा परिकीर्तितः ॥ २२ ॥
आत्मान्तरात्मपरमज्ञानात्मानः प्रकीर्तिताः ।
एतद्रूपं हि चित्कुण्डं चतुरस्रं वरानने ॥ २३ ॥
आनन्दमेखलारम्यं बिन्दुत्रिवलयाङ्कितम् ।
अर्धमात्रा योनिरूपं ब्रह्मानन्दमयं सदा ॥ २४ ॥
पराहंतामये सर्वज्ञानदीपविजृम्भिते ।
संविदग्नौ हुनेद्देवि प्रपञ्चहविरुत्कटम् ॥ २५ ॥
शब्दाख्यं मातृकारूपमक्षवर्णविराजितम् ।
अक्षराणि हुतान्यत्र निःशब्दं ब्रह्म जायते ॥ २६ ॥
पुण्यपापे हविर्देवि कृत्याकृत्ये हविः प्रिये ।
संकल्पश्च विकल्पश्च धर्माधर्मौ हविस्तथा ॥ २७ ॥
जुहुयात्परमेशानि मन्त्राभ्यां विमलानने ।
मूलविद्यां ब्रह्मरूपां ध्यात्वा तु तदनन्तरम् ॥ २८ ॥
तदन्ते चोच्चरेत्पश्चाद्ब्रह्मप्राप्त्यै तु देशिकः ।
धर्माधर्महविर्दीप्त आत्माग्नौ मनसा स्रुचा ॥ २९ ॥
सुषुम्नावर्त्मना नित्यमक्षवृत्तिं जुहोम्यहम् ।
स्वाहान्तेन हुनेद्देवि सकलं निष्कलं जगत् ॥ ३० ॥

---

* इदमर्धं ख. पुस्तके नास्ति ।

---

१ ख. न सृष्टिस्त° । २ ख. °जिते । अ° । ३ ख. हुनेदत्र । ४ ख. °वृत्तिर्जाहु° ।

अन्तर्होममनुर्देवि सर्वमायानिकृन्तनः ।
प्रकाशाकाशहस्ताभ्यामवलम्ब्योन्मनीस्रुचा ॥ ३१ ॥
धर्माधर्मौ कलास्नेहपूर्णवह्नौ जुहोम्यहम् ।
अग्निजायान्वितो मन्त्रो विद्यान्ते कथितस्तव ॥ ३२ ॥
निष्प्रपञ्चो यदा देवि जायते मन्त्रवित्तमः ।
तदा सच्चिन्मयः साक्षात्केवलं ब्रह्म साधकः ॥ ३३ ॥
*दशसोऽहं जुहंसोऽपि पीत्वा मृत्युं सुखी भवेत्(?) ॥३४॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे ज्ञानहोमविधिर्नामैकाविंशः पटलः ॥२१॥

अथ द्वाविंशः पटलः ।

ईश्वर उवाच–

होमादिकं तु सकलं कुमारीपूजनं विना ।
परिपूर्णफलं नैव पूजनात्सफलं भवेत् ॥ १ ॥
कुमारीपूजनाद्देवि पूजाकोटिफलं भवेत् ।
पुष्पं कुमार्यै यद्दत्तं तन्मेरुसदृशं भवेत् ॥ २ ॥
कुमारी भोजिता येन त्रैलोक्यं तेन भोजितम् ।
कुमार्यै यज्जलं दत्तं तज्जलं सागरोपमम् ॥ ३ ॥
अन्नं तु मीननयने कुलाचलसमं भवेत् ।
एकाब्दात्षोडशाब्दान्ताः कन्यकाः पूजयेच्छुभाः ॥ ४ ॥
विवाहरहिताः स्युश्चेदुत्तरोत्तरसिद्धिदाः ।
विवाहितास्तु देवेशि बाला एव कुमारिकाः ॥ ५ ॥
सुवासिन्यो मदप्रौढाः संशयं त्यज सुव्रते ।
कुमारीपूजनं देवि कुमारीमनुना भवेत् ॥ ६ ॥
मन्त्रभेदेन तेनैव श्रीविद्यां च प्रपूजयेत् ।
नैमित्तिकं प्रवक्ष्यामि येन ब्रह्ममयो बुधः ॥ ७ ॥
निर्विकल्पस्य देवेशि नान्यस्य सुरवन्दिते ।
सर्वशङ्काविनिर्मुक्तः सर्वज्ञः साधकोत्तमः ॥ ८ ॥

---

*इदमर्धं ख. पुस्तके नास्ति ।

---

१ ख. °लम्ब्याऽऽत्मनि स्रुचा । घ° । २ ख. °वह्निं जु° । ३ ख. °री पूजि° । ४° पूजि° । ५ ख. °जने शुभाः । ६ ख. ' कन्या ' इति । ७ ख. °त्र । तत्र भे° ।

दूतीयागविधिं कुर्यात्खेचरो जायते प्रिये ।
अर्घ्यपात्रे वह्निसूर्यसोमामृतमये शिवे ॥ ९ ॥
सोमामृतं तु जानीहि नानाद्रव्यमयं सदा ।
सविकल्पस्य देवेशि वर्णानुक्रमभेदतः ॥ १० ॥
कथ्यन्ते द्रव्यभेदास्तु क्रमेण वरवर्णिनि ।
क्षीराज्यमधुमैरेयद्रव्यभेदा भवन्ति हि ॥ ११ ॥
सर्वज्ञत्वे वरारोहे यज्ञे दोषो न विद्यते ।
अश्वमेधादियज्ञेषु वाजिहत्या कथं भवेत् ॥ १२ ॥
द्रव्यभेदा वरारोहे बहवः सन्ति भेदतः ।
जलं क्षीरं घृतं भद्रे मधु मैरेयमैक्षवम् ॥ १३ ॥
पौष्यं तरुमयं[1] धान्यसंभवं बहुनिर्मितम् ।
सहकारभवं देवि विविधं[2] बहुभेदतः ॥ १४ ॥
मादकं धर्मसंछेदाद्वर्ज्यमासीत्सुलोचने ।
ज्ञानेन संस्कृतं तत्तु महापातकनाशनम् ॥ १५ ॥
ब्रह्महत्यासुरापानस्वर्णस्तेयादिपातकान् ।
नाशयेत्पूजनाद्देवि निर्विकल्पः स मन्त्रवित् ॥ १६ ॥
विचारयेत्सदा सर्वं सर्वविद्वीरवन्दिते ।
जलं जलचरं विद्धि घटं पूर्णं समानयेत् ॥ १७ ॥
स्थापितं देवि सप्ताहाज्जलं जीवसमान्वितम् ।
क्षीरं वै यस्य जीवस्य तस्य[3] मांसं न संशयः ॥ १८ ॥
कृशा पुत्रवती नारी वन्ध्या पुष्टा यतः[4] प्रिये ।
माकन्दफलजं रम्यं द्रावं सेव्यं द्विजातिभिः ॥ १९ ॥
अमादकत्वाद्देवेशि चैक्षवं सेव्यते बुधैः ।
अनामिषं नास्ति किंचित्सर्वं क्षीरादिकं प्रिये ॥ २० ॥
वेदशास्त्रपुराणेषु गूढो ज्ञानसमुच्चयः ।
शमीवृक्षे[5] यथा वह्निस्तथा तिष्ठति सुन्दरि ॥ २१ ॥
सर्वभूतेषु विज्ञानं ज्ञातव्यं देशिकोत्तमैः ।
काष्ठनिर्मथनाद्देवि प्रकटो वह्निरुच्यते ॥ २२ ॥

---

१ ख. °रुभवं धा° । २ ख. °धं वर्ण भे° । ३ ख. °स्य मासं । ४ ख. ततः । ५ ख.
°कं सकलं द्रव्यमसंसे° ।

तत्काष्ठं दह्यते [1]तेन तथा ब्रह्ममयं जगत् ।
पापपुण्यविनिर्मुक्तं ज्ञानमेतद्वरानने ॥ २३ ॥
किंचिदुल्लासपर्यन्तं ग्राह्यमेतत्सुरेश्वरि ।
यज्ञाङ्गं तु यतो लौल्यात्पातकी ब्रह्महा भवेत् ॥ २४ ॥
मादकं वस्तु सकलं वर्जयेत्कनकादिकम् ।
कलञ्जं पातकी तस्माद्ब्रह्म ब्रह्मविदां वरः ॥ २५ ॥
धर्माधर्मपरिज्ञानात्सकलेऽपि पवित्रता ।
विण्मूत्रं स्त्रीरजो वाऽपि नखास्थि सकलं प्रिये ॥ २६ ॥
विचारयेन्मन्त्रवित्तु पवित्राण्येव सुव्रते ।
अन्नं ब्रह्म विजानीयात्तेन यस्य समुद्भवः ॥ २७ ॥
नानाजीवाश्रयं तत्तु पुरीषं केन निन्द्यते ।
नानाविधा हि देवेशि देवताः सलिलस्थिताः ॥ २८ ॥
तेनोदकेन यज्जातं मूत्रं कस्मात्तु दूषयेत् ।
गोमूत्रप्राशनं देवि गोमयस्यापि भक्षणम् ॥ २९ ॥
प्रायश्चित्ते तु कथितं ब्रह्महत्यादिके प्रिये ।
मले मूत्रे कथं दोषो भ्रान्तिरेव न संशयः ॥ ३० ॥
स्त्रीरजः परमेशानि देहस्तेनैव जायते ।
कथं तु दूषणं[5] येन प्राप्यते परमं पदम् ॥ ३१ ॥
पुरुषस्य तु यद्वीर्यं बिन्दुरित्यभिधीयते ।
बिन्दुस्तु परमेशानि कायोऽयं शिवरूपकः ॥ ३२ ॥
शिवतत्त्वेन चास्थ्यादिदूषणं नास्ति बैन्दवे ।
रेतः पवित्रं देहस्य कारणं केन निन्द्यते ॥ ३३ ॥
ज्ञानमार्गोऽयं सकलो निर्विकल्पस्य सुन्दरि ।
सविकल्पो महेशानि पापभाग्जायते नरः ॥ ३४ ॥
मातृगर्भाद्विनिर्गत्य शिशुरेव न संशयः ।
इन्द्रियाण्यखिलान्यस्य देहस्थान्यपि वल्लभे ॥ ३५ ॥
निर्विकारतया तत्र नान्यथा भवति प्रिये ।
भगलिङ्गसमायोगो जन्मकाले भवेत्सदा ॥ ३६ ॥

---

१ ख. यथा । तेनेति पाठान्तरम् । २ ख. तु ततो । ३ ख. °स्माद्धर्मो ब्र° । ४ क. °नाश्रयतर्नुर्देवि पु° । ५ ख. °यं ते दू° । ६ ख. नं चैव प्रा° । ७ °मार्गेण सकलं नि° । ८ ख. °न्दरम् । वि° । ९ ख. °कल्पश्चेन्महे° । १० ख. °योगाज्जन्मकाये समुद्भवेत् । का° ।

काम्यते सा यदा देवि जायते गुरुतल्पगः ।
अत एव यदा तस्य वासना कुत्सिता भवेत् ॥ ३७ ॥
तत्तद्दूषणसंयुक्तमन्यत्सर्वं शुभं भवेत् ।
पवित्रं सकलं भद्रे वासना कलुषा स्मृता ॥ ३८ ॥
अत एवार्घ्यपात्रस्य प्रतिष्ठानन्तरं ततः ।
मञ्चकं गजदन्तस्य हेमरूप्यादिनिर्मितम् ॥ ३९ ॥
विशुद्धक्षौमरचितां तूलिकां तत्र योजयेत् ।
पुष्पाण्विकीर्य तन्मध्ये कर्पूरस्य रजस्तथा ॥ ४० ॥
मण्डूकादींस्ततो देवि उपर्युपरि शैलजे ।
मण्डूकं पूजयेदादौ रुद्रं कालाग्निसंयुतम् ॥ ४१ ॥
आधारशक्तिं कूर्मं च तथाऽनन्तं वराहकम् ।
पृथिवीं च तथा कन्दं नालं पद्मं तथा दलान् ॥ ४२ ॥
केसराणि च संपूज्य कर्णिकां पूजयेत्ततः ।
मञ्चकं च समभ्यर्च्य तत्र पादचतुष्टये ॥ ४३ ॥
धर्मं ज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं च क्रमाद्यजेत् ।
अपूर्वान्पूजयेदेतांस्तत्पादानां समीपके ॥ ४४ ॥
आत्मान्तरात्मपरमज्ञानात्मानः क्रमाद्यजेत् ।
मञ्चकाग्रेषु संपूज्य गुणत्रयमथार्चयेत् ॥ ४५ ॥
दूतीं सुलक्षणां रम्यां सर्वलक्षणलक्षिताम् ।
नानालंकारसुभगां सर्वज्ञां शारदामिव ॥ ४६ ॥
पूजयेत्परमेशानि पञ्चकामैः शरैस्तथा ।
बटुकादींश्चतुर्दिक्षु पूजयेत्सिद्धिहेतवे ॥ ४७ ॥
मातृकां विन्यसेत्तस्या देहे कामशरान्विताम् ।
त्रिकोणं चिन्तयेन्मूर्ध्नि तत्र संपूजयेत्क्रमात् ॥ ४८ ॥
त्रिकोणमध्ये बालाख्यां कामेशीं परिपूजयेत् ।
गणेशं च कुलाध्यक्षं तथा लक्ष्मीं सरस्वतीम् ॥ ४९ ॥
त्रिकोणेषु च संपूज्य बसन्तं मदनं प्रिये ।
स्तनयोः पूजयेत्पश्चान्मुखे तस्याः कलाधरम् ॥ ५० ॥

---

१ ख. यस्य । २ ख. °वार्घपा° । ३ ख. °स्तत्र दे° । ४ ख. °पगे । आ° । ५ ख. °काङ्गेषु । ६ ख. °ध्यक्षांस्तथा । °ध्यक्षान्दुर्गां ल° । इति पाठान्तरम् ।

दक्षपादादिमूर्धान्तं वामे मूर्धादि सुन्दरि ।
पादान्तं पूजयेत्सर्वा कला वै कामसोमयोः ॥ ५१ ॥
श्रद्धा प्रीती रतिश्चैव धृतिः कान्तिर्मनोरमा ।
मनोहरा मनोरामा मदनोन्मादिनी प्रिये ॥ ५२ ॥
मोहिनी दीपनी चैव शोषणी च वशंकरी ।
रञ्जनी सुभगा देवि षोडशी प्रियदर्शना ॥ ५३ ॥
षोडशस्वरसंयुक्ता एताः कामकला यजेत् ।
पूषा वशा च सुगता रतिः प्रीतिस्तथा धृतिः ॥ ५४ ॥
ऋद्धिः सौम्या मरीचिश्च शैलजे चांशुमालिनी ।
अङ्गिराः शशिनी चैव छाया संपूर्णमण्डला ॥ ५५ ॥
तथा तुष्ट्यमृते चैव कलाः सोमस्य षोडश ।
स्वरैरेव प्रपूज्या हि सर्वकार्यार्थसिद्धिदाः ॥ ५६ ॥
बालाक्रमं मस्तकेऽस्याः संपूज्य तदनन्तरम् ।
तस्या मदनगेहं तु पूजयेद्भगमालया ॥ ५७ ॥
त्रिकोणं तद्भगं ज्ञात्वा सर्वसिद्धिप्रदाभिधम् ।
सर्वानन्दमयं मध्ये चक्रयुग्मं प्रपूजयेत् ॥ ५८ ॥
पूर्ववत्क्रमयोगेन(ण) श्रीविद्यां तत्र पूजयेत् ।
धूपादिकं समर्प्याथ स्वलिङ्गे तदनन्तरम् ॥ ५९ ॥
वारं च भुवनेशानि महात्रिपुरसुन्दरि ।
नमः शिवाय विद्येयं दशार्णा परिकीर्तिता ॥ ६० ॥
अनया विद्यया देवि स्वलिङ्गे पूजयेच्छिवम् ।
यजेत्तत्पुरुषाघोरसद्योवामेशसंज्ञया ॥ ६१ ॥
निवृत्तिश्च प्रतिष्ठा च विद्या शान्तिस्तथैव च ।
शान्त्यतीता च संपूज्या षडङ्गावरणं यजेत् ॥ ६२ ॥
समग्रविद्यामुच्चार्य नन्दिकेशं प्रपूजयेत् ।
मध्ये वृषणयोर्देवि गन्धपुष्पाक्षतादिभिः ॥ ६३ ॥
निवेद्य धूपदीपादि विजितेन्द्रियमानसः ।
सर्वसंक्षोभिणीं मुद्रां बद्ध्वा योनिं प्रचालयेत् ॥ ६४ ॥

---

१ क. °षा सुशा° । २ ख. °राः पाशि° । ३ ख. °गेहे तु । ४ ख. °शानी म° । ५ ख. °न्दरी । न° । ६ ख. °लिङ्गं पू° । ७ क. ग. ८ क. ग. °च्छिवाम् । ९ ख. °तीता च । १० ख. °पूज्य ष° ।

क्षोभिण्या वाऽथ वा देवि गजतुण्डाख्ययाऽथ वा ।
उच्चरन्ममालां तु द्राविणीबीजमुच्चरेत् ॥ ६५ ॥
अक्षुब्धः सन्वरारोहे यावद्रेतः प्रवर्तते ।
रजोमयं रजः साक्षात्संविदेव न संशयः ॥ ६६ ॥
प्रकृतिः परमेशानि वीर्यं पुरुष उच्यते ।
सर्वं साक्षात्सामरस्यं शिवशक्तिमयं ततः ॥ ६७ ॥
तयोर्योगो महेशानि योग एव न संशयः ।
सीत्कारो मन्त्ररूपस्तु वचनं स्तवनं भवेत् ॥ ६८ ॥
नखदन्तक्षतान्यत्र पुष्पाणि विविधानि च ।
कूजनं गायनं स्तुत्या ताडनं हवनं भवेत् ॥ ६९ ॥
आलिङ्गनं तु कस्तूरीघुसृणादिकमद्रिजे ।
मर्दनं तर्पणं विद्धि वीर्यपातो विसर्जनम् ॥ ७० ॥
कुलद्रव्येण संशोध्य शिवशक्तिमयं प्रिये ।
बीजामृतं परब्रह्मरूपं निक्षिप्य सुन्दरि ॥ ७१ ॥
अर्घ्यपात्रामृते त्यक्त्वा निर्विकल्पः सदाऽनघः ।
श्रीविद्याक्रममभ्यर्च्य परब्रह्ममयो भवेत् ॥ ७२ ॥
एतत्ते कथितं ज्ञानं सामरस्यं वरानने ।
सविकल्पस्तु देवेशि पापभाग्जायते नरः ॥ ७३ ॥
विचिकित्साकरो मन्त्री जायते गुरुतल्पगः ।
अत एव वरारोहे निर्विकल्पः सदा भवेत् ॥ ७४ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे श्रीविद्यादूतीयजनविधिर्नाम द्वाविंशः पटलः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशः पटलः ।

ईश्वर उवाच—

दूत्यन्तरं प्रवक्ष्यामि येन ब्रह्म सनातनम् ।
प्रणवाख्यं यागगेहं प्रविश्य सुरवन्दिते ॥ १ ॥

---

१ ख. °र स्ये शि° । २ क. ग. घ । रञ्जनं । ३ ख. मन्थनं । ४ ख. युक्त्वा । ५ ख. °नये । श्री° । ६ ख. °त्सा भवेन्मन्त्री । ७ क. ग. °द्य वीर° ।

इच्छाज्ञानक्रियाद्रव्यरचितं सुधया युतम् ।
अम्बया परमेशानि तत्त्वज्ञानमये शिवे ॥ २ ॥
पर्यङ्के पुरुषार्थैस्तु पादैश्च परिमण्डिते ।
आत्मान्तरात्मपरमज्ञानात्माङ्गविभूषिते ॥ ३ ॥
तत्पदार्थस्त्वंपदार्थोऽसिपदार्थश्च सुन्दरि ।
पदार्थत्रयमेतत्तु ज्ञानसूत्रप्रकाशकम् ॥ ४ ॥
एतत्सूत्रमयैः पट्टैर्गुम्फितेऽम्बरमण्डिते ।
सुमनोवाससुभगे परां तत्र प्रपूजयेत् ॥ ५ ॥
जातिभेदस्तु दूतीनां चतुर्धा वीरवन्दिते ।
हस्तिनी शङ्खिनी चैव चित्रिणी पद्मिनी प्रिये ॥ ६ ॥
चतुर्विधा हि दूत्यस्तु सुन्दर्यश्चारुलोचनाः ।
वैखरी हस्तिनी ज्ञेया स्थूला यस्माद्वरानने ॥ ७ ॥
*यथेदं धार्यते सर्वं ब्रह्माण्डपरिमण्डलम् ।
वर्गाष्टकेन देवेशि सूते दिग्गजसंचयम् ॥
तेनेयं करिणी प्रोक्ता मध्यमा शङ्खिनी भवेत् ॥ ८ ॥
शङ्खिनी तु यथा भद्रे विशुद्धा पापवर्जिता ।
सर्वदेवप्रिया सा हि शान्तिसौभाग्यशोभिता ॥ ९ ॥
तथा वनस्पतिगता मध्यमा वाग्वरानने ।
चित्रिणी वल्लरी देवि महादोषविनाशिनी ॥ १० ॥
यस्याः फलं वरारोहे शिवशक्तिमयं सदा ।
शिवशक्तिमयं देवि प्राणिमात्रजगत्त्रयम् ॥ ११ ॥
तेषु सर्वेषु पश्यन्ती जीवेषु परमाश्रया ।
परब्रह्मणि संलीना परा वाक्परमेश्वरि ॥ १२ ॥
तां दूतीं तत्र संपूज्य समाधिकुसुमैः शुचिः ।
तदङ्गेषु कलाः पूज्याः क्रमेण सुरवन्दिते ॥ १३ ॥
पद्मिनी तु परा ज्ञेया हंसस्वच्छविकासिनी ।
हंसोदयेन पद्मं हि त्यक्त्वा संकोचमद्रिजे ॥ १४ ॥

---

* इदमर्धं ख. पुस्तके वर्तते ।

---

१ ख. तत्र ज्ञा° । २ क. ग. °स्तु वेदे° । ३ ख. शान्तसारेभ्यशो° । ४ क. ग. °इयन्तं जी° । ५ ख. शुभैः । ६ क. ग. °दन्ते सुक्° । ७ ख. °काशिनी ।

विकासयति सौभाग्यं तथा वस्तुविलासतः ।
परा प्रकाशमायाति पद्मिनीत्वमतो भवेत् ॥ १५ ॥
तस्या देहे वरारोहे कलाः पूज्यास्तु षोडश ।
चित्कला सत्कला ज्ञानकला संवित्कला तथा ॥ १६ ॥
आत्मनस्तु कला ज्ञेयाश्चतस्रः परमेश्वरि ।
विरागता मोक्षकला परमाणुकला तथा ॥ १७ ॥
विद्याकलाचतुष्कं तु विज्ञेयं चान्तरात्मनि ।
वि[1]द्या संतोषता तृप्तिः परब्रह्मप्रकाशता ॥ १८ ॥
परमात्मकला ज्ञेयाः संलीनाः परवस्तुनि ।
लु[2]प्तिः शान्तिकला बोधकला व्याप्तिकला परा ॥ १९ ॥
ज्ञानात्मनः कला ज्ञेयाश्चतस्रः परमेश्वरि ।
कलाः षोडश देवेशि श्रीविद्यार्णेषु संस्थिताः । २०॥
षोडशार्णा ब्रह्मरूपा कलाषोडशरूपिणी ।
आत्मा जाग्रत्स्वरूपेण त्रैलोक्यं रचयत्यसौ ॥ २१ ॥
अन्तरात्मा तत्त्व[3]रूपस्तपोरूप[4]श्च मिश्रितः ।
अत एव रजोरूपस्तमोरूपः परः शिवः ॥ २२ ॥
परमात्मा हि विज्ञेयो ज्ञानात्मा[5] तुर्यया युतः ।
एताः कला वरारोहे[6] तस्या देहे प्रकाशयेत् ॥ २३ ॥
तत्पदार्थं तु जानीहि मुखमस्या वरानने ।
त्वंपदार्थोऽसिवाक्यार्थः कुचयुग्मं क्रमेण हिं[7] ॥ २४ ॥
भोगस्तु परमेशानि नादो[8] ब्रह्ममयो भवेत् ।
नादोदितं वरारोहे विश्वं योनिर्न संशयः ॥ २५ ॥
तत्रैव शक्तिं संपूज्य स्वात्मलिङ्गं छिवं[9] यजेत् ।
परस्परप्रभावेन(ण) ब्रह्मानन्दरसो भवेत् ॥ २६ ॥
तं रसं मनसा देवि वह्न्याद्यागतं[10] प्रिये ।
अर्घ्यामृतेन संयोज्य ततः श्रीचक्रमर्चयेत् ॥ २७ ॥
ब्रह्मानन्दमयं ज्ञानं कथयामि वरानने ।
न ब्राह्मणो ब्राह्मणस्तु क्षत्रियः क्षत्रियस्तथा ॥ २८ ॥

१ क. विद्यैः सं° । २ ख. लयः । ३ ख. °रूपो त्रिज्ञेयः परमेश्वरि अ° । इति पाठान्तरम् । ४ ख. °पत्वमि° । ५ ख. °त्माऽत्रस्थया यु° इति पाठान्तरम् । ६ ख. °हे परादे° । ७ ख. हि । योग° । ८ ख. नादावृतं । ९ ख. °वं त्यजे° । १० ख. स्मरेत् ।

वैश्यो न वैश्यः शूद्रो न शूद्रस्तु परमेश्वरि ।
चाण्डालो नैव चाण्डालः पौल्कसो न च पौल्कसः ॥२९॥
सर्वं समं विजानीयात्परमात्मविनिश्चयात् ।
आकाशात्पतितं तोयं निम्नमार्गेण गच्छति ॥ ३० ॥
ग्राममध्यगतं सर्वं विष्ठामूत्रादिपूरितम् ।
मृतगोश्वानमार्जारखरादिरुधिरान्वितम् ॥ ३१ ॥
समस्तमपि देवेशि गङ्गायां मिलितं यथा ।
गङ्गामृते तु देवेशि कालुष्यं नैव तिष्ठति ॥ ३२ ॥
तथा सच्चिन्मये ज्ञाने समता सर्वजन्तुषु ।
सर्वद्रवेषु गिरिजे समता नात्र संशयः ॥ ३३ ॥
यथा सूर्यप्रकाशोऽयं समत्वेन प्रवर्तते ।
उत्तमस्यापि चान्यस्य तमः संहरते क्षणात् ॥ ३४ ॥
शोषयन्दुग्धमूत्राणि चन्दनं चैव कर्दमम् ।
अत एव महेशानि मन्त्री सर्वसमो यदा ॥ ३५ ॥
सिद्धिस्तदैव विज्ञेया श्रीगुरोः कृपया प्रिये ॥ ३६ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे ज्ञानदूतीयजनविधिर्नाम त्रयोविंशः पटलः ॥२३॥

अथ चतुर्विंशः पटलः ।

ईश्वर उवाच—

दीक्षाविधिं प्रवक्ष्यामि येन शिष्यः सुखी भवेत् ।
दीयते सकलं देवि गुरवे प्राणसंयुतम् ॥ १ ॥
धनरत्नसुवर्णादिपट्टवस्त्रसमुच्चयम् ।
क्षयं प्राप्नोति तद्भावान्नानापापसमुच्चयः ॥ २ ॥
तस्माद्दीक्षेति नामास्याः सर्वशास्त्रेषु सुव्रते ।
पापिने कृपणायापि शठाय कपटाय च ॥ ३ ॥
+दीनायाऽऽचारशून्याय मन्त्रद्वेषपराय च ।
निन्दकाय च मूर्खाय तीर्थद्वेषपराय च ॥ ४ ॥

+इदमर्धं ख. पुस्तके दृश्यते ।

१ क. °त्मनि नि° । २ ख. °राश्वरु° । ३ ख. यदा । ४ ख. मृतं तदेवाऽऽसीत्का° । ५ ख. तदा संविन्म° । ६ ख. °त्वेनेव व° । ७ ख. यथा । ८ ख. °स्तस्यैव ।

भक्तिहीनाय देवेशि न देया मलिनाय च ।
दानशीलाय भक्ताय साधवे तीर्थचेतसे ॥ ५ ॥
सन्मार्गवर्तिने[1] चाग्निदेवद्विजरताय च ।
सर्वशास्त्रार्थवेदार्थज्ञानिने सुव्रताय च ॥ ६ ॥
दीक्षा देया वरारोहे अन्यथाऽऽपत्तिभाग्भवेत् ।
अथ वक्ष्ये वरारोहे दीक्षाकारणमुत्तमम् ॥ ७ ॥
मण्डपं वेदिकां कृत्वा पुष्पवैतानमण्डितम् ।
दीपमालावलीरम्यं नानाधूपसुधूपितम् ॥ ८ ॥
सिन्दूररङ्गमालाभिर्मण्डितं चित्रचित्रितम् ।
वेदिकायां वरारोहे कुङ्कुमेनाथ वा प्रिये ॥ ९ ॥
सिन्दूररजसा वाऽपि विलिखेच्चक्रमुत्तमम् ।
मध्यचक्रं वरारोहे नवकोणविराजितम् ॥ १० ॥
चतुरस्रं च संलिख्य सुवर्णकलशान्नव ।
रौप्यताम्रादिरचितान्मृत्तिकारचितांश्च वा ॥ ११ ॥
जलपूर्णान्विशेषाढ्यान्स्वर्णरत्नप्रपूरितान् ।
फलैः पुष्पैश्च सुभगान्सुगन्धेन च चर्चितान् ॥ १२ ॥
वशिन्याद्यष्टकं तत्र वसुकुम्भेषु पूजयेषु पूजयेत् ।
मध्यकुम्भे वरारोहे श्रीविद्यां परितोषयत् ॥ १३ ॥
क्रमं समस्तमभ्यर्च्य कुमार्याद्यर्चनं यजेत् ।
सुवासिनीर्ब्रह्मवृन्दं योगिनो विविधानपि ॥ १४ ॥
तदङ्गहवनं कुर्यात्सर्वेषां तृप्तिहेतवे ।
*गुरुः शिष्यमुपानीय भक्तिनम्रमकल्मषम् ॥ १५ ॥
प्राणानायम्य विधिवच्छुद्धपीठे निवेश्य च ।
सुरास्त्वामेत्यादिमन्त्रैश्चिरण्टीभिर्युतः स्वयम् ॥ १६ ॥
अभिषिञ्चेच्च तन्मूर्ध्नि तदेतत्कलशोदकैः ।
परिधाप्य सुवासोभिश्चन्दनादवलेप्य च ॥ १७ ॥
वामतः परमेशानि स्वासने पूजिते शुचिम् ।
सर्वशृङ्गारवेषाढ्यं शिष्यं तत्रनिवेशयेत् ॥ १८ ॥

---

*इत आरभ्य ' वामतः परमेशानि ' इत्यन्तो ग्रन्थः ख. पुस्तके नास्ति. ।

---

१ क. साथिने ती° । २ ख. °ने राज्ञे दे° । ३ ख. °था पापभा° । ४ क. °शेषस्य व° । ५ क. °प्रं सर्वकु° ।

षडध्वरूपं श्रीचक्रं तस्य मूर्ध्नि विचिन्तयेत् ।
[×अभावे तु बृहच्छङ्खं जलेनाऽऽपूर्य सुन्दरि ॥ १९ ॥
कलास्तत्र समाराध्य देवीं संपूज्य सेचयेत्]।
स्वदृष्ट्याऽऽलोकयेत्तं तु दृष्ट्या दृष्टिं तु मेलयेत् ॥ २० ॥
आज्ञासंक्रमणं कुर्याद्यावन्निश्चलता भवेत् ।
नैश्चलं शांभवो वेद्यः शून्याशून्यविवर्जितः ॥ २१ ॥
शून्यं शिवमयं वस्तु पुरुषः परमेश्वरि ।
अशून्यं शक्तिराद्या हि प्रकृतिः परमेश्वरि ॥ २२ ॥
शक्त्याधिक्ये रजःस्थौल्यं संयोगाच्छिवयोर्यदा ।
स्वप्नावस्था तदा ज्ञेया योगः शक्त्यधिकस्ततः ॥२३॥
शक्तिर्जाग्रदिति ख्याता शिवो निश्चलता प्रिये ।
सुषुप्तिरिति मन्त्रज्ञैः कथिता निश्चला यतः ॥ २४ ॥
गुणत्रयं तु कथितं जाग्रत्सत्त्वगुणा प्रिये ।
तमोगुणा सुषुप्तिस्तु शिवे निश्चलरूपिणी ॥ २५ ॥
शिवाधिक्याद्गुणातीतं वस्तु जानीहि सुन्दरि ।
शिवशक्तिसमायोगाच्छिवाधिक्यं यदा भवेत् ॥ २६ ॥
तदा तुर्यां विजानीयात्सर्वबन्धनिकृन्तनीम् ।
कलाः षोडश देवेशि आत्मज्ञाने व्यवस्थिताः ॥ २७ ॥
श्रीविद्याबीजसंलीनाः शिष्यदेहे प्रकाशयेत् ।
चतुर्विधा षोडशार्णा महात्रिपुरसुन्दरी ॥ २८ ॥
तद्ध्यानात्तु मनःस्थैर्यमुन्मनीति निगद्यते ।
ब्रह्मज्ञाने मनः पक्षी तृष्णाचञ्चुविलक्षितः ॥ २९ ॥
संकल्पेन विकल्पेन पक्षाभ्यां चञ्चलः सदा ।
मोहमत्सरकामैश्च क्रोधाहंकारदुर्मदैः ॥ ३० ॥
संनद्धपिच्छसबलः कृत्याकृत्यपदद्वयः ।
संसारवृक्षे देवेशि धनपुत्रादिमूलके ॥ ३१ ॥
अविद्याविस्तृते निन्दास्तुतिशाखासुशोभिते ।
अभिलाषस्फुरत्पुष्पभरिते पातकादिभिः ॥ ३२ ॥

× धनुश्चिह्नान्तर्गतो ग्रन्थः ख. पुस्तके वर्तते ।

१ ख. तु योजये° । २ क. °श्चलां शां° । ३ क. शून्यं शू° । ४ क. °र्जितम् । शु° । ५ ख. °ग्रत्स्वस्त्वगु° । ६ क. °धिक्येषं गुणा° । ७ ख. °र्ववेधनि° । ८ ख. °च्छबहलः ।

पर्णपूर्णे वरारोहे पापपुण्यफलान्विते ।
तत्र शाखाद्वये स्थूले श्रुतदृष्टाभिधः स्थितः ॥ ३३ ॥
पक्षिणं तं समाक्रम्य ज्ञानपाशेन पाशयेत् ।
पक्षिखेलारतो नित्यं कटाक्षः श्रीगुरोः प्रिये ॥ ३४ ॥
तेन पक्षद्वयं छिन्नं यदा भवति निश्चयात् ।
तदा समुन्मनीभूत उन्मुखो निश्चयात्प्रिये ॥ ३५ ॥
सर्वसंकल्परहिता कला सप्तदशी भवेत् ।
उन्मनी नाम तस्या हि भवपाशनिकृन्तनम् ॥ ३६ ॥
उन्मन्या सहितो योगी न योगी नोन्मनी परा ।
यथा कर्पूरगो दीपो न दीपो न पुनः शशी ॥ ३७ ॥
अत एव महेशानि दृष्ट्या संक्रमणं यजेत् ।
तत्त्वमस्यादिवाक्येन पश्चाद्वाच्यं हि योजयेत् ॥ ३८ ॥
आदावकथ्यसंयोज्यं स्पर्शेनैव सुलोचने ।
स्पर्शः स्पर्श इवाऽऽभाति श्रीगुरोः करसंभवः ॥ ३९ ॥
स्पर्शेन धातवः सर्वे लोहाद्याः सुरवन्दिते ।
सुवर्णतां प्राप्य सर्वे विशिष्टाभरणान्विताः ॥ ४० ॥
करस्पर्शस्तु देवेशि प्रपञ्चमलिनादिकम् ।
लोहत्वं नाशयित्वा हि सुवर्णत्वं करोति हि ॥ ४१ ॥
करे पुष्पफलान्कृत्वा ब्रह्मरन्ध्रे करं क्षिपेत् ।
तस्माद्ब्रह्मत्वमेवासीति वाक्यार्थः कराद्भवेत् ॥ ४२ ॥
अनिर्वाच्योपदेशोऽयं स्पर्शनाद्ब्रह्मरन्ध्रके ।
ब्रह्मरन्ध्रे सहस्रारे कर्पूरधवलो गुरुः ॥ ४३ ॥
वराभयकरो नित्यो ब्रह्मरूपी सदाऽनघः ।
जागर्ति परमेशानि निजस्थानप्रकाशकः ॥ ४४ ॥
पश्चात्षट्चक्रविज्ञानं शिष्याय प्रतिबोधयेत् ।
आधारं स्वर्णवर्णं च चतुर्दलसुशोभितम् ॥ ४५ ॥
वादिसान्तैश्चतुर्वर्णैस्तप्तहेमसमप्रभैः ।
गणेशसहितं विद्धि स्वाधिष्ठानं ततः प्रिये ॥ ४६ ॥

---

१ क. °शनुत् । २ ख. °न्तनी । उ° । ३ ख. °नीपरः । य° । ४ ख. °द्वाचं हि । ५ क. °र्ण धावतः स° । ६ ख. °श्चात्सोऽहमिति ध्यानं शि° । ७ ख. °र्णं तु च° । ८ ख. °र्णैर्द्रुतहे° ।

इन्द्रगोपप्रतीकाशं स्फुरद्विद्रुमसंनिभैः।
बादिलान्तैः स्फुरद्वर्णैर्ब्रह्मणा मण्डितं प्रिये ॥ ४७ ॥
नीलवर्णं तृतीयं हि मणिपूरं दशारकम्।
विद्युत्पुञ्जप्रभावर्णैर्डादिफान्तैश्च मण्डितम् ॥ ४८ ॥
गदाधरहरिं प्रौढं चतुर्थं शृणु सुव्रते।
पिङ्गाभं द्वादशारं तु कादिठान्तैः सुलोचने ॥ ४९ ॥
विस्फुलिङ्गप्रभैर्वर्णैः शिवेन च युतं प्रिये।
विशुद्धचक्रं देवेशि धूम्रवर्णं कलात्मकम् ॥ ५० ॥
स्वरैर्माणिक्यसंकाशैर्मण्डितं परमेश्वरि।
जीवात्मनाऽधिष्ठितं हि तज्जानीहि तदन्ततः ॥ ५१ ॥
आज्ञाचक्रं महेशानि विद्युत्कोटिसमप्रभम्।
द्विदलं हक्षवर्णाभ्यां शुभ्राभ्यां परिमण्डितम् ॥ ५२ ॥
परमात्मस्वरूपाढ्यं नादरूपं हि सप्तमम्।
नादो विलीनो यस्मात्तु तस्माद्ब्रह्म तदुच्यते ॥ ५३ ॥
देहेऽक्षराणि देवेशि नाद एवात्र कारणम्।
नादः पवनसंयोगात्कुण्डलिन्या युतो यदा ॥ ५४ ॥
प्रसन्नः परमेशानि षट्चक्राणां दलेषु सः।
पञ्चाशद्वर्णरूपत्वं प्राप्तवान्सुरवन्दिते ॥ ५५ ॥
अव्यक्तरूपता प्राप्ता उदात्तादिस्वरैः क्रमात्।
एवं सर्वज्ञतां तस्मै दद्याच्छिष्याय सद्गुरुः ॥ ५६ ॥
शिष्यस्तदा श्रीगुरोस्तु पूजां कुर्यात्सुलक्षणाम्।
रत्नाभरणशोभाढ्यां पट्टवस्त्रधनान्विताम् ॥ ५७ ॥
गजाश्वमहितां भद्रं महिषीगोसमान्विताम्।
क्षेत्रग्राममहारामरभ्यां चेटीशतान्विताम् ॥ ५८ ॥
सुवर्णरश्मिभरितां कस्तूरीचन्द्रचन्दनाम्।
गुरुं संतोष्य विधिवत्प्रसादं तत्त्वसंयुतम् ॥ ५९ ॥
गृह्णीयाच्छिष्यवर्यस्तु गुरुस्तस्मा अनन्तरम्।
बालां प्रकाशयेत्कर्णे दक्षिणे च ततः परम् ॥ ६० ॥

१ ख. °हरिप्रौ°। २ ख. °दिडान्तैः। ३ क. ग. °प्रभादिव्यैः शि°। ४ ख. हि जानी°। ५ ख. °दनन्तरम्। आ°। ६ ख. °सरः प°। ७ ख. °व्यक्तः स्वरता प्राप्त उ°। ८ ख. दत्त्वा शिष्या°। ९ ख. °र्णराशिम°। १० ख. गृहीत्वा शि°। ११ ख. °वर्गस्तु। १२ ख. °ष्णा तदन°।

पञ्चसिंहासनगता विद्याः पश्चात्प्रकाशयेत् ।
ततो रहस्यं परमं महात्रिपुरसुन्दरीम् ॥ ६१ ॥
प्रकाशयेद्दक्षकर्णे परब्रह्ममयीं प्रिये ।
सर्वसौभाग्यजननीं भोगमोक्षफलप्रदाम् ॥ ६२ ॥
श्रीविद्यां षोडशार्णां तु ब्रह्मानन्दस्फुरत्कलाम् ।
न प्रकाशय देवेशि सर्वस्वमिव सुव्रते ॥ ६३ ॥
वेदशास्त्रपुराणेषु यामलेष्वपि सुव्रते ।
गुप्ता श्रीषोडशार्णेयं निधानमिव संस्मरेत् ॥ ६४ ॥
सहोदराय सर्वस्वप्राणदायापि बन्धवे ।
राज्ञे राज्यप्रदायापि पुत्राय प्राणदाय च ॥ ६५ ॥
न देया षोडशार्णेयं देयं सर्वस्वमद्रिजे ।
सपुत्रदारसहितं शिरो देयं कथंचन ॥ ६६ ॥
न देया षोडशार्णा हि प्राणैः कण्ठगतैरपि ।
गोपितव्या महाविद्या स्वयोनिरिव पार्वति ॥ ६७ ॥
उदके लवणं लीनं यथा भवति शैलजे ।
मनो भवति वै लीनं पादयोः श्रीगुरोः प्रिये ॥ ६८ ॥
तदा देया महाविद्या कृपया षोडशाक्षरी ।
अक्षरैः सहिता वाऽपि निरक्षरतया स्थिता ॥ ६९ ॥
आकाशे नीलिमा देवि भ्रान्त्या दृष्टोदरे यथा ।
अक्षराणि तथा सन्ति श्रीविद्यायां सुरेश्वरि ॥ ७० ॥
षोडशार्णां ब्रह्मरूपां जानीहि परमेश्वरि ।
यथा रत्नमये दीपे कज्जलं नैव विद्यते ॥ ७१ ॥
श्रीविद्यायां तथाऽव्यक्तव्यक्तता वीरवन्दिते ।
न दद्याद्यस्य कस्यापि दद्यात्प्राणप्रियाय च ॥ ७२ ॥
कृतार्थोऽसि शिशोर्वाक्यं प्रवदेद्देशिकोत्तमः ।
षोडशार्णां महाविद्यां न दद्याद्ब्रह्मरूपिणीम् ॥ ७३ ॥
एकोच्चारेण देवेशि वाजपेयस्य कोटयः ।
अश्वमेधसहस्रं तु तुलां नाऽऽयाति सर्वदा ॥ ७४ ॥

---

१ ख. ° स्मर । स° । २ ख. सर्वेशि प्रा° । ३ क. °यं स° । ४ क. °स्वमिव अद्रि° । ५ क. °ति संली° । ६ क. °न्त्या पृष्ठोद° । ७ ख. ते । अवि° । ८ ख. °या देवि व्यक्तता बी° । °था देवि वर्णता बी° । इसि पाठान्तरम् । ९ ख. °ते । एकोच्चारेण देवेशि द° । १० क. ग. °र्थोऽस्मीति वाक्यं स प्र° । ११ ख. °हस्राणि तत्त्वज्ञानं समाचरेत् । ए° ।

एकोच्चारेण देवेशि प्रादक्षिण्यं भुवो भवेत् ।
धेनूनां कपिलानां हि दत्ता यैः कोटिकोटयः ॥ ७५ ॥
एकोच्चारेण देवेशि तुलां नाऽऽयाति सर्वदा ।
अर्धोदये पुण्यतिथौ हेमभारसहस्रकम् ॥ ७६ ॥
तुलापुरुषकोट्यस्तु तुलां नाऽऽयान्ति षोडशीम् ।
यदा यद्वर्ण्यते वस्तु तदा सर्वं निरामयम् ॥ ७७ ॥
तथा ज्ञेया महाविद्या षोडशार्णा वरानने ।
परमात्मस्वरूपेयं विश्वस्पन्दनरूपिणी ॥ ७८ ॥
श्वासोच्छ्वासतया देवि षट्शतान्येकविंशतिः ।
सहस्राणि दिवा रात्रौ हंसःशब्दजपो भवेत् ॥ ७९ ॥
स्पन्दनत्वेन सकलं व्याप्य तिष्ठति सर्वतः ।
आत्मत्वेनाजपा ज्ञेया सूर्यसोमस्वरूपिणी ॥ ८० ॥
निरञ्जनस्वरूपा च निराभासस्वरूपिणी ।
अतनुत्वतनुत्वाभ्यां सूक्ष्मत्वेन वरानने ॥ ८१ ॥
प्रबोधापादनेनापि मण्डिता वह्निजायया ।
षडङ्गैः शोभितां देवीं हंसेनैव प्रपूजिताम् ॥ ८२ ॥
अव्यक्तरूपगायत्रीछन्दोवक्त्रां वरानने ।
साक्षात्परमहंसाभां देवतां परमेश्वरीम् ॥ ८३ ॥
श्रीविद्यां व्यापिकां विद्धि परज्योतिःस्वरूपिणीम् ।
आत्मस्वरूपलिङ्गं हि मायागेहगतं प्रिये ॥ ८४ ॥
श्रद्धातरङ्गिणीनीरक्षालितं भववन्दनम् ।
सुमनोमण्डितं वाऽपि समाधिकुसुमैर्वरम् ॥ ८५ ॥
ज्ञानाङ्गारे प्रपञ्चाख्यं धूपं दीपं च चिन्मयम् ।
अधितिष्ठति सर्वत्र सर्वनैवेद्यमण्डितम् ॥ ८६ ॥
निष्प्रपञ्चं निराभासं केवलं ब्रह्मसत्कलम् ।
षोडशार्णा परा विद्या श्रीविद्येत्यभिधीयते ॥ ८७ ॥
शुक्लपक्षे शुभादिने शुभवारे वरानने ।
मन्त्राद्यारम्भणं कुर्याद्ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ॥ ८८ ॥

---

१ ख. °था चेयं म° । २ ख. °णी । उच्छ्वासनिःश्वासत° । ३ ख. प्रचोदयाद° । ४ ख. ण्डि तां व° । ५ क. ग. °रूपा गा° । ६ ख. °रूपं लि° । ७ ख. °तं भाववन्दिनम् । ८ ख. °सुमार्चितम् । ९ ख. च. वन्म° इति पाठान्तरम् ।

न वारमासदोषा हि ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ।
पवित्रं[1] सर्वदेवेशि दानमेव शुभे दिने ॥ ८९ ॥
चैत्रे[2] वै निष्फलं ज्ञेयं नीरजायतलोचने ।
वैशाखे क्षेत्रलाभं च ज्येष्ठे च मरणं ध्रुवम् ॥ ९० ॥
आषाढे बन्धुनाशं च श्रावणे च शतायुषम् ।
क्षयो भाद्रपदे मासि आश्विने रत्नसंपदः ॥ ९१ ॥
कार्तिके तु भवेल्लक्ष्मीर्मार्गशीर्षे धनं महत्[4] ।
पौषे तु संभवेत्क्लेशो माघे संपत्तिरुत्तमा ॥ ९२ ॥
फाल्गुने सर्वकार्याणि मासानां फलमीदृशम् ।
शिष्यस्य प्रथमार्णं[5] हि गृहीत्वा सुन्दरि प्रिये ॥ ९३ ॥
नाम संकल्पयेद्देवि मनोज्ञं स्थिरबुद्धये ।
श्रीविद्यां हृदये[6] तस्य न्यसेदव्यक्तरूपिणीम् ॥ ९४ ॥
श्रीविद्याक्षरपङ्क्तिस्तु परब्रह्मणि चिन्मयी[7] ।
उदके लवणं लीनं यथा तिष्ठति पार्वति ॥ ९५ ॥
तस्माद्ब्रह्ममयीं विद्धि सर्वशास्त्रेषु योजिताम् ॥ ९६ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे दीक्षाविधिर्नाम चतुर्विंशः पटलः ॥२४॥

अथ पञ्चविंशः पटलः ।

ईश्वर उवाच—

पवित्रारोपणं वक्ष्ये साधकानां हिताय च ।
वर्षमात्रकृता पूजा सफला भवति ध्रुवम् ॥ १ ॥
तस्मात्पवित्रपूजा हि कर्तव्या सिद्धिहेतवे ।
आरभ्य मिथुनार्कं हि तुलासंक्रान्तिमासकम् ॥ २ ॥
अतिरम्या महापूजा पवित्राणां सुरेश्वरि ।
पक्षद्वयेऽपि पूजा स्याच्चतुर्थ्यामष्टमीदिने ॥ ३ ॥
नवम्यां वा चतुर्दश्यां पवित्रारोपणं यजेत् ।
सौवर्णरौप्यताम्राणां सूक्ष्मसूत्राणि कारयेत् ॥ ४ ॥

---

१ ख. °त्रं पर्व दे° । २ क. दामनं वा श° । ३ ख. °त्रेऽनिष्टफलं । ४ ख. °त । पुण्ये तु सकला रोगा मा° । ५ क. °नोऽहंस्थितिवृद्ध° । ६ क. °ये न्यस्य । ७ख. °न्मयीम् । उ° । ८ क. °जा निष्फला° ।

कार्पाससंभवान्येव पट्टसूत्रसमुद्भवम् ।
त्रसरीसूत्रसंभूतं पद्मवल्कलसंभवम् ॥ ५ ॥
दर्भमुञ्जशणोद्भूतं पवित्राय प्रकल्पयेत् ।
प्रणवश्चन्द्रमा वह्निर्ब्रह्मा नागो गुहो रविः ॥ ६ ॥
साम्बाख्यः सर्वदेवश्च नवतन्तुषु पूजयेत् ।
शिरोमन्त्रेणाभिमन्त्र्य हृन्मन्त्रेण ततः परम् ॥ ७ ॥
प्रक्षालयेत्ततोऽभ्युक्ष्यास्त्रमन्त्रेण च देशिकः ।
अवरुध्य च नेत्रेण ग्रथितं कवचेन हि ॥ ८ ॥
रोचनाकुङ्कुमाभ्यां च रक्तचन्दनचन्दनैः ।
कस्तुरीघुसृणाद्यैश्च कर्पूरैर्नं (र्ना) गरैरपि ॥ ९ ॥
गैरिकाद्यैर्विचित्रं तत्कारयेत्सुमनोहरम् ।
मूलमन्त्रेण चाभ्युक्ष्य स्थापयेदीशकोणके ॥ १० ॥
पवित्रवृन्दं सकलं षडङ्गैस्तु पवित्रितम् ।
कृत्वा देवेशि पूर्वस्मिन्दिवसे सद्य एव वा ॥ ११ ॥
अष्टोत्तरशतैः सूत्रैर्नवसूत्रेण कल्पितैः ।
उत्तमं तत्पवित्रं हि तदर्धं मध्यमं स्मृतम् ॥ १२ ॥
तस्याप्यर्धं कनिष्ठं स्यात्त्रिविधं कथितं प्रिये ।
अधिवासनवेलायां यवान्विस्तार्य सुव्रते ॥ १३ ॥
चतुर्भिरासनैस्तत्र पुष्पं निक्षिप्य देशिकः ।
पवित्राणि पवित्राणि पञ्चामृतसमुच्चयैः ॥ १४ ॥
रचितान्यमलैः पञ्चरत्नैः सर्वौषधीगणैः ।
नववस्त्रयुगेनाथ सम्यगाच्छाद्य सुव्रते ॥ १५ ॥
देवि कुम्भं प्रतिष्ठाप्य पूर्णं चामीकरादिभिः ।
देवीमावाह्य तत्कुम्भे मूलमन्त्रेण पूजयेत् ॥ १६ ॥
ततः क्रमं समभ्यर्च्य पवित्रार्पणमारभेत् ।
श्रीविद्यया पवित्राणि गुरोर्नाम्ना च देशिकः ॥ १७ ॥
पवित्रं गुरवे दद्यात्सर्वेभ्यस्तदनन्तरम् ।
गुरुभ्यस्त्रिविधेभ्यश्च पवित्राण्यर्पयेत्ततः ॥ १८ ॥

---

१ ख. °वान्यत्र प° । २ ख. °विः । सदाख्यः सर्वदेवेशि न° । ३ ख. °भ्युक्ष्य शंख° । ४ ख. °ण दे° । ५ क. °रैर्विर्धसैर° । ६ क. वित्रं तु प° । ७ ख. देवीकु° । ८ क. र्णं च गैरिकादि° । ९ क. °विद्यायाः प° ।

तिथिनित्यागणायाय पवित्रारोपणं यजेत् ।
नवचक्रास्थितायाय चक्रेशीनिवकाय च ॥ १९ ॥
रश्मिवृन्दाय देवेशि प्रत्येकं भावपूर्वकम् ।
पवित्रकं समर्प्याथ गुरूंस्संतोषयेत्प्रिये ॥ २० ॥
स्वर्णालंकारवस्त्रैश्च नानाधनसमुच्चयैः ।
तत्प्रसादं पवित्रं च धारयेत्तदनन्तरम् ॥ २१ ॥
तदङ्गहोमं निर्वर्त्य पवित्रेण समर्चयेत् ।
कुमारीपूजनं कुर्यात्ततः सुवासिनीगणम् ॥ २२ ॥
योगिन्यो योगिनश्चैव ब्राह्मणा विविधा गणाः ।
पूज्या हि परमेशानि यदि (दी) च्छेत्सिद्धिमात्मनः ॥२३॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे श्रीविद्यापवित्रारोपणविधिर्नाम पञ्चविंशः पटलः ॥ २५ ॥

अथ षड्विंशः पटलः ।

ईश्वर उवाच—

दमनारोपणं वक्ष्ये साधकानां हिताय च ।
संवत्सरकृता पूजा येन पूर्णा भवेत्प्रिये ॥ १ ॥
तपोभङ्गाय मदनो मम शैलभवे यदा ।
भस्मीभवत्तदा पत्नी रतिः प्रीतिश्च दुःखिते ॥ २ ॥
तन्नेत्रवारिसंभूता दमनस्य लता भवेत् ।
तस्सौरभ्यं च सौभाग्यं महदासीत्सुलोचने ॥ ३ ॥
तेन संतुष्टसुहृदा वरो दत्तो मया प्रिये ।
रत्यै प्रीत्यै च तस्मात्तु मदनः प्रकटीकृतः ॥ ४ ॥
दमनेन च यो मन्त्री वर्षमध्ये न पूजयेत् ।
तस्य सांवत्सरी पूजा मदनाय भविष्यति ॥ ५ ॥
इति तस्मै वरो दत्तो मयैव सुरवन्दिते ।
तस्माद्दमनपूजा हि कर्तव्या वीरवन्दिते ॥ ६ ॥

---

१ क. ख. ग । तस्मिन्वृन्दा° । २ ख. गुरुं संतो° । ३ ख. °वाहिनी° । ४ क. °च मदना° । ५ ख. °ष्टहृदयाद्वरो ।

अन्यथा तत्फलं वर्षकृतं कामाय जायते ।
समूलं दमनं देवि स्थापयेत्पात्रके वरे ॥ ७ ॥
दमनं नवधा कुर्यात्पूजयेत्तदनन्तरम् ।
आनन्देश्वरबीजेन ततो भिन्नेन सुन्दरि ॥ ८ ॥
आनन्देश्वरबीजेन नवधा बिन्दुना सह ।
नवप्रकारभिन्नाङ्गं दमनं पूजयेत्क्रमात् ॥ ९ ॥
अघोरविद्यया पश्चादभिषिच्य तमेव हि ।
पूर्वोक्तया दक्षिणस्यां दिशि सिंहासनाख्यया ॥ १० ॥
अस्त्रेण रक्षणं कुर्यात्कवचेन ततः परम् ।
बद्ध्वा त्रिशूलमुद्रां तु भ्रामयेद्दमनोपरि ॥ ११ ॥
चैत्रे सितचतुर्दश्यां दमनारोपणं भवेत् ।
उद्धरेदस्त्रमन्त्रेण हृदये न च लेपयेत् ॥ १२ ॥
श्रीखण्डघुसृणेन्द्वाद्यैरधिवासं च कारयेत् ।
प्रथमे दिवसे कुर्यादधिवासनमुत्तमम् ॥ १३ ॥
सद्योऽधिवासनं वाऽपि वर्षपूजासुसिद्धये ।
प्रातः काले चतुर्दश्यां नित्यार्चानन्तरं ततः ॥ १४ ॥
नवकोणं विरच्याथ सिन्दूरेण महाप्रभम् ।
कलशान्नव संस्थाप्य हेमरत्नादिपूरितान् ॥ १५ ॥
एकं वा कलशं रम्यं स्थापयेद्देशिकोत्तमः ।
दक्षतो मण्डलं कृत्वा कुङ्कमाद्यैर्विचित्रितम् ॥ १६ ॥
अशोकतरुमाले (लि) ख्य त्रिकोणं मण्डलं लिखेत् ।
तन्मध्ये पूजयेत्कामं तरुणं चारुणप्रभम् ॥ १७ ॥
रक्तवस्त्रं रक्तभूषं वामदक्षिणयोः प्रिये ।
रतिप्रीतिविशोभाढ्यं पञ्चबाणं धनुर्धरम् ॥ १८ ॥
वसन्तसहितं कामं कदम्बवनमध्यगम् ।
मन्त्रेणानेन तं कामं पूजयेत्सिद्धिहेतवे ॥ १९ ॥
वाग्भवं भुवनेशानीं श्रियं कामात्मके न च ।
कामाय नम आलिख्य विद्येयं नववर्णिनी ॥ २० ॥
कामबीजत्रयं चोक्त्वा फरेमात्मकमुच्चरेत् ।
रत्यै नमश्चाष्टवर्णा रतिविद्या वरानने ॥ २१ ॥

१ ख. °श्वरीवी° । २ °ङ्गं भदनं । ३ ख. °जार्थसि° । ४ क. °यं रुद्रव° ।

प्रीतिं वदेद्रतिस्थाने प्रीतिमन्त्रोऽष्टवर्णकः।
गौरश्यामे रतिप्रीती क्रमेण मणिभूषणे ॥ २२ ॥
पद्मताम्बूलहस्ते च रक्तवस्त्रविराजिते।
दिव्याभरणभूषे च पुष्पदामविराजिते ॥ २३ ॥
वामदक्षिणयोर्ध्यात्वा कामस्य तदनन्तरम्।
वसन्तं पूजयेत्पश्चात्कदम्बवनमध्यगम् ॥ २४ ॥
गौरवर्णं वामहस्ते सुधापूर्णघटान्वितम्।
दक्षहस्तेन दधतं नानापुष्पसमुच्चयम् ॥ २५ ॥
साङ्गं कामं प्रपूज्याथ धूपदीपादि दर्शयेत्।
दमने पूजितः कामः सर्वकार्याणि साधयेत् ॥ २६ ॥
तेन सम्यक्प्रपूज्याथ महात्रिपुरसुन्दरीम्।
क्रमं समर्चयेत्सम्यकुमारीर्भोजयेद्बुधः ॥ २७ ॥
सुवासिनीश्च संपूज्य योगिनीगणमर्चयेत्।
ब्राह्मणान्परिपूज्याथ नानादर्शनमानवान् ॥ २८ ॥
तदङ्गहवनात्पश्चाद्गुरुं रत्नादिभूषणैः।
स्वर्णभारसहस्रैश्च दिव्यवस्त्रमनोरमैः ॥ २९ ॥
पूजयित्वा ततो देवि पूर्णाहुतिमथोच्चरेत्।
अनेन विधिना देवि दमनारोपणं यजेत् ॥ ३० ॥
तस्य सांवत्सरी पूजा सफला शैलसंभवे ॥ ३१ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे देवीश्वरसंवादे श्रीविद्यादमनारोपणविधिर्नाम षड्विंशः पटलः ॥ २६ ॥

समाप्तमिदं ज्ञानार्णवतन्त्रम्।

---

१ क. °तिमावष्टवर्णिका। गौ°। २ क. °जितं कामं स°। ३ क. °न्दरि। क°।

अथ ज्ञानार्णवतन्त्रस्य संज्ञापत्रकम् ।

क. इति संज्ञितम्--आनन्दाश्रमस्थम् ।

ख. इति संज्ञितम्--आनन्दाश्रमस्थम् । अस्य लेखनकालः शकः १६६२

समाप्तमिदं संज्ञापत्रकम् ।

प्रीतिं वदेद्रतिस्थाने प्रीतिमन्त्रोऽष्टवर्णकः ।
गौरश्यामे रतिप्रीती क्रमेण मणिभूषणे ॥ २२ ॥
पद्मताम्बूलहस्ते च रक्तवस्त्रविराजिते ।
दिव्याभरणभूषे च पुष्पदामविराजिते ॥ २३ ॥
वामदक्षिणयोर्ध्यात्वा कामस्य तदनन्तरम् ।
वसन्तं पूजयेत्पश्चात्कदम्बवनमध्यगम् ॥ २४ ॥
गौरवर्णं वामहस्ते सुधापूर्णघटान्वितम् ।
दक्षहस्तेन दधतं नानापुष्पसमुच्चयम् ॥ २५ ॥
साङ्गं कामं प्रपूज्याथ धूपदीपादि दर्शयेत् ।
दमने पूजितः कामः सर्वकार्याणि साधयेत् ॥ २६ ॥
तेन सम्यक्प्रपूज्याथ महात्रिपुरसुन्दरीम् ।
क्रमं समर्चयेत्सम्यक्कुमारीर्भोजयेद्बुधः ॥ २७ ॥
सुवासिनीश्च संपूज्य योगिनीगणमर्चयेत् ।
ब्राह्मणान्परिपूज्याथ नानादर्शनमानवान् ॥ २८ ॥
तदङ्गहवनात्पश्चाद्गुरुं रत्नादिभूषणैः ।
स्वर्णभारसहस्रैश्च दिव्यवस्त्रमनोरमैः ॥ २९ ॥
पूजयित्वा ततो देवि पूर्णाहुतिमथोच्चरेत् ।
अनेन विधिना देवि दमनारोपणं यजेत् ॥ ३० ॥
तस्य सांवत्सरी पूजा सफला शैलसंभवे ॥ ३१ ॥

इति श्रीमज्ज्ञानार्णवे नित्यातन्त्रे देवीश्वरसंवादे श्रीविद्यादमनारोपणविधिर्नाम षड्विंशः पटलः ॥ २६ ॥

समाप्तमिदं ज्ञानार्णवतन्त्रम् ।

---

१ क. °तिमावष्टवर्णिका । गौ° । २ क. °जितं कामं स° । ३ क. °न्दरि । क°

अथ ज्ञानार्णवतन्त्रस्य संज्ञापत्रकम् ।

क. इति संज्ञितम्——आनन्दाश्रमस्थम् ।

ख. इति संज्ञितम्——आनन्दाश्रमस्थम् । अस्य लेखनकालः शकः १६८

समाप्तमिदं संज्ञापत्रकम् ।

———